

NYLESNING AV IBSEN

FOLKE + SKOLE = SANT

PORTRETET: LENE ASK

BOK OG BIBLIOTEK

ET FAGBLAD OM BIBLIOTEKSEKTOREN – Nr. 5/2014

KASSERT

Derfor kaster bibliotekarere bøker

Vi fornyer oss

Vi takker bibliotekene for at vi fortsatt får levere nye og nyttige løsninger til bransjen. **eBokBib** har blitt tatt imot med åpne armer av både bibliotekene og ikke minst av lånerne selv! **Bibliofil** får stadig tilført ny funksjonalitet til glede for publikum og bibliotekene. Vi har også fått levere **selvbetjeningsenheter** og **rfid-løsninger** til mange bibliotek i Norge. Vi fornyer oss nå og vi er stolte av vårt nye utseende.

Vi er allikevel de samme, og vi vil fortsatt være her for dere!

BIBLIOTEK
SYSTEMER

INNHold

BOK og BIBLIOTEK

Nr. 5/2014 – Årgang 81

Bok og Bibliotek er et redaksjonelt uavhengig tidsskrift og redigeres i samsvar med Redaktørplakaten og Vær Varsom-plakaten. Debattinnlegg og innkjøpte artikler uttrykkes ikke nødvendigvis Bok og Biblioteks mening. Antall utgivelser: 6 per år.

I REDAKSJONEN

Odd Letnes, ansvarlig redaktør
odd.letnes@bokogbibliotek.no

POSTADRESSE

Postboks 4 St. Olavs plass, 0130 Oslo
Telefon: 41 33 77 86
www.bokogbibliotek.no

UTGIVER

ABM-Media AS
Postboks 4 St. Olavs plass, 0130 Oslo

Frist for red. stoff		Ferdigtrykt
Nr. 1	23.01.	13.02.
Nr. 2	05.03.	31.03.
Nr. 3	20.05.	10.06.
Nr. 4	19.08.	09.09.
Nr. 5	15.10.	05.11.
Nr. 6	13.11.	04.12.

ABONNEMENT

DB Partner as
Postboks 163, 1319 Bekkestua
bob@dbpartner.no
Tlf 67 11 38 08

Forside, hovedbilde: Buskerudgeriljaen

Gratisk produksjon: Arena Media AS

ISSN 0006-5811

ANNONSER

Lars-Kristian Berg
Telefon 930 03 338
lakris@lakrismedia.no

ANNONSEPRISER

Omslagssider	kr. 7 900,-
Baksiden	kr. 8 900,-
Dobbelside	kr. 9 900,-
Helside	kr. 6 900,-
1/2 side	kr. 4 900,-
1/4 side	kr. 3 900,-

Hovedsaken

NORSKE BIBLIOTEK har langt større boksamlinger enn de bør ha. En faglig forsvarlig kassering vil gjøre biblioteket langt mer attraktivt for brukerne og dermed gjøre det bedre i stand til å ivareta sitt samfunnsoppdrag. Vi gir her et innblikk i Buskerudgeriljaens metoder. 8

Bibliotekutvikling

FORMIDLING Det viktigste vi gjør	24
KOMPETANSE Ledervegning på dagsordenen	26
DANMARK Sjefene forsvinner	28
SKOLEBIBLIOTEK Folkebibliotek som ressurs for skolen	30
KAPITTEL Bibliotekdebatt i Stavanger	48

Bøker og lesing

NM i litteraturformidling 2014	6
HVA LESER DU NÅ? Trud Berg, biblioteksjef i Bodø	29
LESEOPPLEVING Siri Hustvedt	39
IBSEN PÅ NY Peer Gynt har alltid vært misforstått	40
UNGPIKEBØKER Krisekaffe og den eneste rette	43
LYRIKK Emily Dickenson og diktet «320»	50
PORTRETET Lene Ask – om verden som et vanskelig og morsomt sted	52
Lene Asks lesetips	57
PÈRE LACHAISE vandring blant døde diktere	58
1. VERDENSKRIG i tegneserier	64

Meninger og kommentarer

LEDER Statsbudsjetten 2015 – ikke noe bibliotekløft	5
MEDIEKLIPP Demokratiet på prøve	5
DET STORE SPØRSMÅLET Hva er et bibliotek?	20
PROFESSOR'N Bibliotekarene – den motvillige profesjonen?	22
SAKSET fra Biblioteknorge	47

Tilbakeblikk, 1953	67
------------------------------	----

Bok og Bibliotek og Bibliotekforum	68
--	----

ÅPNE DØRER VED HIOA
Ansatte ved Læringssenter og bibliotek er der for deg

Fra media

Demokrati på prøve

Den nye bibliotekloven som slår fast at bibliotekene er en offentlig arena for debatt, settes stadig på prøve. Her er et ferskt eksempel fra Oslo:

Det islamkritiske nettstedet Document.no inviterte nylig den svenske kunstneren Lars Vilks til et arrangement i Oslo, som fant sted på Deichmanske bibliotek torsdag 23. oktober. Vilks snakket om Dan Park, en svensk kunstner som i sommer ble arrestert og dømt for rasistisk hets.

– Bibliotekene i Norge er i ferd med å gjøre seg til nyttige idioter for høyreekstreme, sa Rune Berglund Steen, leder av Antirasistisk Senter, til Klassekampen.

Deichmansjef Kristin Danielsen forsvarte i Aftenposten arrangementet slik:

– Dersom leietagere skal velges ut basert på biblioteksjefens ideologi, religion eller politisk ståsted er vi på gyngende grunn.

– En avisredaktør lar ikke være å trykke et leserinnlegg dersom hun er uenig i det som står der. På samme vis tar jeg en redaksjonell avgjørelse basert på lovverket som henviser til prinsippet om ytringsfrihet.

– Å avvise de ubehagelige stemmene er i strid med dette prinsippet. Da er vi ikke lenger et bibliotek for alle.

Arrangementet vakte heftig debatt også på Biblioteknorge.

LEDER

Statsbudsjettet 2015: Ikke noe bibliotekløft

Etter at Kulturutredningen (Enger-utvalget) slo fast at bibliotekene var taperen i kultursektoren etter flere år med rød-grønt Kulturløft, hadde vi store forventninger til at det ville komme en betydelig styrking av bibliotekområdet. Vi kan slå fast at det dessverre ikke skjedde. Fasiten var 20 millioner i økte prosjekt- og utviklingsmidler til bibliotekene da den blåblå regjeringen la fram sitt første Statsbudsjett. Det er riktig nok en betydelig økning fra dagens nivå på 27 millioner, men det betyr ikke noe løft for drift av de lokale folkebibliotekene.

På kulturministerens pressekonferanse etter framleggingen av budsjettet sa kulturminister Torhild Widvey at bibliotekene er det viktigste kulturhuset vi har. Leder av Norsk Bibliotekforening, Mariann Schjeide er glad for økningen i prosjektmidler, men minner treffende om at utviklingsmidler ikke løser problemet med flere års underfinansiering av folkebibliotekene. Schjeide oppfordrer derfor kommunene til å følge opp.

Det er en riktig adressat, men problemet har nettopp vært at med stram kommuneøkonomi, taper biblioteket. Kulturutredningen åpnet døra på gløtt for å øremerke statlige midler til bibliotek, noe som var god musikk i mine ører. Men den terskelen ser ut til å være høyere enn noen gang. Det er mye mindre forpliktende for staten å spe på med prosjekt- eller utviklingsmidler. Men disse midlene er ad hoc-pregede og de betinger at bibliotekene kan finansiere en egenandel samtidig som det ikke gir noen garanti for penger til drift når prosjektfasen er over. Det blir nå spennende å se om det kommer gode prosjekter.

Nasjonalbiblioteket som er ansvarlig for bibliotekutviklingen, oppfordres til å initiere gode prosjekter i samarbeid med den øvrige biblioteksektoren, slik at pengene ikke sløses bort på små og strategisk likegyldige prosjekter, som dunster bort idet prosjektperioden løper ut.

Odd Letnes

odd.letnes@bokogbibliotek.no

NM i litteraturformidling 2014

Vinnerne. Gullet i NM i litteraturformidling 2014 gikk til Hilde Eskild (midten). Sølv gikk til Even Lusæter og bronse til Bjørg Øygarden.

Hilde Eskild ble norgesmester i litteraturformidling i Arendal kulturhus 26. september.

De frammøtte fikk oppleve mange store formidlingsøyeblikk i Arendal kulturhus denne dagen. Den som nådde aller høyest opp hos juryen var Hilde Eskild, forteller, forfatter og lærer fra Lillesand.

Hilde Eskild sier selv at hun fikk fortellingene inn med sjokoladepuddingen i store familieselskaper da hun var liten. Hun er en av landets mest erfarne fortellere og har gitt ut flere bøker om og med muntlig fortelling. Siden 2000 har Eskild reist land og strand rundt med sine forestillinger, kurs og foredrag. Hun har hatt flere turneer for den kulturelle skolesekken og har opptrædt på festivaler og seminarer over hele Norden. Hilde Eskild deltok også under NM i litteraturformidling 2012 og vant da bronsemedalje og publikumsprisen.

I sin valgfrie tekst framførte Hilde Eskild en sammenligning av «Det gylne evangelium» av Gabriel Scott og «The Gi-

ver» av Lois Lowry. En krevende oppgave, der stikkordet var *Tenk hvis vi kunne fjerne all urettferdighet i verden..*

Andre plass og sølvmedalje ble tildelt Even Lusæter fra Vågå og Bjørg Øygarden fra Arendal fikk bronsemedalje. Even Lusæter vant også publikums hjerter og ble tildelt publikumsprisen. Lusæter framførte blant annet tekster om kjærlighet av Tor Jonsson, Knut Hamsun og Olav Aukrust, alle fra Nord-Gudbrandsdalen. Bronsevinner Bjørg Øygarden overrasket tilhørerne med en flerspråklig versjon av «Den annsame» av Jan-Magnus Bruheim, og hun bidro til den gode stemningen som var i salen gjennom hele konkurransen. Diktet av Bruheim var obligatorisk tekst for alle deltakerne i første del av NM i litteraturformidling.

Vinneren mottok i tillegg til gullmedalje en plakett laget i sølv med diktsamlinger av Jan-Magnus Bruheim som sokkel.

En grundig og dyktig jury med juryleder Asta Busingye Lydersen i spissen ga

gode og konstruktive tilbakemeldinger til deltakerne underveis i konkurransen. I tillegg til Asta besto juryen av forfatter Øystein Hauge, leder av Norsk scenekunstudbruk Ådne Sekkelsten, leder av forfattersentrum Sørlandet Irene Gressli Haugen og Taro Vestøl Cooper, flere ganger norgesmester i poesislam.

Deltakerne var opptatt av å lære av hverandre og de fremhevet at det hadde vært en lærerik dag, der de fikk tilbakemeldinger fra både jury og konkurrenter på egen formidling. Det var møtt fram ca 100 tilhørere, som iløpet av dagen fikk oppleve mange flotte formidlingsøyeblikk. Underveis i konkurransen ble tilhørerne servert musikalske innslag ved Camilla Susann Haug og Tom Rudi Torjussen.

Aust-Agder bibliotek og kulturformidling var arrangør av NM i litteraturformidling 2014.

*Av Kristin Havstad, bibliotekrådgiver
Aust-Agder bibliotek og kulturformidling*

Bibliotek + skole i Meråker

Meråker bibliotek har inngått en treårig avtale med grunnskolen og Meråker videregående skole. Tidligere hadde biblioteket og skolene en avtale som automatisk ble fornyet for år til år så lenge ingen sa den opp. Men de siste årene har samarbeidsavtalene gått fra år til år.

– Vi har brukt lang tid på dette, men jeg syns resultatet har blitt bra, sier biblioteksjefen i Meråker.

– For oss er det viktig å ha en god avtale for bruken av biblioteket. Biblioteket har en viktig pedagogisk funksjon, og vi har som mål å systematisere og utvikle samarbeidet mellom skolen og biblioteket.

– Samtidig er det et faktum at systematikk krever forutsigbarhet, sier rektor Bjørg Sissel Kvannli ved Meråker videregående skole. ■

Kilde: Stjørdalens blad

Bokbytting på Mysen

En lørdag i begynnelsen av oktober inviterte Eidsberg bibliotek til marked hvor barn og ungdom kunne bytte, selge eller gi bort bøker.

Biblioteket i Mysen satte opp markedsbord i inngangspartiet og ga barn og ungdom mulighet til å kvitte seg med bøker eller skaffe seg noen nye. ■

Kilde: mysenposten.no

Hurtiglån i Asker

Asker bibliotek opplever svikt i utlån og setter inn hurtiglån som mottiltak. Samtidig er det besøksøkning.

– Utlånet har gått ned fordi vi ikke har tilstrekkelig med midler til å kjøpe inn media, for eksempel den nye boken til Vigdis Hjorth. Siden 2006 er budsjettet halvert, fra to millioner til en million kroner, sier biblioteksjef Live Gulsrud.

Ifølge henne er en av årsakene til utlånssvikten at folk ikke orker stå på venteliste i lang tid for å låne attraktive bøker. Det skal bøtes på ved å øke omløpshastigheten.

– Nå kjøper vi inn flere bøker for hurtiglån. Det betyr at man kan låne boken i 10 dager, mot 28 dager som er vanlig. For film har vi to dagers hurtiglåntid, sier Gulsrud. ■

Prøv

DAG OG TID

– den nynorske
vekeavisa for
kultur og poli-
tikk – gratis!

Send SMS DT3V
til 2007, så
sender vi deg
tre prøvenum-
mer utan at du
forpliktar deg
til noko som
helst.

Om artikkelen

Jannicke Røgler drøfter i denne artikkelen norsk kasseringspraksis og samlingsutvikling. Med utgangspunkt i et lokalt kasseringstiltak i Buskerud fylke, viser hun hvordan et utviklingstiltak kan få effekt lokalt, regionalt og nasjonalt. Ved bruk av ulike case undersøkes det hvordan kassering fikk plass på den bibliotekfaglige dagsorden. Endringsarbeidet har en aksjonspreget, innovativ og praksisnær tilnærming. I tillegg knyttes endringsarbeidet både til teori og empiri.

Artikkelen viser at det er mulig å endre bibliotekansattes praksis ved systematisk utviklingsarbeid. Arbeidet viser også at endringsarbeid har best effekt når det skjer med mange tiltak involvert. Utviklingsarbeidet er et eksempel på organisasjonslæring gjennom «legitim perifer deltagelse». For å ha suksess med endringsarbeid er det nødvendig med solid forankring i ledelsen og praksisfeltet. Metodikken utviklet i dette utviklingsarbeidet anbefales for andre tilsvarende endringsarbeid.

Artikkelen har to hoveddeler. Den første delen beskriver prosjektets utvikling og hva vi har lært underveis. Ikke bare om kassering, men om utviklingsarbeid i bibliotekfeltet generelt. Den andre delen viser hvordan disse erfaringene kan tolkes og utdypes gjennom ulike teoretiske perspektiver. Dette teorimangfoldet er typisk for praktiske fagfelt. Det finnes ikke en overordnet teoretisk modell som styrer bibliotekenes virksomhet. Praksisfag skiller seg fra teorifag. Det som binder bibliotekfeltet sammen er ikke teorier, men praksiser. Faget konsolideres gjennom felles faglige praksiser. Det betyr at kasseringsprosjektet ikke bare dreier seg om praktisk nytte, men om utvikling av bibliotekfaget som selvstendig fagfelt.

Jannicke Røgler er leder av Buskerudgeriljaen og jobber til daglig som rådgiver ved Buskerud fylkesbibliotek. Artikkelen er en norsk versjon av en artikkel som sto på trykk i *Journal of Library Administration*, Volume 54, issue 5.

Derfor må

Buskerudgeriljaens bidrag til kunnsk

Norske bibliotek har langt større boksamlinger enn de bør ha. En faglig forsvarlig kassering vil gjøre biblioteket langt mer attraktivt for brukerne og dermed gjøre det bedre i stand til å ivareta sitt samfunnsoppdrag.

JANNICKE RØGLER
LEDER AV BUSKERUDGERILJAEN

Senvinteren 2008 fikk fylkesbiblioteket i Buskerud en henvendelse fra en nytilsatt biblioteksjef i Hallingdal. Biblioteket i den lille turistkommunen hadde stort behov for hjelp til kassering. Med en samling på nesten tredve tusen bind hadde bokmassen vokst ut av hyllene og gjort situasjonen uholdbar for både brukere og ansatte.

Fylkesbiblioteket var villig til å hjelpe, og tre ansatte med spesiell interesse for kassering tok veien til Hallingdal. Det som møtte oss der vil vi aldri glemme. Her hadde det ikke blitt kassert systematisk på femti år. Deler av samlingen var det nærmest umulig å finne frem i. Biblioteket, med en bemanning på halvannet årsverk, hadde ikke hatt kapasitet til å rydde opp. Hyllen med kokebøker og håndarbeid var den mest rotete jeg har sett i mitt liv som bibliotekar.

En bok om «Dagliglivets EDB» fra 1982 på hylla var et kraftig signal om at noe måtte gjøres. I løpet av to dager kasserte vi atten prosent av boksamlingen. I etterpåklokskapens lys burde vi nok ha kuttet enda mer. Fagbøkene for voksne var mest foreldet. Der ble en tredjedel kassert.

Det som begynte med en kasseringsdugnad i et lite folkebibliotek, ble starten på en omfattende satsing på kassering. Siden 2008 har fylkesbiblioteket utviklet en rekke ulike tiltak med lokal, regional og nasjonal betydning.

Hvorfor kassering?

Erfaringene fra folkebiblioteket i Hallingdal fikk oss til å stille spørsmålet: Hvordan kan vi skape en systematisk og kunnskapsbasert kasseringspraksis i norske folkebibliotek? Denne artikkelen sammenfatter det vi hittil har kommet frem til gjennom vårt arbeid med bibliotek- og samlingsutvikling generelt og kassering spesielt.

Samlingsutvikling dekker kjerneaktiviteten i biblioteket og inkluderer planlegging, evaluering, innkjøp, kassering, fjernlån og formidling (Byberg, 2006). Samlingsutviklingen er i sitt vesen dynamisk, og endrer seg i takt med samfunnsutviklingen.

Samlingsstørrelse i norske folkebibliotek

Kassering omfatter arbeidet med å ta medier ut av samlingen, og det kan være mange grunner til at vi ønsker å gjøre det. Tre av de viktigste grunnene er at materialet er utdatert, at det er utslitt eller at det ikke lenger er i bruk.

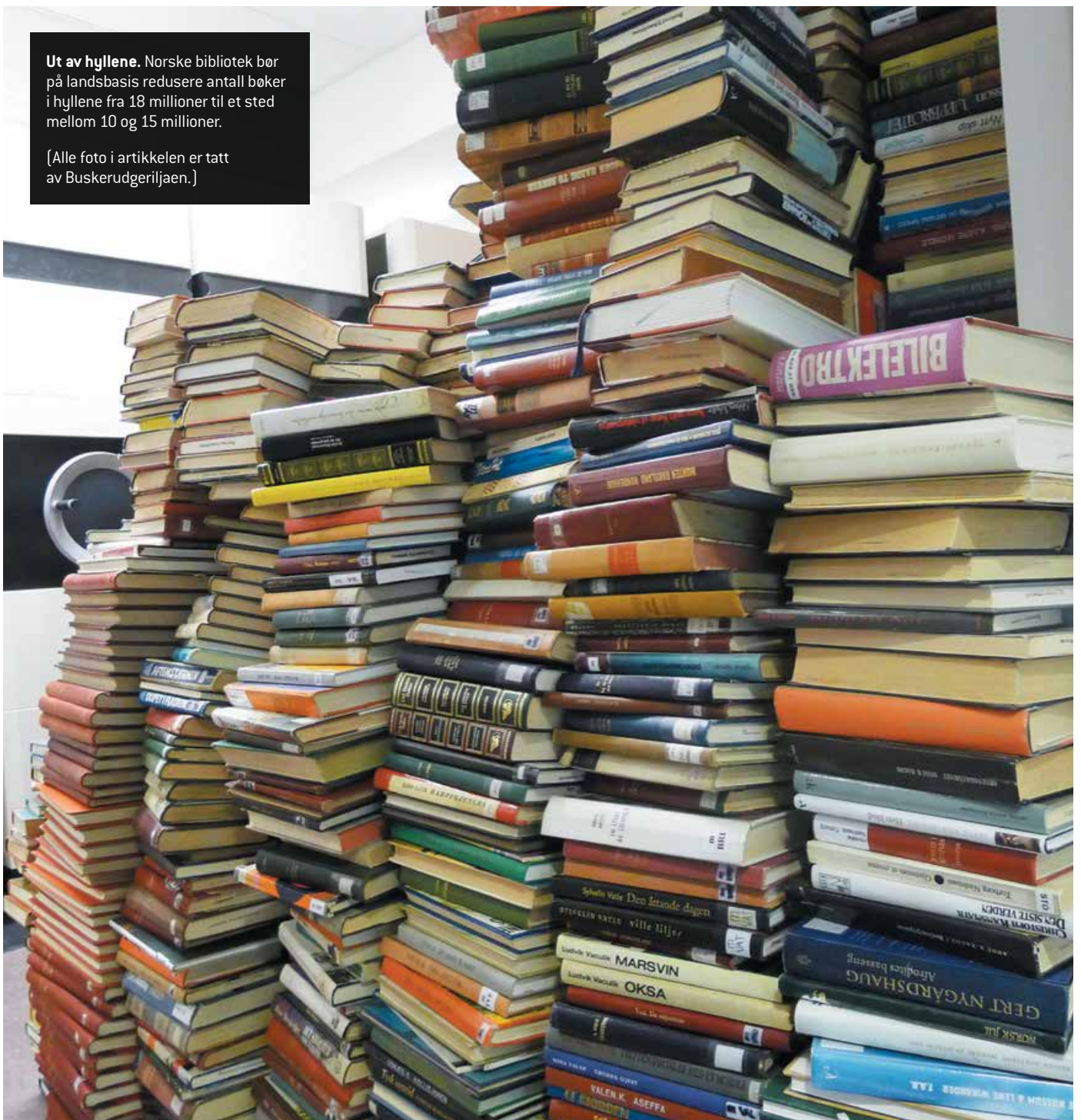
Dømmer man etter størrelsen av norske boksamlinger, er kassering lavt prioritert. I 2012 inneholdt norske folkebibliotek 3,7 bind pr. innbygger. Det ligger langt over det International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA) anbefaler i sine retningslinjer for folkebibliotek (Koontz and Gubbin, 2010). En konsekvens av de store samlingene er at mange norske bibliotek fremstår som fulle boklagre og ikke som

vi kaste bøker

kapsbasert kasseringsspraksis i norske folkebibliotek

Ut av hyllene. Norske bibliotek bør på landsbasis redusere antall bøker i hyllene fra 18 millioner til et sted mellom 10 og 15 millioner.

(Alle foto i artikkelen er tatt av Buskerudgeriljaen.)

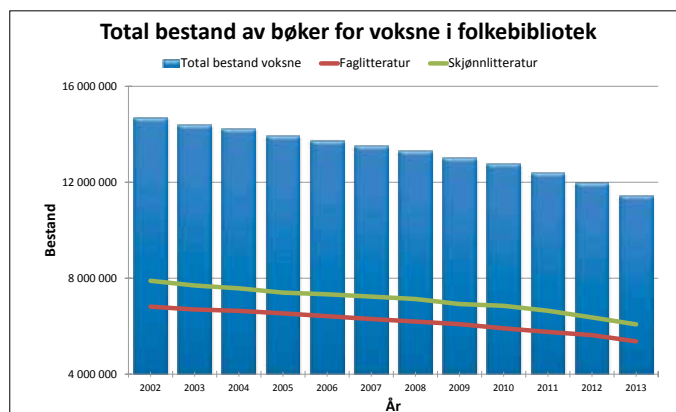
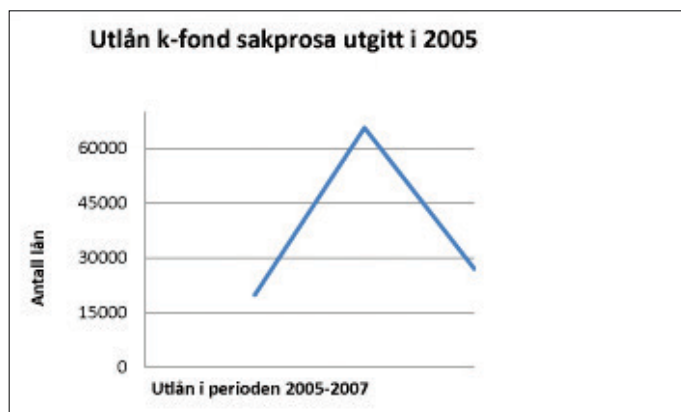

Geriljabibliotekarer. Bente Ranheim (t.v.), Håkon Knappen, Jannicke Røglar, alle ansatt ved Buskerud fylkesbibliotek.

Median	Faglitteratur for voksne	Skjønnlitteratur for voksne	Barnebøker
+50 tusen innbyggere	0.89 (0.89)	1.45 (1.39)	2.05 (2.01)
+ 20	0.68 (0.68)	1.13 (1.07)	1.67 (1.80)
+10	0.59 (0.61)	1.47 (0.85)	1.38 (1.33)
+5	0.40 (0.41)	0.61 (0.57)	0.92 (0.95)
>5	0.23 (0.43)	0.47 (0.51)	0.50 (0.95)

Tabellen viser typiske omløpstall (medianen) for ulike kategorier av bøker etter kommunestørrelse. Tallene gjelder 2012 og 2010. Tallene for 2010 er i parentes. [Kilde: SSB]

attraktive steder for kultur, læring og opplevelser. IFLA anbefaler to til tre bøker per innbygger, avhengig av kommunestørrelsen. Med utgangspunkt i tallene fra 2012 vil IFLAs anbefalinger innebære en reduksjon av boksamlingene på landsnivå fra 18 til et sted mellom 10 og 15 millioner bind.

En måte å beskrive bruken av samlingen på er ved hjelp av omløpstallet. Omløpstallet fremkommer ved å dele faktisk utlån med det totale antall medier. Fordi omløpstallet viser bruk av samlingene, er det en viktig indikator i arbeidet med samlingsutvikling i biblioteket. Hva vi bør anse som et rimelig omløpstall vil variere med typen medier og kommunestørrelse. Det er dessverre liten faglig diskusjon om omløpstall, og det eksisterer ingen veiledende normer.

Tabellen øverst på siden viser typiske omløpstall (medianen) for ulike kategorier av bøker etter kommunestørrelse. Tallene gjelder 2012 og 2010. Tallene for 2010 er i parentes.

Mønsteret er klart. Barnebøker har langt høyere omløpstall enn skjønnlitteratur for voksne, som igjen ligger høyere enn faglitteratur for voksne. Større kommuner har høyere omløpstall enn mindre kommuner.

Ti av de femten cellene i tabellen havner under ett-tallet. Dersom omløpstallet ligger under en, betyr det at hver bok i gjennomsnitt blir utlånt mindre enn én gang per år. Selv om det ikke finnes noen normer for omløpshastighet virker det rimelig å si at omløpstall under ett-tallet i

hvert fall er for lave. Resultatet er at lånerne opplever at bøkene de finner i hylla er de samme fra gang til gang.

Vi vet samtidig at de fleste bøker mister relevans ganske raskt. Lånerne vil ha de nyeste bøkene. Etterspørselen synker raskt når bøkene blir eldre. Faglitteraturen er verst ute. I forbindelse med kassering av fagbøker i Drammen bibliotek høsten 2012 ble det påvist at tjue tusen fagbøker, av i alt førtifire tusen, ikke hadde vært utlånt de siste fem årene.

Evalueringen av den norske innkjøpsordningen for sakprosa viste at utlånskurven for sakprosa utgitt i 2005 toppet seg i 2006, med 66 tusen utlån. I 2007 hadde utlånet av de samme bøkene sunket til 27 tusen. Halveringstiden var altså mindre enn ett år. Vi har dessverre ikke studier som viser kurvens videre forløp, men det ligger i kortene at den fortsetter å synke (Slaattaa, 2008 s. 56). Dette viser at mye av sakprosaen som utgis fort mister sin relevans i folkebibliotekene, og at det raskt oppstår behov for kassering.

Selv om samlingene i Norge fortsatt er store, viser den nasjonale statistikken at det har vært en nedgang i folkebibliotekenes boksamlinger. Siden 2002 har det vært en nedgang på 14,65 %, fra 20,8 millioner bøker i 2002 til 17,7 millioner i 2013. Men her må vi skille mellom barn og voksne. Mens barnebøkene holder stand, så skyldes nedgangen kraftige kutt i boksamlingene for voksne. Bøker for voksne har hatt en reduksjon på 22 % fra 2002 til 2013. Avgangen har økt etter 2008. I årene 2008 til 2013 ble de totale samlin-

gene redusert med 1,9 millioner bind (Statistisk sentralbyrå, 2014).

Figuren over illustrerer nedgangen i bestanden av bøker for voksne i folkebibliotekene fordelt på skjønnlitteratur og faglitteratur. Fagbøkene er representert med kolonner og skjønnlitteraturen som linje. Diagrammet viser at nedgangen er relativt jevnt fordelt mellom fag- og skjønnlitteratur.

Vi finner ulike forklaringer på denne utviklingen. Evalueringen av Kulturløftet peker på at folkebibliotekene opplever en nedgang i midler til innkjøp av nye medier (Kulturdepartementet, 2013). Økt fokus på kassering og samlingsutvikling kan også bidra til å forstå nedgangen.

Buskerudgeriljaen

Dugnaden i Hallingdal ga oss interesse for samlingsutvikling samtidig som den førte til en erkjennelse av manglende kunnskap om kassering. Dette ville jeg og kolleger i fylkesbiblioteket gjøre noe med. De siste seks årene har vi satset på systematisk samlingsutvikling gjennom en rekke konkrete tiltak. Tiltakene har vokst frem gjennom flere parallelle prosesser. Noen bygger på foreliggende empiri og aktuell forskning, mens andre er knyttet til bruk av IKT og sosiale medier i bibliotekene. Som helhet har dette initiativet klare trekk av entreprenørskap.

I vårt arbeid har det vært viktig å huske at alle bibliotekene er selvstendige enheter. Buskerud fylkesbibliotek er en støttespiller, ikke en overordnet instans. Vi startet ikke med en stor og overgripende

Aksjon. 16. og 17. desember 2013 var Buskerudgeriljaen på tur igjen. Denne gangen var det Gol bibliotek som stod for tur.

plan, men har i praksis arbeidet med innovasjon, nytenking og endringsprosesser i en lang rekke lokale folke- og skolebibliotek. Det er summen av parallelle tiltak gjennom fem år som har løftet samlingsutvikling og kassering ut over det lokale biblioteket. Fylkesbiblioteket har fungert som den sentrale noden i et regionalt nettverk med Buskerud fylke som ytre ramme.

Kasseringen i Hallingdal viste at vi trengte dedikerte personer som kunne jobbe med denne typen arbeid. Gruppen som gjennomførte det første kasseringsoppdraget, fikk tidlig tilnavnet «Buskerudgeriljaen». Valget av gerilja i navnet uttrykte et ønske om å rykke ut, aksjonere, sette fokus på et tema og lage stunts. Nav-

net ga gruppa identitet og ble en effektiv synliggjøring.

Begrepet gjorde oss raskt kjent i bibliotekfeltet, også utenfor fylkets grenser. Geriljaen bygget gradvis opp egen kompetanse og trygghet til å gå inn i kasseringsoppdrag som Buskerudgeriljaen. Trover-

Kasseringen i Hallingdal viste at vi trengte dedikerte personer som kunne jobbe med denne typen arbeid.

digheten bygger på våre resultater i praksisfeltet og vår faglige tyngde, ikke vår tilhørighet til fylkesbiblioteket og fylkeskommunen som sådan.

Fylkesbibliotekene i Norge har som hovedmål å være regionale utviklingsaktører. Buskerudgeriljaens erfaring er at nærhet til praksisfeltet er avgjørende for å få endring til å skje. Det er arbeidet vi gjør sammen med de ansatte på det enkelte bibliotek som gir geriljaen legitimitet og som gjør at andre ønsker å bruke gruppen i eget arbeid med samlingsutvikling.

Geriljaen rykker kun ut på invitasjon. Vi har kapasitet til to kasseringer årlig, hvor det som regel settes av to arbeidsdager. Sammen med lokalt ansatte vil Buskerudgeriljaen normalt rekke å gjennomgå en samling med en bestand på inntil femten tusen medier.

I det følgende vil vi presentere de vik-

Tunge løft. Noen av bøkene som ble kassert på Hønefoss videregående skole.

tigste tiltakene Buskerud fylkesbibliotek har utviklet, systematisert og gjennomført.

CREW – retningslinjer for kassering

Da Buskerudgeiljaen skulle ut på sin første kassering søkte vi etter litteratur som kunne gi oss mer kunnskap. Publikasjonen vi i hovedsak benyttet var CREW – continuous review evaluation and weeding, en kasseringsmanual som har vært benyttet i mer enn 30 år i Texas, USA (Larson, 2012).

Geriljaen så tidlig behov for oversettelse og bearbeiding av manualen. Vi kontaktet utgiveren, Texas State Library and Archives Commission, og fikk tillatelse til å lage en norsk utgave. Den norske versjonen var ferdig oversatt og tilpasset norske forhold i 2011. Dette var den første utgaven på et annet språk enn engelsk.

For å sikre best mulig spredning av innholdet, er det også etablert et eget nettsted «crewinorge.org» hvor retningslinjene er publisert. Håndboka kan lastes ned i fra nettstedet. Den er også trykt som eget hefte, og selges via fylkesbiblioteket og Biblioteksentralen. I perioden februar 2011 til mai 2013, har nesten fem tusen besøkt nettstedet. Av disse er nesten tre tusen unike besøkende. Antall sidevisninger har vært seksten tusen. Når vi vet at norske

folke- og skolebibliotek til sammen har mindre enn tre tusen årsverk, er dette høye tall. Manualen er solgt i 225 eksemplarer og femti eksemplarer er fordelt gratis til alle bibliotekene i Buskerud. Flere fylkesbibliotek har kjøpt inn og distribuert manualen til alle bibliotek i eget fylke.

CREW fungerer både som et praktisk oppslagsverk og som læreverk for å øke kunnskapen om kassering. Den norske oversettelsen av CREW har vært pensum på bibliotekarutdanningen ved Høgskolen

” Geriljaen bygget gradvis opp egen kompetanse og trygghet til å gå inn i kasseringsoppdrag.

i Oslo og Akershus siden 2011. Geriljaen har fått positive tilbakemeldinger på at biblioteksektoren har fått et praktisk verktøy for samlingsutvikling og kassering på norsk. I en spørreundersøkelse om samlingsutvikling høsten 2012 var det en av respondentene som uttalte: «Hos oss er det før og etter CREW, ferdig med det. Takk!» (Røgler, 2012a).

Vi opplever at anerkjente veiledere og standarder, som f. eks. CREW, er med på å skape trygghet og forutsigbarhet i fagmil-

jøet. Et regelsett det kan henvises til over tid, knytter den individuelle fagligheten opp til et felles samlingspunkt og skaper en fast faglig kjerne. Standarder og prosedyrer som kontinuerlig blir brukt er viktige for å etablere og sikre en felles kasseringspraksis. Den norske utgaven av CREW legitimerer kassering og inngår som en del av den faglige bibliotekdiskursen. CREW er det teoretiske rammeverket som gjør at bibliotekansatte faktisk kasserer, og at det skjer på en profesjonell måte.

Trangt i hylla?

Humor har spilt en sentral rolle i mitt arbeid med kassering og brukes som ledd i en positiv reformulering av et sensitivt tema. Når man jobber med et kontroversielt tema som kasse-

ring, kan humor fungere som en frigjørende faktor. Humor er med på å ufarliggjøre og gir alternative innganger til tematikken.

Etter modell av *awfullibrarybooks.net* ble det etablert et nettsted hvor jeg som leder av Buskerudgeriljaen jevnlig publiserer gode kasseringskandidater – med bilder av forsiden. Bruk av illustrasjoner, gjerne ufrivillig komiske fra bøkene er sentralt for å vise hvorfor dette er bøker som bør tas ut av samlingen. Titlene kom- ►

Luftig. Langveggen på biblioteket ved St. Halvard videregående skole før og etter kassering.

mer dels fra kasseringer fylkesbiblioteket har deltatt i og dels fra forslag sendt inn fra andre bibliotek. Bloggen «trangtihylla» (Røgler, 2013) har med sin humoristiske tematikk vært et bidrag til å gjøre kassering mindre kontroversielt. Målet med bloggen er å skape oppmerksomhet rundt kassering på en utradisjonell og uhøytidelig måte.

Bloggen ble etablert i mai 2010 og har i gjennomsnitt ca. 800 besøk i måneden. Postene har i perioder vært delt på Facebook og Twitter for å nå flere lesere.

Kassering som kunst

Geriljaens andre kasseringssstunt førte til et spennende samarbeid med kunstneren Rune Guneriussen. Han ønsket kasserte bøker og har senere laget installasjoner av de flere tusen bøkene han fikk. Guneriussen er en konseptkunstner som arbeider i grenselandet mellom installasjon og fotografi. Hans bokinstallasjoner har fått omtale i nasjonale media, både i tv og radio. Samarbeidet ble også omtalt i Bibliotekmeldingen fra 2009 (Kulturdepartementet, 2009).

Kasserte bøker kan også benyttes som byggemateriale. Etter inspirasjon fra Trondheim lagde ansatte i Drammensbiblioteket en bokborg av kasserte bøker. Borgen ble høytidelig åpnet av ridder «Pager Turner» med en barnehage som glade gjester. Borgen ble et flott blikkfang i barneavdelingen og så mye brukt til lek og lesing at den etter et par års intensiv bruk måtte fjernes fordi den var utslitt.

Kassering er vanligvis noe som foregår i det stille. Selve tanken på å kaste bøker er ubehagelig, både for bibliotekarer og for publikum. Men denne holdningen står i veien for bibliotekenes egen utvikling. Da bøkene ble transformert til kunst, løftet vi de kasserte bøkene ut i det offentlige rommet. Vi våget å synliggjøre kassering

som en del av bibliotekenes faglige praksis.

Det fysiske rommet

Det er et økende fokus i bibliotekfeltet, både nasjonalt og internasjonalt, på biblioteket som sted. Dette skjer samtidig som bibliotekets oppgaver er i endring. Kunnskapssamfunnets bibliotek må organiseres etter menneskers behov i vid forstand, noe som ofte vil innebære at det blir mindre av både bøker og hyller. Når både bøker og hyller forsvinner blir det åpning for å tenke nytt om bibliotekrommet. Mange bibliotek har latt seg inspirere av den danske rapporten «Folkebibliotekerne i viden-samfundet» og fire-romsmodellen som presenteres i denne (Styrelsen for bibliotek og medier, 2010).

Det å kassere bøker bryter med vante forestillinger om hvordan litteratur skal håndteres. Når kassering gjennomføres i full offentlighet, med humor og engasjement, er det faktisk nyhetsstoff.

Majoriteten av kasseringssstuntene har medført omfattende endringer av bibliotekrommet. Selv om det ikke er satt av penger til å gjøre nyinnkjøp av møbler eller annet inventar, er det likevel mulig å gjøre betydelige endringer i rommet. Færre og lavere hyller gir større romfølelse. I et tilfelle klarte vi å minske høyden på hyllene ute i det åpne rommet ved å fjerne øverste hylle på samtlige bokhyller. Forskjellen var dramatisk og brukerne ble svært fornøyd med å få et lokale som var både mer innbydende og enklere å orientere seg i.

I et skolebibliotek ble det etter intensiv kassering gjennomført en større fornying av lokalet. Tilsammen ble det brukt nærmere 100 000 kr. på å lage et helt nytt

bibliotek, inkludert nye hyller, møbler, maling og ny lesesal (Røgler, 2010). Økt fokus på skolebiblioteket ga varig økt bruk fra elevene og bidro til å synliggjøre bibliotekets betydning overfor ledelsen.

Spredning i sosiale medier

Bruken av sosiale medier har vært sentral i spredningen av «Buskerudgeriljaens» resultater med kassering. Sosiale medier har i hovedsak blitt benyttet for å reklamere overfor bibliotekfeltet. Gjennom før- og etterbilder på Flickr, videoer av resultatene på Vimeo og publisering av resultatene på ulike nettsteder, har vi oppnådd en spredning av resultatene som ville vært vanskelig uten sosiale media. Som et eksempel har bildene på bildedelingsnettsitet Flickr.com hatt mer enn 5000 visninger. Bildene brukes for å dokumentere arbeidsprosessene og for å forsterke budskapet. Særlig før- og etterbilder understreker effekten kassering har på bibliotekrommet (Buskerud fylkesbibliotek, 2014).

Drøyt halvparten av de bibliotekansatte i Norge er medlemmer av den nasjonale epostdiskusjonsliste, «Biblioteknorge». Diskusjonslisten har vært jevnlig brukt for å reklamere og informere om ulike aspekter ved kassering og samlingsutvikling.

Synlighet i media

Den norske bibliotekdebatten kan virke intern og innadvendt. Bibliotekarene diskuterer hovedsakelig med hverandre. Bibliotekmiljøet har lenge etterlyst tilstedeværelse og politisk agendasetting i tradisjonelle media. Kasseringssprosjektet har kommet langt i å oppnå dette. Det å kassere bøker bryter med vante forestillinger om hvordan litteratur skal håndteres. Når kassering gjennomføres i full offentlighet, med humor og engasjement, er det faktisk nyhetsstoff.

Våre stunts har fått dekning i media, både lokalt, regionalt og nasjonalt. En journalist i Morgenbladet fant bildene fra Hallingdal på Flickr og skrev et kritisk innlegg mot kassering (Gundersen, 2008). Journalisten sa blant annet at: «Futuristene ville brenne bibliotekene. Bibliotekarene vil heller kaste bøkene». Artikkelen førte til debatt i ulike media, både innenfor og utenfor bibliotekfeltet.

Geriljaen har jobbet bevisst med politisk agendasetting. Vi vil at publikum skal oppleve bibliotekene som nyskapende. Sommeren 2012 ble jeg intervjuet av

”

Selve tanken på å kaste bøker er ubehagelig, både for bibliotekarer og for publikum.

Hamskifte. Ut med bøkene, inn med debatten.

«Klassekampen» om kassering i en digital tid (Flemmen, 2012). Artikkelen hovedtema handlet om nedgangen i bestand på to millioner bøker i norske folkebibliotek de siste ti år. Jeg påpekte at dette var en positiv utvikling. Dagens bibliotek har for mange bøker.

Buskerudgeriljaens deltagelse i NRK P2s radioprogram «Radiofront» var også viktig for å spre kunnskap om hvorfor kassering er nødvendig, overfor et større kulturinteressert publikum. Tittelen på programmet var: «Og samleren og dennes natur» (Kvaal, Vera and Gjertsen, Jostein, 2011). Vi ble intervjuet av en journalist som var skeptisk til kassering. Hennes møte med bokborgen i Drammen satte henne på en hard prøve, særlig da hun oppdaget en av sine favorittforfattere brukt som byggemateriale i borgen. Programmet hadde likevel en god balanse mellom geriljaen, intervju med en arkivar og kunstneren Guneriussen som fortalte om sine erfaringer med bruk av bøker som materiale.

Faglig agendasetting og opplæring

Geriljaens virksomhet har også bidratt til økt interesse for kassering og samlingsutvikling i fagmiljøet. Som «geriljaleder» har jeg de siste årene holdt en rekke foredrag om kassering både regionalt, nasjonalt og internasjonalt. Flere kommenterte i spørreundersøkelsen fra 2012 at foredragene inspirerte til å reise tilbake til eget bibliotek og starte kassering, «Vi var på kurs i samlingsutvikling og det fikk fart på

kasseringen». Erfaringene har også blitt formidlet på to Northumbria-konferanser, en internasjonal konferanse om statistikk og måling. (Røgler, 2009) og (Røgler, 2011).

Det tiltaket som har vist seg å ha størst spredningseffekt, har vært verkstedene i samlingsutvikling. En av fylkesbiblioteksjefene hadde lagt merke til Buskerudgeriljaens arbeid og ønsket at jeg skulle holde et kurs for bibliotekansatte i eget fylke. Opplegget ble videreutviklet til et verksted i samlingsutvikling. Denne typen samlinger har nå vært holdt i tretten av nitten fylker for nærmere 350 bibliotekansatte.

De sentrale elementene i verkstedene

En trussel mot kassering er de utallige historiene som har fått negativ omtale hos media, bibliotekeier og brukere som følge av kassering.

er: Tid til egen refleksjon om kassering, kjenne på vonde følelser forbundet med kassering, jobbe med positiv reformulering og ikke minst få diskutert hva som er god kasseringsspraksis. Gjennom presentasjon av sentrale tema og verktøy, kombinert med praktiske oppgaver, får deltagerne økt kunnskapen om kassering og samlingsutvikling. Kassering er først og fremst en praksis. Tilbakemeldinger på seminarene har vist meg at verkstedet er broen fra å tenke på kassering til faktisk å gjøre det.

Gjennom Buskerudgeriljaen, kasseringssstunt, kasseringssmanualen CREW, Trangtihylla, bruk av sosiale media, presseoppslag og ulike opplæringstiltak har fylkesbiblioteket satt fokus på viktigheten av systematisk kassering.

Tiltakene er av ulik art og omfang, noe som etter vårt syn er en viktig årsak til at det fungerer i praksis. Systematisk satsing over tid med en rekke ulike verktøy til hjelp, er det vi opplever gir størst effekt.

Fra angst til humor

Det finnes et uttal teorier som søker å beskrive hvordan endring kan skje. For å nå målet med utviklingsarbeidet har det vært nødvendig å jobbe med grunnleggende verdier, følelser, kultur og tradisjoner. Ut i fra mine erfaringer er dette de sentrale områdene å adressere for å få kassering til å skje. De grunnleggende verdiene har vært sentrale uavhengig av geografisk plassering og bibliotekstørrelse. Et viktig redskap for å jobbe med verdiene har vært målrettet bruk av humor.

Humor kan være viktig for å etablere, opprettholde og forsterke en god relasjon. Siden relasjoner bygges i kommunikasjon og samhandling, kan humor være et viktig redskap både for å løse opp i konflikter og for å skape samhørighet. Forhold som oppstår i samhandlingen, og som kan true et godt kommunikasjonsklima, kan ufarliggjøres med riktig bruk av humor.

En trussel mot kassering er de utallige historiene som har fått negativ omtale hos media, bibliotekeier og brukere som følge av kassering. En biblioteksjef har opplevd å måtte stå til ansvar overfor egen rådmann fordi hun kasserte offentlig eiendom, enda så utdattert og ubrukelig det var. Et mer kuriøst eksempel er en biblioteksjef som fylte bilen med bøker, kjørte ut i skogen og gravde ned kasserte bøker for å unngå offentlig oppmerksomhet. Noen år senere kom gravemaskinene og gravde bøkene opp igjen fordi det skulle bygges et pleiehjem på området.

Verkstedene for kassering har vært viktige fora for å jobbe med motstand mot kassering. Motstandere av kassering blir anerkjent, og deres begrunnelser og følelser blir tatt på alvor. Samtidig kan ikke personlig motstand gjøre at det ikke blir kassert. Min oppgave i slike tilfeller har vært å bekrefte og bevege. Målet er å få færre følelsesladete beslutninger og flere som er faglig begrunnet. Ansatte som ikke ønsker å kassere får kjent på egne følelser,

de får reflektert rundt egen motstand, og de får kunnskap om hvorfor kassering er viktig. Sammen øver vi opp en mer kunnskaps- og erfaringsbasert praksis. På en samling jeg holdt var det en som på slutten av dagen i plenum uttalte at han aldri vil like å kassere, men at han etter kursdagen forstår hvorfor det er nødvendig.

Positive reformuleringer har vist seg nyttige. I stedet for å spørre hvorfor det er så vanskelig å kassere, spør jeg heller hvilke gevinster vi får med å kassere. I forkant av kasseringsseriestedet velger deltagerne kasseringsskandidater fra eget bibliotek. Oppgaven blir et startpunkt for refleksjon. På kursdagen må alle vise frem og begrunne sitt valg av kasseringsskandidat. Gjennomgangen skaper alltid mye latter og ettertanke og bidrar til å sette stemningen for dagen. Mange på kursene har egne historier om kassering som de ønsker å dele. Det gjør inntrykk når en biblioteksjef med latter i stemmen uttaler: «Det er bare de 1000 første du kasserer som gjør vondt».

Fra usikkerhet til trygghet

Ulike spenninger og konflikter kommer til uttrykk når det skal kasseres. Den enkelte ansatte står i en konflikt mellom det profesjonelle og det private, mellom egen faglighet og tradisjoner. Biblioteksansatte kan også føle uro for negative reaksjoner fra publikum, media eller biblioteksjefer.

Ulik kasseringsseriested i biblioteket er også en kilde til at biblioteksansatte unnlater å kassere, fordi man frykter interne konflikter i biblioteket. Når avdelingen for voksne kasserer langt mer enn barneavdelingen og det ikke er enighet om rutinene for kassering, vil konsekvensen fort kunne bli intern uenighet.

Målet med de ulike tiltakene er å gå i dialog med skeptikerne og jobbe på lag med de positive. Det er hovedgrunnen til at kasseringsseriestedet aldri rykker ut uten å ha blitt invitert. Det må ligge et positivt ønske om endring av egen kasseringsseriested før geriljaen rykker ut. Et konkret eksempel fra en kassering i en videregående skole beskriver dette:

Den første timen i et kasseringsseriested er alltid den viktigste. Det er her vi gjennomgår hva som skal gjøres og ikke minst kjennetegn på eventuell motstand mot kassering. I dette tilfellet var biblioteksleder svært skeptisk og ønsket ikke vår hjelp. Imidlertid var det hun som hadde invitert oss inn for å hjelpe til. Gjennom å anerkjenne hennes følelser og samtidig vektlegge hennes faglig-

het og ansvar for samlingen ble det en begrepsfestelse. Biblioteksleder har alltid kontroll over det som skal kasseres, og har alle muligheter til å overprøve geriljaens beslutninger (Røgler, 2010).

Det er bare de 1000 første du kasserer som gjør vondt.

ligheter til å overprøve geriljaens beslutninger (Røgler, 2010).

Fra perifer til aktiv deltager

I arbeidet med kassering har vi funnet god nytte i Lave og Wengers teorier om praksisfellesskap. Begrepet *situert læringsteori* kan føres tilbake til Lave og Wengers teori om «legitim perifer deltagelse». Deltagerne som øver seg sammen har en legitim, rettmessig tilhørighet til det sosiale fellesskapet. Perifer innebærer at nybegynnere i kassering ikke deltar fullt ut, og at det skjer en gradvis progresjon etter hvert som de blir mer fortrolig med å kassere.

Spredningen av resultatene etter kasseringsseriestedene skapte interesse blant perifer deltager i nettverket av bibliotek i Buskerud. Et eksempel på dette var kassering på et skolebibliotek hvor biblioteksleder i utgangspunktet var svært skeptisk til kassering. Hennes positive erfaringer med kassering, førte til at en annen skeptisk biblioteksleder på en annen videregående skole ønsket hjelp av geriljaen.

Endring av praksis forutsetter at den enkelte deltager har lært seg noen nye måter å utføre sine oppgaver på. Lave og Wenger argumenterer for at læring må betraktes som en dimensjon ved sosial praksis. Dermed utvides læring til et begrep som har betydning for produksjon og reproduksjon av sosiale praksiser i den sosiale verden. Lave og Wenger forsøker å få fram poenget om delta-

gelse i den sosiale verden som utgangspunkt for læring gjennom å begrepsfeste deltagelse som «legitim perifer deltagelse» (Lave og Wenger, 1991).

Legitim perifer deltagelse refererer både til utvikling av individuelle ferdigheter, for deltagelse i sosiale praksiser, og til reproduksjon og omdanning av fellesskapspraksiser. Vedvarende læreprosesser, forstått som tilegnelse og omdanning av praksis gjennom deltagelse, er en avgjørende faktor for realisering av den sosiale verdens organisering og struktur.

Læring handler først og fremst om å gjøre mennesker til fullverdige deltagere i den verden de lever i, og bare i mindre grad om abstrakt kunnskap om denne verden. Det som kjennetegner en biblioteksansatt som fullverdig deltager i et kasseringsteam, er at hun tar aktivt del i alle aspektene ved kassering. Hun foreleser ikke om prinsipper, men velger ut kasseringsskandidater, diskuterer utvalget med de andre i teamet og utfører det praktiske kasseringsseriestedet.

Kognitiv dissonans

Vi søker hele tiden balanse og overensstemmelse mellom måten vi oppfører oss på ►

Nasjonalbibliotekets skriftserie Bibliotheca Nova

– en formidlingskanal for bibliotekutvikling

Her finner du faglige artikler innenfor områder som er viktige og relevante for bibliotekutvikling.

I Bibliotheca Nova deles prosjekterfaringer fra hele landet.

Bibliotheca Nova sendes ut til alle bibliotekene. Heftene kan bestilles fra magasintjenesten@nb.no.

Les og bli inspirert!

 Nasjonalbiblioteket

Tiltak	Prosentandel som kjente til tiltaket
CREW	71 %
Kurs eller foredrag	62 %
Trangtihylla	58 %
Før- og etterbilder på Flickr	43 %

og tenker på. Kassering er ubehagelig fordi den setter to verdier opp mot hverandre. Vi vil bevare bøkene og fornye samlingene på samme tid. Kognitiv dissonans er en form for indre konflikt – en ubehagelig opplevelse av at observasjoner, antagelser, holdninger og atferd ikke henger sammen.

Denne konflikten medfører et stort behov for å endre på noe som ikke passer sammen – oppførselen, holdningen eller måten man tenker på. Kognitiv dissonanstheori har tradisjonelt vært en sentral teori for å forklare holdningsendringer. «Når det er gap mellom hva man gjør, og hva man tenker, eller hva man gjør, og hva man sier, kan det oppstå *kognitiv dissonans* (Festinger, 1957).

Hvert år intervjues nye bibliotekarstudenter i bibliotektidsskrifter om hvorfor de vil bli bibliotekarer. Mange studenter oppgir at det er gleden ved å lese som har fått

dem til å søke seg til studiet. Vi vet at det er en kjerneoppgave i bibliotekarbeidet å kassere, samtidig føler vi et ubehag ved å fjerne bøker fra samlingen. Dette forholdet kan beskrives som kognitiv dissonans.

Kassering av bøker er tilordnet sterke negative konnotasjoner og forbindes ofte med diktaturers bålrensning og sensur. Som konsekvens unngår en del bibliotekansatte kassering. Dermed slipper de også å sette seg inn i problematikken og foreta vurderinger som oppleves som vanskelige. Bibliotekarer må lære seg å skille mellom egen privat kasseringsspraksis og det de gjør i sitt profesjonelle virke. Bibliotekarer skal benytte tilegnet kunnskap, praktisk erfaring, refleksjon i handling og tilgjengelige hjelpemidler for å kassere på en profesjonell måte.

Mine holdninger til kassering ble satt på en prøve da fylkesbiblioteket fikk den

første henvendelsen om hjelp til kassering. I mitt møte med det som kan karakteriseres som en problematisk situasjon, måtte jeg tilegne meg mer kunnskap om kassering og ikke minst oppøve en refleksjon i handling.

Prokrastinering, det å utsette noe man har planlagt å gjøre, har også betydning. I stedet for å ta standpunkt til om en bok skal kasseres, flytter man rundt på hyllene eller magasinerer. Dette er en ressurskrevende måte å utsette problemet på.

For å avhjelpe kognitiv dissonans i kasseringsarbeidet, har jeg erfart at en mer systematisk in-

formasjonsinnhenting og refleksjon kan være til god hjelp. Donald Schön forklarer dette som å ha en 'reflekterende samtale med situasjonen' (Schön, 1983, s. 76). Schön definerer ikke refleksjon direkte, men bruker i stedet refleksjon over handling og refleksjon i handling. En profesjonell person kjennetegnes ved at hun kan reflektere i handling, dvs. være i stand til å handle samtidig som hun reflekterer og spontant setter ny innsikt, nye holdninger og ferdigheter ut i livet. Refleksjon i handling innehar et element av eksperimentering, men bygger på erfaring og intuisjon.

Ved gjentatte kasseringer etableres et omfattende repertoar som bygger ned den kognitive dissonansen.

Sporreundersøkelse høsten 2012

September 2012 ble medlemmene av den nasjonale diskusjonslisten «Biblioteknorge» invitert til å svare på en undersøkelse om kassering og samlingsutvikling. Formålet med undersøkelsen var å avdekke i hvilken grad tiltakene fra Buskerudgeriljaen hadde oppnådd synlighet i bibliotekfeltet. Det er ca. tre tusen personer påmeldt listen. Antall respondenter var 348. Det er rimelig å anta at de som svarte på undersøkelsen har en spesiell interesse for kassering. Litt over halvparten av respondentene jobbet i folkebibliotek. To av fem av respondentene var over gjennomsnittet opptatt av samlingsutvikling, mens halvparten svarte at de var gjennomsnittlig interessert. Gledelig 97% av respondentene arbeider i bibliotek hvor det var gjennomført kassering i 2012.

Respondentene ble spurt om hvilke tiltak av Buskerudgeriljaen de kjente til. Tabellen under viser hvordan svarene fordelte seg på det enkelte tiltak.

En tredjedel av respondentene jobber i bibliotek som har benyttet CREW-manualen og nesten alle svarer at CREW har gitt dem større trygghet i arbeidet med kassering.

Min antagelse om at biblioteklederens betydning ble bekreftet. Nesten ni av ti svarer at ledelsen er opptatt av samlingsutvikling. Dette tallet sier mye om hvor viktig lederens rolle er for drift og utvikling av biblioteket. Lederens prioriteringer er avgjørende for hva som skjer av utvikling i

biblioteket. Jeg hadde også tatt med et spørsmål om hva som skal til for å få ledelsen mer opptatt av samlingsutvikling. Et av svarene pekte på behovet for å få personer utenfra til å synliggjøre kasseringens behov:

At noen utenfra (f.eks. fra fylkesbiblioteket?) kommer med 'friske øyne' og sier at det absolutt kan kasseres mer enn vi gjør i dag... (Røgler, 2012a)

Tallene fra undersøkelsen underbygget at satsingen på samlingsutvikling har vært synlig i bibliotekfeltet og at flere av de utviklede verktøyene er i bruk.

Avslutning

Dette utviklingsarbeidet har vist at det

mulig å endre bibliotekansattes praksis både lokalt, regionalt og nasjonalt. Arbeidet viser også at endringsarbeid har best effekt når det skjer systematisk over tid med mange ulike tiltak involvert.

Ved å øve oss sammen på kassering i et praksisfellesskap utvikler vi vår egen kasseringsspraksis. Utviklingsarbeidet er i så måte et eksempel på læring gjennom «legitim perifer deltagelse». En suksessfaktor i alt endringsarbeid er å ha en solid forankring i praksisfeltet, noe som gir troverdighet. Geriljaen har gjennom sitt arbeid opparbeidet stor troverdighet.

Utviklingsarbeidet understreker lederens sentrale rolle i alt endringsarbeid,

noe som ble bekreftet av spørreundersøkelsen foretatt høsten 2012. Lederen spiller en avgjørende rolle for at kassering skjer i det enkelte bibliotek. Lederen har definisjonsmakten når det gjelder bibliotekets prioriteringer og når lederen sier og viser i handling at kassering er viktig, vil kassering også gjennomføres.

Måten endringsarbeidet med kassering har vært utført på, mener jeg kan benyttes i andre tilsvarende situasjoner som kan beskrives som problematiske. Buskerudgeriljaens utviklingsarbeid med kassering kan fungere som en modell i situasjoner hvor nærhet og samhandling med praksisfeltet er sentralt for å oppnå resultater. ■

Litteraturliste

- Buskerud fylkesbibliotek. (2014). Bilder av kassering på Flickr. Flickr. Billedbase. Hentet 1. oktober 2014, fra <http://www.flickr.com/photos/buskerudfylke/collecti- ons/72157623334641144>
- Byberg, L. (Ed.). (2006). Velge og vrake : samlingsutvikling i folkebibliotek. Biblioteksentralen, Oslo.
- Dewey, J. (1916). *Democracy and education : an introduction to the philosophy of education*. New York: Macmillan.
- Festinger, L. (1957). *A Theory of Cognitive Dissonance*. Stanford University Press.
- Flemmen, H. (2012). To millioner færre bøker. *Klassekampen*. Oslo.
- Gundersen, H. (2008). Luftighetsdoktrinen. *Morgenbladet*. Hentet 2. mai 2013, fra <http://morgenbladet.no/boker/2008/luftighetsdoktrinen>
- Koontz, C., & Gubbin, B. (2010). *IFLA Public Library Service Guidelines*. Walter de Gruyter.
- Kulturdepartementet. (2009, april 17). St.meld. nr. 23 (2008-2009). Stortingsmelding. Hentet 24. mai 2013, fra <http://www.regjeringen.no/nr/dep/kud/dokument/proposisjonar-og-meldingar/stortingsmeldingar/2008-2009/st-meld-nr-23-2008-2009-.html?id=555516>
- Kulturdepartementet. (2013, februar 28). NOU 2013: 4. NOU. Hentet 29. mai 2013, fra <http://www.regjeringen.no/nb/dep/kud/dok/nouer/2013/nou-2013-4.html?id=715404>
- Kvaal, Vera, & Gjertsen, Jostein. (2011, oktober 9). Om samleren og dennes natur. *Radiofront*. NRK, p2.
- Larson, J. (2011). *CREW Håndbok i samlingsutvikling for bibliotek*. (J. Røgler, Overs.). Drammen: Buskerud fylkesbibliotek. Hentet 14. mai 2013 fra <http://crewinorge.org/>
- Larson, J. (2012). *CREW: A Weeding Manual for Modern Libraries*. Austin, Tex.: Texas State Library and Archives Commission. Hentet 15. mars 2013 fra <https://www.tsl.state.tx.us/ld/pubs/crew/index.html>
- Lave, J., & Wenger, E. (1991). *Situated Learning: Legitimate Peripheral Participation*. Cambridge University Press.
- Røgler, J. (2009, august). Less is more... : Turnover rates and professional debate in Norway. Hentet 16. mars 2013, fra <https://docs.google.com/document/d/1F5dM0HELv->

- vUXWkTWcpYlJ22eO_B6BLtLVviqxleu- ws/preview
- Røgler, J. (2010). Extreme makeover at Lier upper secondary school. *Scandinavian Public Library Quarterly*, 2010(4), 18–19.
- Røgler, J. (2011, september). Collection development as a political process: a case from Norway. Hentet 16. mars 2013, fra https://docs.google.com/document/d/1opOOIpentBuuGc0tvGfllaPd-0mzOHcMk_LqjLY1CuqM/edit?hl=no
- Røgler, J. (2012). Spørreskjema om kassering og samlingsutvikling. Hentet 14. september 2012, fra <https://docs.google.com/spreadsheets/viewform?form-key=dE-03V05IYjJUYnd-BUzdKRHVKZONid-Wc6MQ>
- Røgler, J. (2013). Trangt i hylla? | En kasseringssblogg fra Buskerudgeriljaen. Hentet 22. august 2012, fra <http://trangtihylla.wordpress.com/>
- Schön, D. A. (Donald A. (1983). *The Reflective Practitioner: How Professionals Think in Action*. Basic Books.
- Slaattaa, T. (2008). Innkjøpsordningen for sakprosa – Litteraturpublikasjon. Hentet 20. februar 2013, fra http://kulturradet.no/litteratur/vis-publikasjon/-/asset_publisher/jID5/content/publikasjon-innkj%C3%B8psordningen-for-sakprosa
- Statistisk sentralbyrå. (2013). KOSTRA-databasen – Nøkkeltall og grunnlagsdata – SSB. Kostra-databasen. Hentet 31. mai 2013, fra <http://www.ssb.no/offentlig-sektor/kommune-stat-rap- portering/kostra-databasen>

ssb.no/offentlig-sektor/kommune-stat-rap- portering/kostra-databasen

Styrelsen for bibliotek og medier. (2010). *Folkebibliotekene i vidensamfunnet : rapport fra Udvalget om folkebibliotekene i vidensamfundet*. Hentet fra http://www.kulturstyrelsen.dk/fileadmin/publikationer/rapporter/oevrige/folkebib_i_vidensamfundet/pdf/Folkebib_i_videnssamfund.pdf

Vygotsky, Lev: *Tænkning og sprog*. København, 1982

La strekkodene hjelpe dere!

Alle biblioteker ønsker seg en effektiv og pålitelig løsning for merking av bøker samt inn- og utlevering.

Interconnect AS har levert strekkodelesere, etiketter, etikettskrivere og programvare for inn-/utlevering av bøker i mer enn 20 år.

Be om referanser, vi har mange!
Ring 67 16 64 00 eller kontakt oss på
data@interconnect.no

Hva er et bibliotek?

Hva er egentlig et bibliotek? Det har jeg spurt mange om i det siste. Både bibliotekarere og andre.

✓ Et boklager, svarer noen.

✓ Er dette en felle? spør noen mistenksomme bibliotekarere.

✓ Et bibliotek kan være så mye, svarer noen filosofisk.

✓ Skal vi kjempe for å bevare biblioteket, må vi vite hva et bibliotek egentlig er, skriver aksjonsgruppa for bevaring av folkebiblioteket på Åkra.

AV LARS EGELAND
DIREKTØR FOR LÆRINGSSENTERET
VED HØGSKOLEN I OSLO OG AKERSHUS

Oxford English Dictionary definerer bibliotek som tre ting: 1) Et sted som er laget for å oppbevare bøker, for å studere. 2) Bøkene som oppbevares i et bibliotek, en samling av kunnskap. 3) En samling boklærde mennesker med deres verktøy for formidling og veiledning.

Denne definisjonen peker altså på tre sider av biblioteket: Biblioteket som sted, som samling, og som tjeneste. I vanlig bruk av ordet kan betegnelsen bibliotek brukes om en av disse egenskapene, eller alle. Som bibliotekarere kan vi velge å utvikle en, to eller alle disse egenskapene. Ved Lærings-senter og bibliotek ved HiOA har vi laget en strategisk plan der vi har satt oss konkrete mål for å utvikle alle de tre sidene ved biblioteket.

I gamle dager, i Riksbibliotekstjenestens tid, gikk jeg på RBTs utmerkede lederkurs. Sammen med Guro Raaum og Nina Karlstrøm skreiv jeg en prosjektoppgave i 1998 om «det automatiserte utdanningsbiblioteket». Der lanserte vi begrepet om biblioteket som «arbeidsfellesskap i elektronikkens tidsalder». Vi skriver at «bildet vi har tegnet av at brukerne har tilgang til informasjon via nettet – og at bibliotekbesøkene er automatisert, kan for mange høres ut som et fremmedgjørende skrekk-scenario».

Vi pekte på at vi har behov for fysiske treffsteder, og at det bør og kan være biblioteket. Det spesielle er at biblioteket kombinerer alle verktøyene som brukes i læringen: Ulike kunnskapsbærere (bøker, digitale ressurser), andre studenter, bibliotekpersona-

let. Dette har jeg utdypet i seinere publikasjoner. Når jeg tenker etter så er det i en eller annen form nettopp det som har opptatt meg i alle år seinere: Det fysiske rommets rolle i den digitale tidsalderen. Stadig nye aspekter ved dette har dukket opp, men rommets betydning er ikke blitt mindre.

Vi hadde akkurat rundet en million årlig besøkende til bibliotekene ved HiOA, da vi innførte Easy-proxy-løsningen som gjør at studenter og ansatte har tilgang til våre digitale ressurser uansett hvor de måtte befinne seg. Da gikk besøkstallet ned med 16%. Det er fint at folk ikke trenger å komme til oss for å laste ned digitale artikler, men det er viktig for studentenes læring at biblioteket er det stedet der de foretrekker å jobbe! I et sosio-kulturelt læringsperspektiv er biblioteket et sted du

Rommets betydning er ikke blitt mindre.

lærer i nærmest bare ved å være der! Der motiveres studentene av andre som jobber, de finner ressurser både på nettet og i bokhyllene, de prater og diskuterer og kan få hjelp av et kompetent personale.

Det automatiserte biblioteket som vi beskrev i prosjektoppgaven fra 1998, er nå virkelighet: Lån, fornyinger og innleveringer ordner brukerne sjøl. Det er ikke noe skrekkscenarie: Personalet bruker tida si

på mer kvalifisert veiledning. Og det er ikke bare bibliotekarere: Det er også pedagoger og studenter som driver veiledning i skriving, i studieteknikk, stressmestring. Biblioteket er stedet for tverrfakultær faglig virksomhet.

Vi har mange grupperom og gruppearbeidsplasser, men det er likevel for få. Nå har vi satt i gang et prosjekt for å fornye bibliotekene ved å få til en mer effektiv bruk av lokalene for å få plass til flere studenter. Det handler først og fremst om økt fleksibilitet. Samtidig kasserer vi bøker for å få bedre plass. Trafikktellinger hos oss har vist at halvparten av brukerne er grupper som arbeider sammen med bøker eller pc eller begge deler. I neste års årsmelding skal vi kunne melde om økt besøk.

Den nye bibliotekloven gir folkebiblioteket oppgaven å være lokalsamfunnets debattarena. Fagbibliotekets formidlingsoppgaver bør også strekke seg ut over å levere skrevne kunnskapskilder. Derfor har vi begynt med en serie av foredrag som vi kaller Lunsj på fyll. Ofte handler det om tema som du ikke visste at du var interessert i, før det ble satt på programmet. For eksempel en fakir som forteller om nytelsen ved smerte.

Statistikk fra universitetsbibliotek i USA 1998-2008 viser dramatisk nedgang i besøk, utlån av bøker, og referansespørsmål. (Regazzi, 2012). I Norge har papirutlånet både i folke- og i fagbibliotek, gått bare svakt tilbake. Det er blitt mer enn kompensert av økt bruk av digitale ressurser i fag-

Bevissthet. Skal vi kjempe for biblioteket, må vi vite hva det er. [Illustrasjonsfoto: Trond Isaksen]

bibliotekene. Nedlasting av digitale dokumenter har økt med 300% i perioden 2005-12. Det høres mye ut, men utgjør bare en fjerdedel av økningen i de digitale samlingene som er på hele 1400 %. Samlet sett er størsteparten av mediebruken i universitets og høgskolebibliotek nå digital.

Nye grensesnitt som Bibsys sitt Oriasøk

vil øke den digitale bruken ytterligere. Mens man tidligere søkte i bøker i Bibsys ASK, og deretter søkte i ulike databaser, er det nå et felles søk som gir både bøker og digitale fulltekstkilder. Ved HiOA hadde vi i 2013 en økning i nedlasting av digitale artikler til 20,6 pr. bruker, en økning på 33%. Papirutlånet er stabilt på litt over 8 bøker pr student/ansatt. Vårt strategiske mål er at nedlasting av fulltekstkilder skal økes ytterligere. Det gjelder ikke minst bruk av ebøker der nye produkter utvikles hele tida.

IFLA skriver i sin Trend-report at ny teknologi både vil begrense og utvide tilgangen til informasjon. En åpenbar fare for begrensning er manglende tilgang til teknologi og ikke minst manglende ferdigheter til å kunne bruke de digitale kildene. Derfor er det viktig med brukeropplæring som virker best når den skjer til riktig tid, det vil si når brukeren føler at hun trenger ferdighetene. Det skjer best når brukeropplæringa er integrert i den øvrige undervisninga på høgskolen/universitetet. Det har vi fått til på Fakultet for helsefag der alle studenter deltar på brukeropplæring hvert år. På ingeniørutdanningene når vi imidlertid kun 11% av studentene. Samlet sett er litt over halvparten av

studentene hvert år innom vår brukeropplæring, enten som en del av undervisninga eller som drop-in-kurs. Med god statistikk vet vi nå hvem vi ikke når, og kan intensivere samarbeidet med de utdanningene der tallene er lave. Utgangspunktet er ikke at studentene bør komme på brukeropplæring, men å stille spørsmål om studentene har tilstrekkelig ferdigheter til å skaffe seg forskningsbasert informasjon i sine studier.

En annen åpenbar begrensning for tilgang til kunnskapskilder ligger i økonomien. Man må ha tilhørighet til institusjoner som har råd til å kjøpe digital tilgang. Salg av store informasjonspakker styrker de store institusjonene på bekostning av de mindre. En måte å løse dette på er selvfølgelig de nasjonale konsortieavtalene som CRISTin forhandler. En annen er open access. HiOA er blant de fremste OA-utgiverne i Norge. Det er biblioteket som er ansvarlig for teknologisk plattform og drift av OA-tidsskrifter samt drift av høgskolens OA-arkiver.

«Biblioteket som samling» betyr for oss at vi skal ha en oppdatert papirboksamling, en økende mengde digital tilgang samt at vi synes det er en naturlig oppgave å ta ansvar for publisering og tilgjengeliggjøring fra høgskolens fagmiljøer. Det gjelder også filming av forelesninger og konferanser som kan være et vel så godt svar på en students informasjonsspørsmål som å henvise til en bok. Utviklinga av MOOC-er er også et område der biblioteket kan bidra både med å drifte teknologiske plattformer, og å bidra med faglig innhold.

Tallene fra USA fra perioden 1998-2008

viste at bibliotekene hadde en budsjett-vekst som lå 12 % over prisutviklinga. Antall ansatte økte med 15%. Det var imidlertid ansatte som ikke er bibliotekarere som økte mest, med over 60%. Det er ikke overraskende. «Biblioteket som tjeneste» må også utvikles. Nye yrkesgrupper er blant annet IT-personale og ulike typer pedagoger.

Ved HiOA har vi etablert et studieverksted som tar veiledninga et skritt videre fra den tradisjonelle bibliotekveiledninga: Ikke bare bruk av EndNote, men også mer generell veiledning i oppgaveskriving, hvordan man arbeider med store word-dokumenter, studieteknikk, stressmestring mm. Et annet tilbud er English for Academic Practice som arbeider med å øke kompetansen i akademisk skriving på engelsk for forskere og PhD-studenter.

Jeg synes definisjonen av bibliotek som knytta til stedet, samlingene og tjenestene fortsatt er nyttig og brukbar. Det er viktig at vi har fokus på å utvikle disse tre sidene av biblioteket. ■

Referanse:

Regazzi, J. (2012). Constrained? An Analysis of U.S. Academic Library Shifts in Spending, Staffing, and Utilization, 1998-2008. *College & Research Libraries*, 73(5), 449-468.

Lars Egeland er Læringscenterdirektør ved Høgskolen i Oslo og Akershus, nestleder i Norsk bibliotekforening og daglig leder i ABM-media as. Han er fast spaltist i Bok og Bibliotek og skriver her på egne vegne.

Den motvillige profesjonen

AV PROFESSOR RAGNAR AUDUNSON
HØGSKOLEN I OSLO OG AKERSHUS, AVD. ABI

I 1919 leverte en departementsoppnevnt kommisjon en innstilling om organisering og ordning av bibliotekvesenet i landet. Flertallet i kommisjonen tilhørte de mest sentrale aktørene i kretsen omkring Haakon Nyhuus som innførte den moderne folkebibliotekrevolusjonen i Norge og la grunnlaget for bibliotekfeltet som et profesjonsfelt.

Her fant vi for eksempel Arne Kildal, en av de første med profesjonsutdanning i faget fra USA og seinere direktør i Statens bibliotektilsyn; her fant vi Karl Fischer – Haakon Nyhuus' etterfølger som departementets biblioteksakkyndige og en av dem som sammen med Harald Tambs Lyche i tidsskriftet Kringsjaa på slutten av 1890-tallet, spilte rollen som Johannes døperen og beredte grunnen for Nyhuus' komme og sørget for å plante folkebibliotekideen i norsk offentlighet; her fant vi Arne Arnesen som etterfulgte Haakon Nyhuus som sjef på Deichmanske bibliotek og var aktiv i etableringen av Statens bibliotekskole – en utdanning som i 2015 markerer sitt 75-årsjubileum.

Den mest omfattende delen av utvalgets innstilling omhandlet etableringen av en norsk profesjonsutdanning på bibliotekfeltet. Med stor profesjonsfaglig selvbevissthet argumenterer utvalget for at man i Norge må bygge opp profesjonsutdanning etter amerikansk modell som utdanner fagpersonale til alle typer bibliotek og der kandidatene lærer å se alt bibliotekarbeid i sammenheng og som en enhet. Slik kan bibliotekfaget «vokse opp til en profesjon, et livskall med en viktig oppgave i utformingen av fremtidens samfund».

Bibliotekfaglig profesjonsutdanning er like nødvendig i universitetsbibliotekene som i folkebibliotekene slår utvalgets flertall fast – til protest og dissens fra Universitetsbibliotekets representant. Men flertallet argumenterer for at embetseksamen i en hvilken som helst universitets-

disiplin ikke gir et tilstrekkelig grunnlag til å arbeide som bibliotekar, heller ikke i Universitetsbibliotekene: «Imidlertid kan man ikke se bort fra at studiene til en embetseksamen, også den sproglig-historiske, er anlagt med et ganske annet formål for øiet enn å tjene som gjennomgangsledd til bibliotekstillinger». Ved siden av at mye av kunnskapen fra studiene ikke uten

Det er klare tendenser til at sentrale bibliotekledere både i ord og praktisk ansettelsespolitikk nedvurderer profesjonsutdanningens betydning.

videre vil være bibliotekfaglig relevant, er det mange kunnskapsområder «som ikke burde være fremmed for en bibliotekmann» et universitetsstudium i språk, litteratur eller naturvitenskap ikke omfatter.

Argumentasjonen fra 1919 står seg fremdeles. Kildal, Arntsen og Fischer beskrev det de karakteriserte som «en nødstilstand» med hensyn til profesjonsfaglig kompetanse i norske bibliotek. Det er kan hende et sterkt ord å bruke om dagens situasjon, men i Giskes bibliotekmelding fra 2008-2009 understrekes i litt mindre dramatiske ordelag behovet for et kompetanseløft. Allikevel har de politikerne som har ansvaret for bibliotekene gjennom for-

Hvilken profesjon ville ikke med entusiasme og jubel ha tatt i mot et slikt forslag? Jo – bibliotekarene.

skriften til biblioteklovens paragraf fem for første gang siden 1971 redusert kravene til utdanning. Det er litt av et paradoks og kan lede til den «nødstilstanden» pionerene fra 1919 opplevde.

Hvorfor er det blitt slik? Reduserte utdanningskrav og tanken om at enhver utdanning er like god ville være utenkelig på

ethvert annet felt. Ta skolen som eksempel. Grunnskolen er en institusjonstype som er så å si fullstendig dominert av én profesjon: Lærere fra en av de mange profesjonsutdanningene på feltet ved norske høyskoler og universitet. Den endimensjonale rekrutteringen kan naturligvis resultere i faglig tunnelsyn og snevre perspektiv. Jeg husker fra min datters tid på grunnskolen: da hadde de en periode på et år eller to en lærer uten profesjonsutdanning. Hun hadde utdanning på samme akademiske nivå som lærerne – så vidt jeg husker var hun økonom – men altså ikke lærerutdanning. På veldig mange måter var det forfriskende. Det brakte inn litt andre og uventede perspektiv

og vinklinger både i undervisning og på foreldremøter.

Men målet var naturligvis at man skulle komme tilbake til normalsituasjonen med en profesjonsutdannet lærer. Som foreldre følte vi nok at personalets profesjonsforankring alt i alt ga det tryggeste og beste læringsmiljøet. Og verken da eller nå var det noen lærere eller rektorer som proklamerte at det er for mange lærere i skolen. Kravet både da og nå har heller gått i retning av å styrke og gjenreise læreren som en selvstendig og myndig profesjonsutøver. For politikere og administrative ledere er sterke profesjoner problematisk. De er ikke så lette å styre.

Men selv om profesjonsmakt kan være problematisk og profesjonell arroganse og tunnelsyn irriterende, står profesjonene som garantister for kvalitet i undervisning, helsetjenester og andre virksomheter velferden vår er avhengig av. Selv om rap-

porteringskrav og New Public Management svekker for eksempel lærerne som profesjonsutøvere, står profesjonskravet så sterkt at knapt noen politiker tør annet enn i alle fall verbalt å slutte seg til det.

Hvorfor er det ikke slik på bibliotekfeltet? Jeg tror det skyldes at feltet selv er i en nødstilstand med hensyn til ledere

som kan spille rollen som profesjonsstrateger på samme måte som Kildal, Fischer og Arnesen. Jeg mener: vi har en leder for bibliotekforeningen som uttaler at hennes oppgave er å ta hensyn til bibliotekene – ikke bibliotekarene. Kunne vi tenke oss at en sentral leder på skolefeltet ville uttale noe lignende? Min oppgave er å ta hensyn til skolene, ikke lærerne? Naturligvis ikke, for skolen er lærerne og deres kompetanse, slik bibliotekene er bibliotekarene med deres profesjonskompetanse.

Det er klare tendenser til at sentrale bibliotekledere både i ord og praktisk ansettelsespolitikk nedvurderer profesjonsutdanningens betydning. Gjør man på universitetsbibliotekene det Kildal og hans kolleger advarte mot – ansetter de nest beste eller tredje beste fra universitetenes disiplinfag – de som ikke er gode nok til å få fast stilling som lærer eller forsker i faget sitt, i stedet for å ansette bibliotekarer? Da er det kanskje ikke så rart at lovgiver og departement følger opp og svekker kompetansekravene.

Bibliotekarene kan på mange vis beskrives som den motvillige profesjonen. De har sagt nei til mange muligheter som andre profesjoner ville tatt imot med åpne armer. Ett eksempel i så måte som jeg den siste tiden har arbeidet en del med, er skjebnen til NOU 1976:26 – Norges bibliotekhøgskole. I denne departementsoppnevnte utredningen ble det foreslått å etablere en bibliotek- og informasjonshøgskole på vitenskapelig høgskolenivå, dvs. på nivå med daværende NTH, med handelshøgskolen i Bergen osv. Bibliotekhøgskolen skulle etter forslaget bestå av en allmenn avdeling som i praksis var identisk med den allerede eksisterende bibliotekskolen og en spesiell avdeling der de studentene som valgte å gå videre kunne fordype seg i en av fire studieretninger.

Hvilken profesjon ville ikke med entusiasme og jubel ha tatt i mot et slikt forslag? Jo – bibliotekarene.

Høringsuttalelse som bibliotekmiljøet avga, er illustrerende. Mens for eksempel universitetet i Tromsø støttet forslaget, konkluderte de NTL-ansatte ved universitetsbiblioteket slik i sin høringsuttalelse: «Vi har hatt visse forhåpninger til utvalgets arbeid. Etter å ha lest utredningen, må vi konstatere at forhåpningene ikke er blitt innfridd.» Eller Kommunale bibliotekararbeideres forening – den organisasjonen som var en del av nåværende Fagforbundet og som var den største organisasjonen innen folkebibliotekfeltet: «Etter en samlet vurdering finner vi at

forslaget om oppretting av en Norges bibliotekhøgskole slik det er lagt fram i innstillingen, bør avvises» Vest Agder fylkesbibliotek avga en nesten ti siders høringsuttalelse som ikke kan beskrives som annet enn full slakt, og der innstillingens forslag om fire studieretninger på spesiell avdeling ble beskrevet som «diffuse og overspente» – intet mindre.

Motstanden mot innstillingen synes særlig å være begrunnet i to forhold. Det ene er knyttet til bibliotekarenes likhetsorientering som er en viktig profesjonell verdi, men som her fungerte negativt. Man var bekymret for skiller mellom dem som valgte den treårige allmenne avdeling og gikk ut

som bibliotekarer og dem som valgte hele løpet. Mange vektla også bibliotekfaget som et praktisk fag. Implisitt kunne det da synes som om man sa at bibliotekfaget bygger ikke som andre profesjoner på en abstrakt kunnskapsbase som man må ta en høgskoleutdanning for å beherske.

Slik lot man sjansen gå fra seg og utredningen ble naturligvis etter en slik mottakelse fra fagmiljøet puttet lengts ned i den mest bortgjemte av departementets skuffer. Det kan man ikke undres over, slik man kanskje heller ikke kan undres over at profesjonsfeltets egen praksis leder til at myndighetene svekker kravene til profesjonsutdanning? ■

Negative. Bibliotekarene har sagt nei til mange muligheter som andre profesjoner ville ha tatt i mot med åpne armer.

– Formidling er det viktigste vi gjør

TROMSØ: Nyvalgt leder i Norsk bibliotekforening, Mariann Schjeide, er blitt kalt de ekstrovertes korsfarer. Men hun mener det er rom for alle typer formidlere i biblioteket.

TEKST OG FOTO: LILL-KARIN NYLAND

– Formidling er det vi gjør. Alt annet er støttefunksjoner.

Det var en av flere tydelige beskjeder fra bibliotekforeningens leder da hun i oktober deltok på Nordnorsk kulturkonferanse i Tromsø. Konferansen hadde i år litteraturpolitikk som tema, og gikk over to dager. Både i programmet og blant publikum var litteraturfeltets ulike aktører til stede. Her var forfattere, forlagsredaktører, bibliotekfolk, litteraturfestivaler og kulturpolitikere. Schjeide var klar i sin tale når det kom til bibliotekenes rolle som formidler.

– Jeg mener det må mild tvang til for å få bibliotekansatte til å formidle. Jeg har personlig erfart at det likevel bor så mye bra i de som nekter, de som helst vil gjemme seg i et hjørne. Ofte er vi vår egen indre kritiker, men vi må bygge hverandre opp, sier hun.

Kollegialt

Schjeide kom fra jobben som biblioteksjef i Ålesund da hun i mars ble valgt til leder i Norsk bibliotekforening. Hun medgir at noen typer er mer introvert enn andre, men understreker at man i formidlingssammenheng trenger alle slags mennesketyper.

VIKTIG: Sonja Kristin Granaas, leder på Alta bibliotek, holdt foredrag om Altas vei til formidlingsinstitusjon. Biblioteket er blant annet med på å arrangere Finnmark internasjonale litteraturfestival.

– Det er ikke rettferdig at noen i biblioteket jobber med formidling, andre ikke. Det fører til stor slitasje på de som alltid må gjøre det. Man gir mye av seg selv når man skal formidle, og til slutt kan man gå tom. Alle må ta sin tørn, det er kollegialt.

– *Hva med de bibliotekene som kanskje bare har én ansatt?*

– Da må man ut og samarbeide med andre. Hva med å invitere noen av leserne til å bidra med for eksempel høytlesning? Også må man søke til nabokommunen og fylkeskommunen for å få hjelp og råd.

– *Lærer de bibliotekfaglige ansatte formidling?*

– Nei, og her har bibliotekutdanninga sovnet i timen. Noen har kanskje rare forestillinger om hva en bibliotekar gjør. Hvis du trekker til biblioteket fordi du ikke liker barn, har du valgt feil.

Litteraturhus

På konferansens andre dag innledet forfatter Erik Fosnes Hansen. Han tok for seg det litterære kretsløp, og hvordan det har endret seg de siste årene.

– Samtidig har bibliotekene styrket seg som litteraturformidlere. Jeg håper det ikke blir flere litteraturhus, for vi har allerede litteraturhus i hver kommune. Nemlig bibliotekene, sa Fosnes Hansen.

Kristin Granaas, leder på Alta bibliotek, snakket også varmt om bibliotekenes formidlingsansvar.

– Det er ikke alle forfattere som kommer på Skavland, og vi har ansvar for å formidle alle typer litteratur. I Alta har vi for eksempel innført fast eventyrstund hver fredag. Et bibliotek er avhengig av å ha noen som brenner for barnelitteraturen. Da Alta-biblioteket var stengt på grunn av ombygging, reiste de ansatte rundt på skolene hver fredag for å fortsette eventyrstunden.

Sov i timen

Konferansen ble avrundet med paneldebatt, og Mariann Schjeide var en av debattantene sammen med blant andre fylkesråd for næ-

ring og kultur i Troms, Line Miriam Sandberg (Frp). Litteratur er et av fylkeskommunens satsingsfelt i årene som kommer.

– Vi sov i timen da litteraturhusdebatten kom opp. Vi ser at dette vekket et behov vi ikke visste vi hadde. Husk at bibliotekene er en uavhengig arena som for eksempel kan kjøre politisk debatt, sa Schjeide, som avsluttet sitt innlegg med å si at hun ikke kjente noen bibliotekfolk som stemte Frp.

– Nå ble jeg både inspirert og provosert. Jeg lurte virkelig på hva Schjeide insinuerer når hun uttaler dette, repliserte Sandberg.

– Akkurat det jeg sa, nemlig at jeg personlig ikke kjenner noen bibliotekfolk som stemmer Frp, svarte Schjeide.

– *Trækker du på noens tær når du er så tydelig på bibliotekansattes arbeidsoppgave?*

– Det er mulig, men jeg er aller mest opp-tatt av bibliotekets fremtid. Og da trenger vi synlige og tydelige ansatte som byr på seg selv, sa Schjeide etter konferansen. ■

EKSTROVERT: Mariann Schjeide sier bibliotekenes nye rolle som formidlere krever modige biblioteksjefer og synlige ansatte

En bibliotekfaglig perle

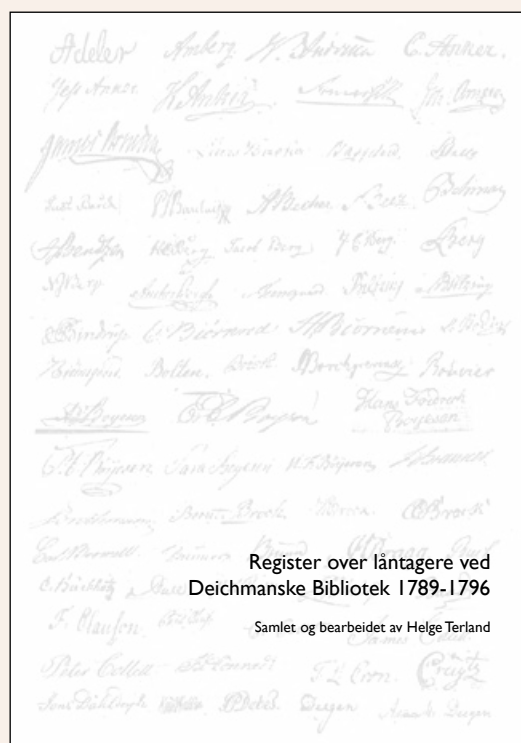
Tidligere biblioteksjef i Kristiansand, Helge Terland, etterlot seg et manuskript som han påbegynte mens han var tilsatt ved Deichmanske bibliotek mellom 1962 og 1971, og som han i stor grad fullførte på fritid etter 1971. Terland hadde bl.a. spesielt ansvar for de gamle samlingene, og under dette arbeidet fant han utlansprotokollene for Deichman fra årene 1789-1796. Med dette utgangspunktet kunne han gå videre med å registrere hvem som lånte, hvor mye og hva de lånte. Det siste rakk han ikke å ferdigstille, men materialet finnes! Flere av lånerne finner vi igjen i årets omtale av 1814-jubileet. Det alene gir god grunn til ettertanke.

Helge Terland framskaffet også gode biografiske referanser over lånerne, og dette er en del av det manuset som nå foreligger. I tillegg tok han kopier av lånernes signaturer, og disse er gjengitt i boken. Dessuten har vi med god hjelp av Deichmanske bibliotek, kunnet gjengi Carl Deichmans testamente fra 28.februar 1780 – «Kongelig konfirmeret i København 5 Mai 1780».

Utgivelsen har vært mulig i nært samarbeid med Terlands enke, Ingrid Terland, som selv har en lang karriere i bibliotekvesenet. Helge Terland har skrevet et forord som Ingrid Terland har supplert med et tillegg.

Terland, Helge: Register over låntagere ved Deichmanske Bibliotek 1789-1796. Samlet og bearbeidet av ... Oslo 2014. 66 s.
ISBN 978-82-93298-08-3. Pris 100 kr.

Boka kan bestilles via bokhandlere eller direkte til forlaget på post@abm-media.no.

Register over låntagere ved
Deichmanske Bibliotek 1789-1796

Samlet og bearbeidet av Helge Terland

Bibliotekarisk ledervegring på dagsordenen

Hver gang det ansettes en biblioteksjef uten bibliotekarutdanning, blir det rabalder i biblioteksektoren. Det er på tide å spørre hvorfor så få bibliotekarer søker de mest spennende lederjobbene.

AV ODD LETNES
REDAKTØR

Vi har opplevd det to ganger det siste året, først ved ansettelsen av Kristin Danielsen som ny biblioteksjef i Oslo, og nå nylig ved ansettelsen av Trud Berg som biblioteksjef ved biblioteket i Bodø.

Rabalderet startet for alvor med ansettelsen av ufaglært biblioteksjef i Tromsø for snart 10 år siden. Her gikk blant annet Bibliotekarforbundet ut med kraftige pro-

tester mot at ABM-utvikling ga dispensasjon fra biblioteklovens §5 om krav om at biblioteksjefer skal ha bibliotekfaglig kompetanse.

Paul Henrik Kielland innrømmer at dette både var og er et minefelt. Problemet med å bevege seg i et minefelt, er at det er lett å havne i skyttergraven, og det bør vi unngå, mener han.

– Når det gjelder større bibliotek tror jeg ikke man skal tenke at lederen enten skal ha bibliotekfaglig utdanning eller ikke. Jeg tror det er viktig å vurdere stillingen og kravet til kompetanse ut ifra den reelle situasjonen. I bibliotek hvor den bibliotekfaglige kompetansen allerede er godt ivaretatt, kan det være forsvarlig og la andre hensyn enn bibliotekfaglig kompetanse være avgjørende.

Slik var og er det i Tromsø, mener Kielland.

– Da jeg ble ansatt lurte jeg på om jeg burde hatt en formell bibliotekfaglig utdanning. Men jeg hadde og har en solid stab hvor denne kompetansen er godt ivaretatt, så jeg tenkte at jeg heller bør bruke den kompetansen jeg har fra annet hold på mest mulig positiv måte, sier han og nevner prosjektutvikling, nettverksbygging og kontakter inn mot det politiske miljøet. Bakgrunnen som lærer har også kommet godt med, mener han.

Det er fredag ettermiddag og Kielland har nettopp gjort ferdig ukas skrankevakt.

– Jeg har skrankevakt en dag i uka. På den måten lærer jeg mye om hvordan bygningen fungerer som bibliotek, hvordan arbeidsforholdene for de ansatte bør være og ikke minst, jeg blir kjent med brukernes atferd og behov.

Bodø i støtet

Hva mener så siste skudd på den ufaglærte stammen, **Trud Berg**, den nye biblioteksjefen i Bodø? Hvorfor takket hun ja til denne stillingen?

– Stillingen som leder for Stormen bibliotek er etter min mening den mest spennende kulturjobben som noen gang er utlyst i Bodø. Å kunne være med å forme utviklingen av det nye biblioteket ser jeg på som et privilegium.

– *Hvilke ambisjoner har du med et av Norges flotteste bibliotek?*

– Vi har høye ambisjoner. Plattformen er selvfølgelig at vi skal fortsette å være et veldig godt folkebibliotek. Med all den plassen vi nå har til rådighet, kan vi formidle leselyst på helt andre måter enn vi har gjort før. Med folkebibliotek som plattform skal vi bygge stein for stein til vi blir et allhus for hele Bodøs befolkning. Vi skal ha bokbad, barneforestillinger, utstillinger og arrangementer i forbindelse med konserter i konserthuset og i forbindelse med festivalene vi har i Bodø, ulike debattmøter og småkonserter. Visuell kunst og scenekunst er egne ansvarsområder for biblioteket. Men aller viktigst er nok satsingen vår på barn og unge, der vi har et eget treårig prosjekt som skal sikre at biblioteket blir den viktigste møteplassen i Bodø for ungdom. Ellers kan jeg nevne at vi har fått på plass

Ikke bibliotekar: Kristin Daniselsen, Oslo

Ikke bibliotekar: Paul Henrik Kielland, Tromsø

drive av kafeen vi skal ha i første etasje, og der vil det bli både brødbakst og god kaffe. Målet er jo at så mange som mulig i Bodø skal føle at biblioteket er litt deres.

– *Hva tenker du om at du selv ikke har bibliotekarutdanning?*

– I Bodø har vi et stort bibliotek med mange dyktige medarbeidere med bibliotekfaglig bakgrunn. Min rolle som leder er blant annet å tilrettelegge for at mine kollegaer skal få kunne utøve yrket sitt på en så god måte som mulig. Det at vi i biblioteket er representert med ulike utdanninger og ulik erfaring tror jeg er en styrke. Det er et mangfold vi skal være til for – og da er det bra med ulikhet internt også.

– *Hvordan vil du sørge for å ivareta den bibliotekfaglige kompetansen i biblioteket?*

– Ved å ta godt vare på de bibliotekarene vi har, finne midler til å utdanne de som ikke har utdanning, men som ønsker seg

Bibliotekar: Trud Berg, Bodø

Bibliotekar: Monica Deildok, Bibliotekarforbundet

dette, og videreutdanne de som ønsker det. Bibliotekfaglig kompetanse er jo kjernen i det vi holder på med, så må vi også ha annen kompetanse på huset for å møte de øvrige samfunnsoppdragene våre.

På tilvarende spørsmål om kompetanse som dem vi har stilt til Kielland og Berg, svarte Deichmansjef **Kristin Daniselsen** slik i Bok og Bibliotek nr 4/2014:

– Vi står midt i en tid hvor det stilles nye krav til biblioteket. Med den dypeste respekt for bibliotekfaget og tradisjonen, tror jeg det kan være en fordel å se biblioteket fra utsiden. Men poenget er ikke å komme inn fra sidelinjen og lage uforpliktende moro. Da ville hele institusjonen falle sammen som et korthus. I tillegg til å bygge på den faglige kompetansen som finnes i Deichman-systemet, er det også helt avgjørende å involverer brukerne.

Hva tenker Danielsen om kompetansebehov i framtidens bibliotek?

– (...) jeg tror vi må basere oss mer på å jobbe i team enn innenfor faste avdelinger. Bibliotekfaglig kompetanse vil antakelig komplimenteres med spesialkompetanse innenfor utstillinger, formidling, internett, design, verksted og arrangement. Aktiv og brukerbasert formidling vil bli en nøkkelkompetanse. Det er fristende å si at dersom man ikke liker å jobbe med mennesker, bør man kanskje ikke jobbe i bibliotek, siden vi snakker om at biblioteket skal skape relasjoner.

Oppgave for NBF

Jeg har ingen grunn til å tvile på at de både i Tromsø, Oslo og Bodø har gjort riktige valg. Jeg ser ingen grunn til å være mistroisk til biblioteksjefene fordi de ikke er bibliotekarer. Det er langt større grunn til å spørre hvorfor så få bibliotekarer søker på landets mest attraktive biblioteklederstillinger.

«Ledervegning blant bibliotekarer ser ut til å undergrave jobben som er gjort med lov og forskrifter sentralt, og med stillingsutlysninger lokalt. Når søkerlista til en av landets mest spennende stillinger (sjefsstillingen i Bodø, red. anm.) på bibliotekfeltet for tida ikke bugner over av bibliotekarer med hele pakka av kvalifikasjoner intakt, er det grunn til bekymring,» skriver Bibliotekarforbundets leder, **Monica Deildok**, på diskusjonsforumet Biblioteknorge. Hun maner til aksjon:

«Hele kjeden må mobiliseres, fra hvordan studiet profileres og markedsføres, hvordan bibliotekstudentene blir forespeilet karrieren sin, hvordan egnete bibliotekarer får tilgang på lederutdanning, hvordan tillitsvalgte håndterer fasene i utlysings/tilsettingsprosessen, og ikke minst tror jeg det er viktig at vi ser på hvordan vi kan bygge opp om både lysten og evnen til å søke lederutfordringer hos bibliotekarer.»

Det er her minefeltet bretter seg ut. Det nytter ikke å syte eller irritere seg hver gang man blir forbigått i sjefskøen av en ikke-fagutdannet person – det er viktig å gå strukturelt til verks: Er det noe galt med rekrutteringen til studiet og faget? Er det noe mangelfullt vet selve studiet? Er lønningene for lave? Er det fortsatt hysj-mentaliteten fra et lavmælt kvinneyrke som hindrer bibliotekarene i å markere seg i det offentlige rommet? Burde bibliotekforskningen bli mer handlingsrettet i stedet for å kretse om metadata og bibliotekhistorie?

Norsk bibliotekforening er nå i full gang med å planlegge Det 75. Norsk bibliotekmøte i 2016. Temaet for konferansen kunne kanskje være: Den alvorlige og omfattende ledervegningen i biblioteksektoren. ■

Sjefene forsvinner i Danmark

Også i Danmark skjer det en bibliotekfaglig utvanning av sjefssjiktet. I flere av landets kommuner blir biblioteket lagt under kultursjefen.

Det skapte debatt da man våren 2013 foreslo å legge ned stillingen som biblioteksjef i Kalundborg Kommune og legge biblioteket i fanget på kultursjefen. Nestformann i Danmarks Biblioteksforening, Kirsten Boelt, rykket ut og mente at det ikke «er muligt at drive biblioteker sammen med en række andre funktioner, som ikke direkte er relaterede til biblioteksvirksomhet.»

Kulturstyrelsen ga også en stemme til diskusjo-

nen og mente blant annet at «der ikke er noget til hinder for, at personen både kan bestride stillingen som bibliotekschef og for eksempel kulturschef – hvis vedkommende har en relevant faglig baggrund.»

Enden på visa i Kalundborg var at kultursjefen også fikk tittelen biblioteksjef. Ifølge tidsskriftet Perspektiv (mai 2014) er det i dag minst 16 danske kommuner som ikke har «rene» biblioteksjefer.

Hva leser du nå, Trud Berg?

Stormen Biblioteks nye biblioteksjef Trud Berg leser mye på mange forskjellige språk og det er et stort spenn i lesningen fra lettere sommerlektyre til bøker som krever mer tilstedeværelse og gjerne leses i mørketiden. Fremover regner hun mer å lese enda mer enn før og få anledning til å oppdage nye litterære skatter.

– Jeg har enda ikke (begynnelsen av oktober, red. anm.) tiltrådt min nye jobb som leder av Stormen Bibliotek i Bodø, forteller Berg.

– Jeg har begynt å delta på noen møter samt deltatt på en meget lærerik studietur

sammen med kommende kolleger til Sølvberget i Stavanger, der vi også fikk innblikk i deres litteratur- og ytringsfrihetsfestival Kapittel. Jeg regner med å være på plass i den nye jobben i midten av oktober, og da vil det være hektiske dager frem til åpningen av Stormen i november.

– *Leser du noe nå?*

– For øyeblikket leser jeg «Kalak» av Kim Leine. En bok som på den ene siden er brilliant skrevet, men samtidig så full av tristhet og veien til undergang, at den er krevende å lese, men den skildrer jo heldigvis også lysere og mer harmoniske perioder. For øvrig er jeg akkurat ferdig med «Rettsstridig forføyning» av svenske Lena Andersson. Det er lenge siden jeg har lest en bok med så mange konsentrerte beskrivelser av livet. En vakker og innsiktsfull bok om ønsket om å eie noe man ikke eier, og alt man får seg til å tro når man er håpløst forelsket. Mellom disse to leste jeg «Wolf of Wallstreet» av Jordan Belfort. God lektyre for en reise jeg var på, som innbefattet veldig mange timer på fly.

– *Er det et stort spenn i det du leser?*

– Det er nok et stort spenn i det jeg leser. På varme sommerdager og for lange reiser er det godt med en lettlest roman, mens mørketiden er til for bøker som krever litt mer tilstedeværelse. Jeg leser en god del faglitteratur og dokumentariske bøker, og skifter mellom svensk, dansk og engelsk i tillegg til norsk.

– *Får du like mye tid til å lese i din nye jobb?*

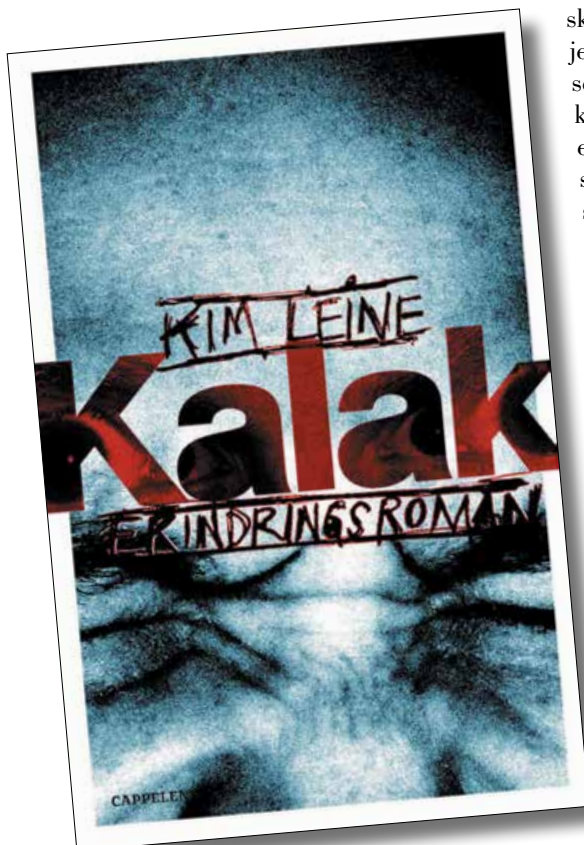
– Med min nye jobb regner jeg med å lese mer enn før. Rett og slett fordi jeg er så heldig at jeg skal vandre blant bøker hver dag, og hele tiden oppdage nye skatter i samlingen vår. Jeg går ut av lokalpolitikken nå som jeg tiltrer lederstillingen for biblioteket, og skal jo derfor lese langt mindre politiske saker enn før, så jeg har ledig lesetid.

– *Er det noe forskjell på det du leste som yngre og det du leser nå?*

– Jeg leser kanskje mer i sirkel. Jeg vokste opp i et hjem fullt av bøker, og har vært privilegert med å ha tilgang til mye god litteratur i ung alder.

– *Hvilket bok har gjort størst inntrykk?*

– Av romaner likte jeg «Boktyven» av den australske forfatteren Marcus Zusak veldig godt, og jeg har lenge hatt den som favoritt. Den er nå avløst av «Rettsstridig forføyning» av svenske Lena Andersson som hovedfavoritt. I tillegg har jeg stor sans for svenske Roy Anderssons bøker «Vår tids redsel for alvor» og «Frys», samt Peter Engslunds «Brev fra nullpunktet». De bøkene vender jeg tilbake til til stadighet. Men ofte er det jo sånn at en favoritt står til det kommer en ny favoritt. ■

Folkebiblioteket som ressurs for skolen

Folkebibliotekene blir ikke sett på som et naturlig sted for informasjonssøking blant skolelever, viser en undersøkelse. Det er på tide å snu denne oppfatningen, mener artikkelforfatteren.

AV MARGRETHE B. SØVIK
HOVEDBIBLIOTEKAR, HØGSKOLEN BETANIE

Hvordan forholder ungdomsskoleelever seg til informasjonssøking, særlig på internett, og hvem og hva interagerer de med i denne prosessen? Utover skolebøker er internett helt dominerende når de søker informasjon til skoleoppgaver. I den grad elevene rapporterte å ha samtalt med andre om skolearbeid, nevner de klassekamerater, lærere eller foreldre. Den instans som ikke blir bedt om hjelp var biblioteket/bibliotekaren. Grunnene er flere, men det som står klart er at skolebibliotekene per i dag ikke er rustet til å tre inn på banen. Så hvorfor mener jeg at (folke)bibliotekene er nødvendige i forbindelse med informasjonssøking i skolen?

Kunnskapsløftet (LK06) – utdanningsreformen fra 2006 som lover «digital kompetanse» til alle i grunnskolen – innførte digitale ferdigheter som en femte basisferdighet. Dette skulle lede til at IKT i skolen fikk et kraftig løft. Men at man innfører IKT i skolen ovenfra betyr ikke at lærerne er kompetente eller følger seg bekvemme med dette, og at elevene lærer seg det som faktisk står i læreplanen. Forskningsrapporter viser at det i stedet er fare for at den digitale kløften utvides (Krumsvik mfl. 2013).

Denne artikkelen tar for seg informasjonssøking i ungdomsskolen og hvilken rolle folkebibliotekene kan og bør spille der. Innholdet baserer seg delvis på forfatterens masteroppgave «Information och interaktion. En studie av högstadielävers informationsökning och informationsanvändning» [Søvik 2013].

Her kan biblioteksektoren gi viktige bidrag som en naturlig forlengelse av det demokratiske oppdraget hele virksomheten bygger på. Man kan si at informasjonskompetanse-begrepet på mange måter er innbakt i selve bibliotekvirksomheten, men at det så langt er mest på fagbiblioteknivå at dette virkelig er synlig.

Digitale ferdigheter i skolen

Ny teknologi skaper også nye måter å jobbe på og dette har vært synlig i skolen og innenfor bibliotekvesenet i lang tid (Høivik 2008). Spørsmål er hva vi bruker den nye teknologien til og hvordan vi bruker den. Tanken bak innføringen av pensum i IKT eller digitale ferdigheter i grunnskolen er at dette er noe hele befolkningen har bruk for og at man derfor skal utviske eventuelle skiller blant barna allerede i skolen. Med innføringen av Kunnskapsløftet i 2006 regnes altså det å kunne bruke digitale verktøy som en grunnleggende ferdighet, på lik linje med lesing, skriving og regning. Dette innebærer at det skal integreres i alle skoleemner og at alle lærere skal kunne støtte elevene i dette arbeidet. Det dekker alt fra det tekniske til det innholdsmessige: mp3-spillere, mobiler og pc, presentasjonsverktøy, til kildebruk og opphavsrett.

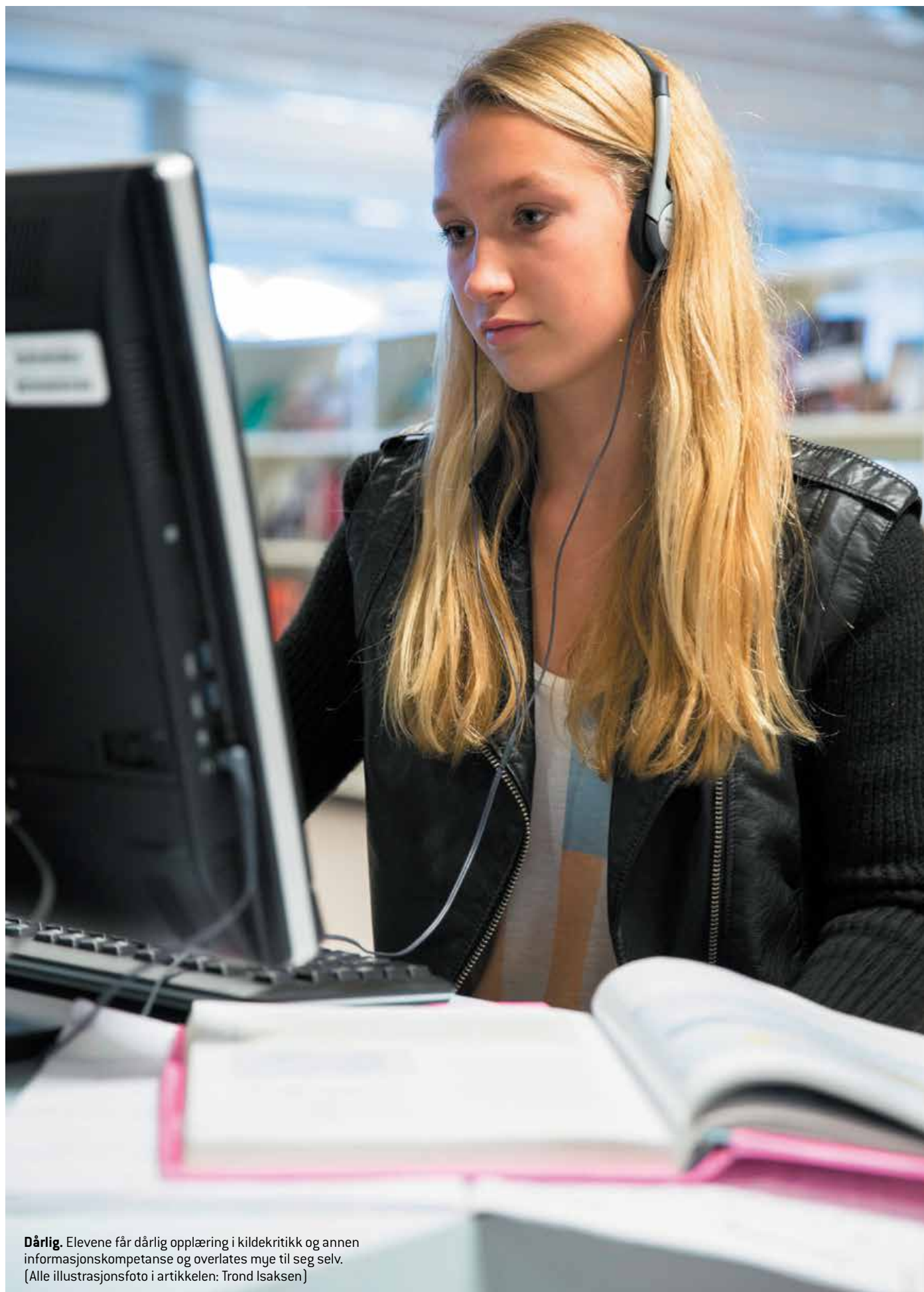
Her ser vi en kobling mellom det som handler om digitale ferdigheter og det som inngår i definisjonen av informasjonskompetanse. På sett og vis oppnår man målene til ganske stor grad om skoleelevene søker etter informasjon på internett, skriver om dette på en PC og presenterer det ved hjelp av PowerPoint, men hvordan sørger man også for at elevene leter frem relevant og god informasjon, eller at de kritisk vur-

derer dette og kan presentere sine kilder på en fullgod måte? Leser man i LK06 og ser på læringsmålene ser det ut til at det i ganske stor grad er opp til de enkelte lærere å bestemme hvilke digitale verktøy man vil bruke, hvordan og på hvilket nivå man skal legge det. Et innlegg fra Åsne Hestenes (29-04-2014) på bloggen NBF Skole diskuterer disse problemene, og peker på at ikke en gang i opplæring i videregående skole er klart og tydelig hva som egentlig menes med «referansehåndtering».

Forskning viser også at det mange steder, ikke bare i Norge, er flere sammenhengende problemer med innføring av IKT i skolen. Hvilke følger kan denne situasjonen så få? Som SMIL-rapporten (Krumsvik m.fl. 2013) viser, er det en risiko for at det i fremtiden blir digitale kløfter i stedet for en digital utjevning med IKT i skolen. Enkelte skoler og enkelte lærere er gode på IKT og der får elevene den undervisning de har krav på, de øvrige sakker etter. Her hadde det jo vært flott om vi kunne peke på skolebibliotekene som en ressurs på området, tross alt er jo bibliotekarer utdannet til å søke og vi har lært oss til å snakke med brukere, både enkeltvis og i (barne)grupper. Men, som NBFs statistikk fra skolebibliotekkampanjen høsten 2012 viser, så er det jo dessverre slik at skolebibliotekene er både underbemannede eller bemannede med ikke-utdannede bibliotekarer.

Ungdomsskoleelever og informasjonssøking

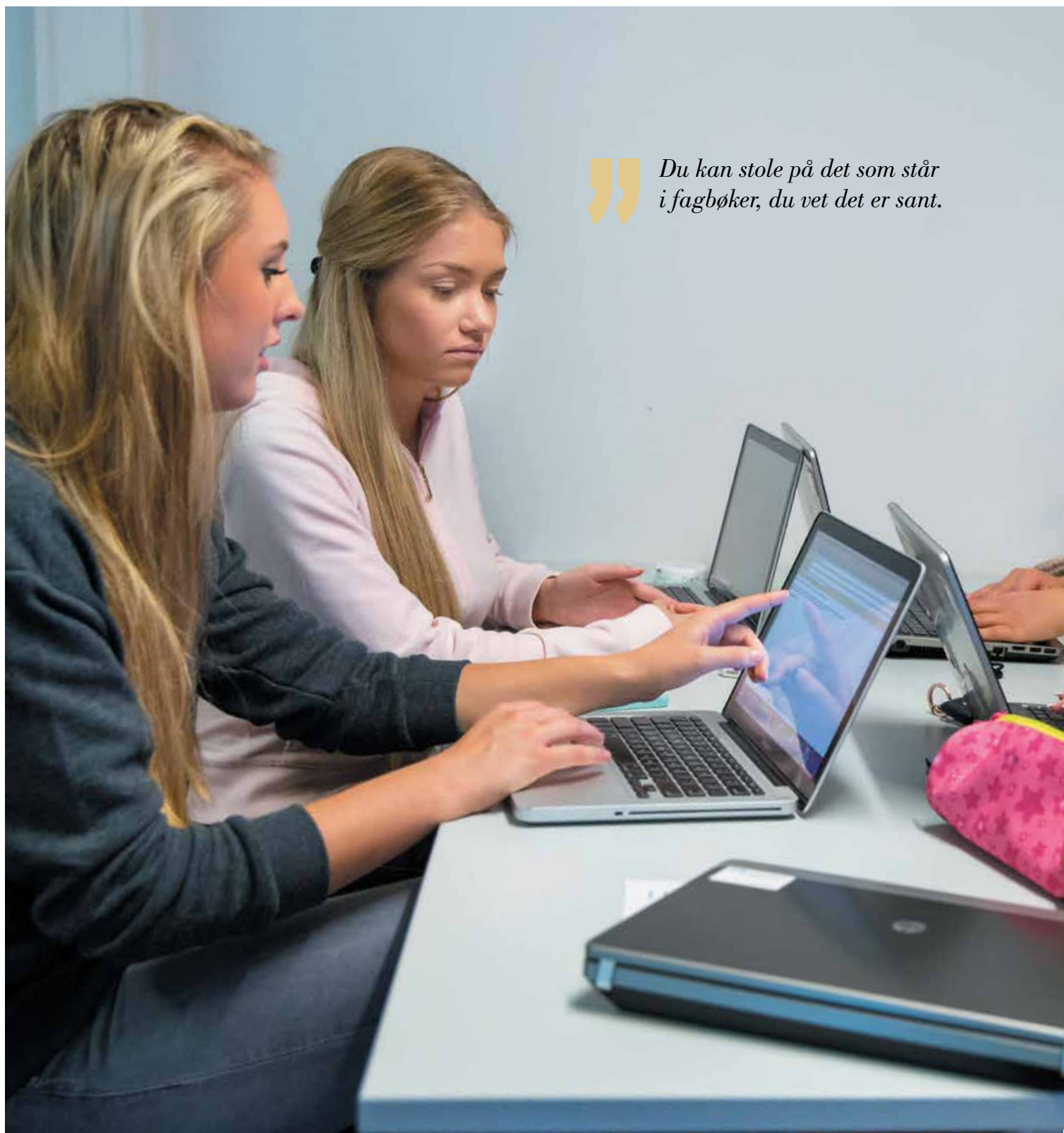
Undersøkelsen som ligger til grunn for min masteroppgave ble gjort høsten 2012 og våren 2013 i totalt 10 klasser på 9. og 10. trinnet i to ungdomsskoler i Bergen.

Dårlig. Elevene får dårlig opplæring i kildekritikk og annen informasjonskompetanse og overlates mye til seg selv.
[Alle illustrasjonsfoto i artikkelen: Trond Isaksen]

*Du kan stole på det som står
i fagbøker, du vet det er sant.*

Marginal. Forfatterens undersøkelse viser at bibliotekaren og biblioteket har en ganske marginal plass blant elevene når det gjelder informasjonssøking.

215 elever svarte på en spørreundersøkelse og av disse ble 6 intervjuet i etterkant. Jeg jobbet som barne- og ungdomsbibliotekar ved folkebiblioteket og tok kontakt med skolebibliotekarene for å høre om de hadde undervisning i informasjonssøking.

Da de ikke hadde det spurte jeg om de var interessert i at jeg skulle komme

til skolen og gi opplæring i dette. Kontaktlærere ved begge skolene takket ja til tilbudet. Undersøkelsen ble altså gjennomført samtidig som jeg underviste i informasjonssøking med fokus på kildekritikk og internett. For mer informasjon og diskusjon om gjennomføringen av selve undersøkelsen se Søvik (2013), men det må presiseres at jeg ikke har undersøkt

den faktiske undervisningen disse to skolene har når det gjelder informasjonssøking, informasjonskompetanse eller digitale ferdigheter. Det jeg har undersøkt er hvordan ungdomsskoleelever snakker om informasjonssøking og bruk av informasjon, hva eller hvem de interagerer med når de søker informasjon og på hvilken måte man kan si at de er «informasjons-

kompetente». Her vil jeg presentere noen utvalgte resultater innenfor opplæring i kildekritikk, digitale kontra trykte kilder og bibliotekbruk.

«Digital informasjonskompetanse»?

Elevene i min undersøkelse er, i likhet med annen norsk ungdom, fortrolige med og bruker i stor grad ulike digitale verk-

tøy. De er vante brukere av internett, men de er ikke i så stor grad produsenter av informasjon. De kan finne informasjon, men stedene de søker informasjon varierer noe fra skolebruk til fritidsbruk.

I intervjuer forteller elevene at lærerne er opptatte av kilder og at de har gitt visse anbefalinger. På direkte spørsmål om hva de har lært når det gjelder infor-

masjonssøking svarer flere elever har de har fått vite hva de ikke skal gjøre. De hadde lettere for å fortelle om at de har fått vite hvilke sider de ikke skal bruke, enn å redegjøre for hvordan man kan evaluere informasjon og forholde seg kritisk til kildene. Det er påfallende at det ikke er så mange av elevene som faktisk husker eller vet at de har fått opplæring på skolen i informasjonssøking, bare 21,5 % svarer ja på spørsmålet, men så mange som 43 % husker ikke, og 35,5 % svarer nei. Om de har fått undervisning, har det altså kanskje ikke gjort så stort inntrykk.

Det virket også som om anbefalingene til en viss grad hvilte på at elevene selv allerede «kan» kildekritikk: De skal bruke «sunn fornuft» og «tenke», «være påpasselige». Det elevene sier stemmer for så vidt overens med læreplanen og ikke minst rammeverket. Jeg mener at dette er å stille ganske store krav til ungdomsskoleelever som det ser ut til at ikke har fått særlig mye innsikt, gjennom dialog og interaksjon med læreren, i bruk av forskjellige typer kilder, spesielt på internett.

Trykt og digitalt: De ambivalente elevene

Elevene ble blant annet spurt om de trodde det var forskjell på informasjon fra bøker og internett. Svarene ga uttrykk for den dikotomien mellom trykt og digital info som forskere har pekt på tidligere, men det var også en stor gruppe som var ambivalente. Svarene på dette spørsmålet viser at en stor andel elever har et forhold til problematikken trykt kontra digital informasjon. De mener noe om den og det baserer seg på noe de har lært eller hørt av andre, enten innenfor eller utenfor skolen. Svarene rommer heller ingen konsensus, og det er en interessant observasjon, da det gjenspeiler en dobbelthet i skolens praksis som jeg kommer tilbake til under.

De elevene som i overveiende grad uttrykte seg positivt om bøker og det trykte ord, la vekt på at man kan stole på trykt informasjon fordi den er stabil, den har gjennomgått en kvalitetskontroll på forhånd og forfatteren er navngitt.

Ja, siden boken har en redaktør og man ikke får gitt ut hva som helst, tror jeg at boken er mer troverdig og holdbar (9.-klassing).

Du kan stole på det som står i fagbøker, du vet det er sant. Informasjonen du finner på

internett kan du ikke alltid stole på, det kan være det ikke er sant (9.-klassing).

Det motsatte gjelder da for tekster fra internett, der har man inntrykk av at informasjonen ikke er til å stole på, man vet ikke hvem forfatteren er og «hvem som helst» kan endre innholdet.

Ja, jeg tror det er forskjell. Fordi det er ikke alt på nettet vi kan stole på! Der kan alle gå inn og si sin mening osv. (9.-klassing).

At elevene lærer seg å være forsiktige med og skeptiske til nettressurser rent generelt forsterker samtidig det trykte ordets stilling som troverdig og til å stole på. Samtidig oppfordres man til å søke informasjon på nettet til skolearbeid. Her opplever elevene at internett er overlegent best, de får fram informasjon raskt, den er lettforståelig og kan enkelt reproduseres. Her finner vi igjen den praksis som handler om oppgaver som skal besvares med «rett svar». Digitale tekster

tjener altså her på å sammenlignes med det trykte ordet. De som la vekt på det positive ved informasjon fra internett, understreket det negative ved det statiske i bøker i forhold til det dynamiske på nettet:

Det kan være nyere informasjon på nettet fordi der blir f.eks. nyhetssider oppdatert hele tiden mens en avis forblir den samme (9.-klassing).

Jeg tror informasjon på internett er annerledes enn den i bøkene fordi infor-

”

En ganske stor andel er på biblioteket, de låner gjerne til fritidsbruk, og en del søker informasjon til skolearbeid, men de spør ikke bibliotekaren om hjelp.

masjonen på internett kan bli oppdatert etter hvert som fakta blir forandret. I bøkene er det trykt og for å oppdatere må man lage nye bøker (tar lang tid) (10.-klassing).

En ganske stor del av de som svarte, 23.2 %, klassifiserer jeg som ambivalente. Disse kan sies representere den dobbelthet vi ser i skolens praksis når det gjelder informasjonssøking og presentasjon av informasjon, der man skal bruke internett, finne informasjon som er opp-

Informasjonskompetanse og livslang læring i biblioteksektoren

Informasjonskompetanse er et stort og vidt begrep. Innenfor den skandinaviske biblioteksforskningen de senere år ser vi et større fokus på kollektive og sosiale aspekter av læring og informasjonssøking [Hedman & Lundh 2009]. Det betyr at man gjerne ser informasjonskompetanse i et sosiokulturelt perspektiv, som en sosio-teknisk praksis [jfr. Høivik 2008], som altså tar hensyn til samspill mellom mennesker, redskap og aktiviteter i en sosial sammenheng når de søker informasjon [Sundin & Francke 2009].

Informasjonskompetanse er et viktig fokusområde for bibliotekene i høyskolesektoren, noe som gjenspeiler seg i innholdet i Bibliotheca Nova (2-2014) og at ressurser som Søk og skriv og PhD on Track stadig presenteres på bibliotekkonferanser i inn- og utland. Men det begynner jo ikke der, med studentene. Alle personer, uavhengig av alder og bakgrunn, utdanning og profesjon, har behov for å kunne orientere seg i informasjonsstrømmene og lære seg å håndtere redskapene som følger med. Barn og medier-undersøkelsene [Medietilsynet 2014a, 2014b] viser at barn i dag til stor grad er digitaliserte og diskusjonene går heller om hvor mye og hvordan enn hvorvidt de skal lære seg å håndtere nettbrett, PC, internett, smartboards og så videre allerede i barnehagen.

Skolen, både den videregående og grunnskolen, og skolebibliotekene har en viktig ressurs i nettstedet www.informasjonskompetanse.no som ble lansert i januar 2013. Flere skoler ligger også i forkant og utvikler egne ressurser på området informasjonskompetanse eller digital kompetanse. Biblioteket ved Høgskolen i Østfold arbeider med å utvikle en ressurs som er mer rettet mot elevene selv, særlig mot de yngste av dem (www.infojakten.hio.no), men jobber også aktivt inn mot lærerutdanningen på dette området.

Men også folkebibliotekene berøres av alt som ligger i begrepet informasjonskompetanse, særlig om vi også krysser dette med livslang læring. Informasjonskompetanse, kanskje særlig i forbindelse med den digitale utviklingen, blir stadig en større del av den livslange læringen, også for bibliotekarer. Et eksempel på dette finner vi i Bok og bibliotek 2/2014 der folkebiblioteket som studiebibliotek diskuteres i en artikkel om prosjektet «Biblioteket i det digitale kunnskapssamfunnet» [Evensen, Haug og Østerholt 2014]. Et annet eksempel er Drammen biblioteks satsning på Seniorgamer (www.seniorgamer.no), i den andre enden av den livslange læringen.

datert og lettest, samtidig som den skal være stabil og trygg.

Det er vel forskjell, men jeg synes det er lettere og finne på nettet fordi det er lettere å forstå. MEN det er ofte det ikke er sant det som er på nettet, men bøker er mer tryggere kilder (10.-klassing).

Ja, for at på nettet kan man redigere det underveis og det er vanligvis skrevet av personer som kanskje ikke har studert det mens i bøker er det fagpersoner som kan sitt. Men også nei, fordi det er mange som kan vite småting som blir skrevet på nettet, men ikke i bøker (10.-klassing).

I det siste sitatet finner vi også et element som ellers var fraværende, nemlig at man kan bidra med sin kunnskap på nettet.

Hvilken rolle kan biblioteket spille?

Min undersøkelse viser at bibliotekaren og biblioteket har en ganske marginal plass blant elevene når det gjelder informasjonssøking – og intervjuresultatene bekrefter dette. En ganske stor andel er på biblioteket, de låner gjerne til fritidsbruk, og en del søker informasjon til skolearbeid, men de spør ikke bibliotekaren om hjelp.

Vi må innse at samlingen vår kanskje ikke inneholder det skoleelever har bruk for, men at vi kan hjelpe dem på andre måter. Et eksempel er da noen av de elevene jeg hadde undervist faktisk kom til biblioteket for å finne litteratur til en oppgave der de skulle sammenligne to land. På barneavdelingen finnes få faktabøker om ulike land i verden, og de som er der er for enkle og oftest ganske utdaterte. Det eneste vi hadde å tilby var reiseguides og

en og annen tung politisk biografi over enkelte lands ledere. Noen få nyere reportasjebøker fantes om enkelte land, men det var ikke nødvendigvis disse landene elevene har valgt å skrive om.

Men hvordan kan vi da likevel hjelpe dem når de kommer til oss? Det er en todelte oppgave egentlig. En ting er å hjelpe dem å finne informasjon, vise dem videre til nettsteder de kan bruke, den andre siden av oppgaven blir å vise dem hvordan de skal bruke dette. Selvsagt er det skolen og lærerens oppgave å lære elevene dette, det står jo i læreplanen. Men hva er det som tilsier at ikke folkebibliotekene også kan ta på seg en sånn rolle? Vi er tross alt utdannet til å finne informasjon, kan vi da ikke også brukes for å veilede andre til å gjøre dette?

Referanser

- Evensen, Anita Hvarnes, Haug, Rigmor & Østerholt, Kristin (2014) Folkebiblioteket som studiebibliotek? *Bok og bibliotek* nr. 2, s. 50-53
- Hedman, Jenny & Lundh, Anna 2009. *Informationskompetenser: om lärande i informationspraktiker och informationsökning i lärandepraktiker*. Carlsson, Stockholm.
- Hestnes, Åsne (2014-04-29) *Om kildebehandling, læreplanmål og eksamensveiledning*, NBF Skole, Norsk Bibliotekforening <http://skole.norskbi-bliotekforening.no/2014/04/om-kildebehandling-laereplanmal-og-eksamensveiledning/> [01.07.2014]
- Høivik, Tord (2008) Fire veier til kvalitet. Informasjonssøking og kvalitetssikring i en digital skole, *Dansk Biblioteksforskning*, vol. 4, nr. 1, s. 35-45.
- Krumsvik, Rune Johan m.fl. (2013) *Sammenhengen mellom IKT-bruk og læringsutbytte (SMIL) i videregående opplæring*. Bergen: Inst. For pedagogikk, UiB
- Medietilsynet (2014a) *Barn og medier. Barn og unges (9-16 år) bruk og opplevelser av medier*. http://www.medietilsynet.no/Documents/Barn%20og%20medier-unders%c3%b8kelsene/Rapport_Barnogmedier_2014.pdf [01.07.2014]
- Medietilsynet (2014b) *Foreldre om småbarns mediebruk. Foreldres syn på barns (1-12 år) bruk og opplevelser av medier*. http://www.medietilsynet.no/Documents/Barn%20og%20medier-unders%c3%b8kelsene/Rapport_Foreldre_smabarns_mediebruk_2014.pdf [01.07.2014]
- Sundin, Olof & Francke, Helena (2009). In search of credibility: pupils' information practices in learning environments. *Information research*, vol. 14, nr. 4. <http://informationr.net/ir/14-4/paper418.html> [01.07.14].
- Søvik, Margrethe Bakstad (2013) *Information och interaktion. En studie av högstadielävers informationsökning och informationsanvändning*. Borås: Högskolan i borås/Institutionen Biblioteks- och informationsvetenskap (Masteroppsats 2013:3). <http://bada.hb.se/handle/2320/12399> [01.07.2014]

BOK OG BIBLIOTEK OG BIBLIOTEKFORUM

Norsk bibliotekforenings tidsskrift, Bibliotekforum, går inn 31.12.2014. Fra 2015 vil bladet erstattes med et 8 siders bilag i Bok og Bibliotek.

Bok og Biblioteks utgiver, ABM-media, og Norsk bibliotekforening (NBF) har inngått en avtale hvor alle NBFs medlemmer fra og med 2015 vil få Bok og Bibliotek gratis. De som nå har abonnement på Bok og Bibliotek og er medlem i NBF, trenger da ikke å fornye abonnementet.

Dersom du eller institusjonen din er medlem i NBF og likevel ønsker ekstra abonnement på Bok og Bibliotek, ber vi deg/dere om å ta kontakt med undertegnede slik at vi kan forlenge abonnementet på ordinær måte.

For nærmere informasjon, send meg gjerne en epost eller ring:

Odd Letnes – Tlf 41 33 77 86 – Epost: odd.letnes@bokogbibliotek.no

Bli oppdatert! Bli inspirert!

www.bokogbibliotek.no

NYLESNING AV IBSEN

FOLKE + SKOLE = SANT

PORTRETTE: LENE ASK

BOK OG BIBLIOTEK

ET FAGBLAD OM BIBLIOTEKSEKTOREN – Nr. 5/2014

– Derfor kaster bibliotekarer bøker

Sprekker

ODDMUND KÅREVIK
BIBLIOTEKAR OG SKRIBENT

Det er noko forfriskande over debuten. Eg opplever det ofte innan musikk. Debutplatene har ein heilt eigen energi. Ei plate der artisten eller gruppa gir alt som dei har samla opp gjennom alle desse åra utan platekontrakt. Ta den fyrste plata til Suzanne Vega som kom i 1985. Midt i tiåret der musikken for all ettertid vert referert til som 80-tals musikk, så kjem denne vesle akustiske perla. Ei plate som er produsert i eit mykje meir tidlaust drag enn det andre som vart laga samstundes.

Eg kan nemne Tracy Chapman i same andedrag. Ho som kuppa heile frigjerings-

konserter til ære for Nelson Mandela med sin «Talkin' bout a revolution». Det skjedde reint tilfeldig. Fordi Stevie Wonder fekk problem med teknikken. Chapman hadde berre seg sjølv og ein gitar. Og eigne nerver å kjempe med. Det var det som gjorde inntrykk.

Eg set pris på dette motet og dette friske som debutantane ofte viser. Både i musikk og i bøker eg les. La oss kikke på debutboka til Siri Hustvedt. *The Blindfold*, eller *Med bind for øynene* som den heiter i norsk omsetjing. Eg kjem til å halde meg til den engelske originalversjonen, då det er den eg har lese. Og det er den som har

følgd meg i snart fire år. Eg tok opp att boka i sommar. På den tida då gradestokken tippa over 30 grader på dagtid. Og nettene somme tider vart for varme til å sove i. Det var neppe tilfeldig. Den fyrste fortellinga byrjar der. I den varme uuthaldelege New York-sommaren. Der alt byrjar lukta. Sterkt. Og annleis.

Når det gjeld Siri Hustvedt kan dei som les bøkene hennar delast i to. Dei som likar bøkene hennar, og dei som ikkje gjer det. Eg plasserer meg i kategori ein, så er posisjonen min klargjort. Eg har lese mest alt av Hustvedt. Alt av skjønnlitteratur, utanom den siste *The Blazing World*, som

Siri Hustvedt. Bøkene hennar rører meg alltid. På eit eller anna vis.

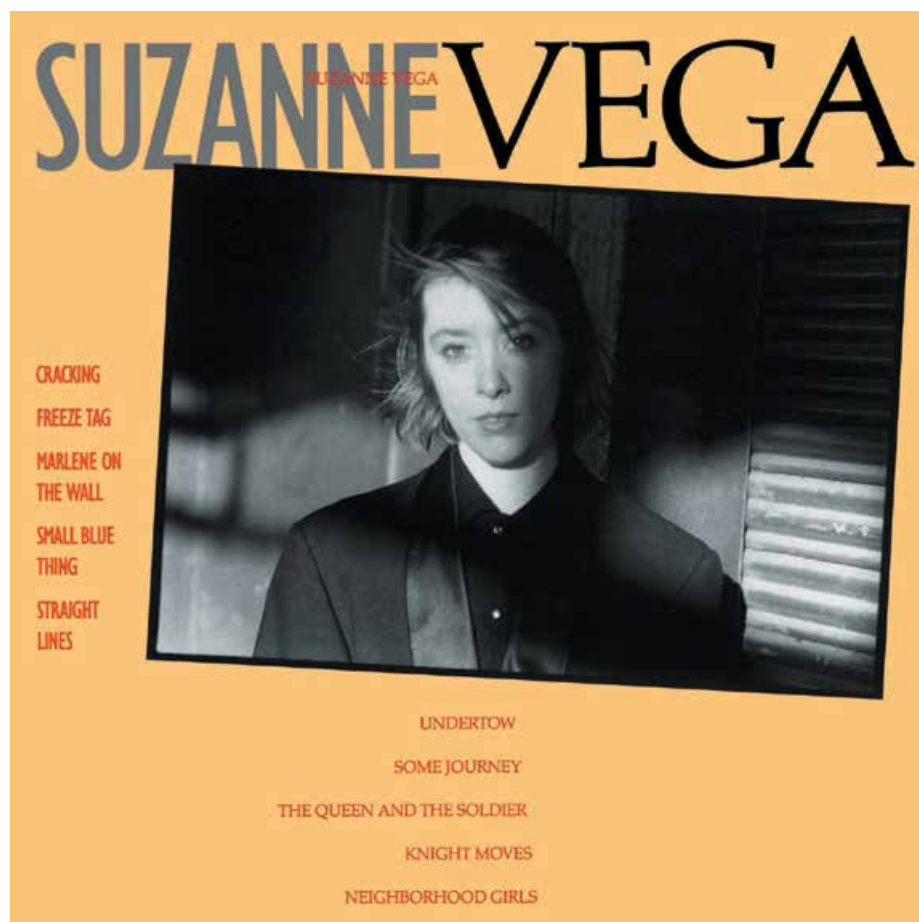
eg berre har byrja på. Noko av sakprosaen hennar. Og bøkene hennar rører meg alltid. På eit eller anna vis.

Det tok det faktisk litt tid før eg skjønna at det er same hovudperson gjennom heile debutboka. Boka er delt opp i fire delar. Og dei tre fyrste meiner eg kan lesast som enkeltstående noveller, om ein ynskjer det. Medan den fjerde, og lengste på eit vis byggjer på og trekkjer inn det som har skjedd i dei føregåande forteljingane. Boka er utgitt under sjangernemninga «roman.» Og hovudpersonen vår er Iris Vega.

Eg vil dvele litt ved namnevalet. Det er ikkje tilfeldig. Mor til Siri Hustvedt heiter Ester Vegan Hustvedt. Vegan, altså. Og om ein snur om på Siri blir det Iris. Aha! Iris Vega. Eg er vel neppe den fyrste som har kome til denne geniale slutninga. Men den gir meg eit lite argument som eg jamt over tenkjer på når eg les Hustvedt. Eg tenkjer ofte når eg les bøkene hennar – at noko av dette faktisk må ha hendt. Eg skjønar sjølvstakt at det er fiksjon. Og at Hustvedt er ein forfattar som behandlar stoffet sitt med kunstnarisk fridom, så vel som klokskap. Men noko trur eg må vere henta frå livet sjølv. Kva som er dikta og kva som nesten har hendt, vil eg ikkje spekulere i. Like fullt gir det, slik eg ser det, Hustvedt ei eiga nerve. Eg trur på det ho skriv. Også det som overskrid det vanlege, realistiske. Og me snakkar altså ikkje om magisk-realisme, men at livet sjølv somme gonger kan vere vel så vilt som fiksjonen.

Kvifor denne boka? Kvifor ikkje *The Enchantment of Lily Dahl*? Kvifor ikkje *What I Loved*? Eller *The Summer Without Men*? Som eg alle har lese og elska. Eller siste boka hennar som mange meiner er hennar beste. Kanskje alle desse er betre bøker, meir heilstøype bøker. Men *The Blindfold* er likevel den eg ikkje blir ferdig med. Kanskje også fordi det er noko uforløyst her. Det er nokre stader eg tenkjer – «dette gjer ho betre no.» Men nerven og råmaterialet er så bra, at boka aldri slepp meg. Ikkje eit sekund. Ikkje når eg les ho igjen for andre gong heller.

«His speech was like a crack in the world. When he spoke, it was true, and I felt I had seen not only into him but into other people, into myself.» (Hustvedt 1993: 193) Dette tenkjer hovudpersonen mot slutten av boka. Det er det bildet Iris Vega har av røynda som får seg ein knekk. Det ho har trudd på, og det ho har trudd å

Tidlaus. Ei akkustisk perle frå 1985.

*My heart is broken
It is worn out at the knees
Hearing muffled
Seeing blind
Soon it will hit the Deep Freeze*

*And something is cracking
I don't know where
Ice on the sidewalk
Brittle braches
In the air*

Suzanne Vega: *Cracking* (1985)

sjå i ein annan person, fell frå kvarandre. Det vert knekt, knust og slått sprekker i. For ein augneblink ser hovudpersonen alt skjærande klårt. Og det er ikkje eit vakert syn.

Som i songen til Suzanne Vega eg siterer i innleiinga, handlar det om noko som er knust. Noko heilt grunnleggjande: tillita til eit anna menneske. Men dette brotne, des-

se skåra kan også vere opninga for noko nytt. Ei heilt anna forteljing, som ikkje vert fortalt denne gongen. ■

Kjelder:

Hustvedt, Siri [1993]: *The Blindfold*: London: Hodder & Stoughton

Vega, Suzanne [1985]: *Cracking* – frå *Suzanne Vega* : [New York]: A & M

— Peer Gynt
har alltid vært
misforstått

Peer Gynt har vært misforstått i norsk oppføringspraksis helt siden stykket ble skrevet, mener litteraturforsker Jørgen Haugan.

TEKST: NINA KRAFT
FRILANSJOURNALIST

Inntil tidlig etterkrigstid satte teatrene opp stykket Peer Gynt som et glansbilde over norsk bygdeliv, hvor Peer selv er den sjarmerende «typiske nordmannen». Dette er en gedigen feillesning, ikke basert på Ibsens tekst, men på Griegs vakre musikk, som lenge sentimentaliserer oppfatningen av Peer, mener han. Og i senere tiår er stykket blitt ytterligere avkristnet i pakt med at nordmenn er blitt mindre religiøse.

– Peer Gynt er et intenst kristen drama, hvor det står om Peers sjel. Dovregubben representerer det norske med å være seg selv nok, den magre er Satan, mens Solveig er Guds representant på scenen, en jomfru Maria-skikkelse som frelser Peer til slutt, sier Haugan, som er lektor emeritus på Københavns universitet og som nettopp er utkommet med en ny Ibsen-bok, «Dommedag og djevelpakt. Henriks Ibsens forfatterskap «fullt og helt.»

– Du ser den kristne forankringen igjen og igjen, for eksempel når Peer er i Nord-Afrika, i scenen med den internasjonale gjengen med skurkaktige forretningsmenn. De stikker av gårde med Pe-

ers båt, og Peer ber til Gud om at båten skal gå ned. Og så gjør den det. Du ser det i scenen hvor Peer er i dårekisten i Kairo, den ender med at han ber Vårherre om hjelp. Og i begynnelsen av neste akt er han unnsuppet, så Gud hørte ham tydeligvis. Du ser det når han unnsipper Dovregubben, når han roper på mor. Da ringer kirkeklokkene, og alle trollene løpe og gjemme seg. Mor Aase har bedt for ham og hennes bønn ble hørt, påpeker Haugan.

Brandes trengte Ibsen

Haugen foretar en nylesing av hele forfatterskapet, og en sentral påstand er at Ibsen var en sterkt religiøs dikter, preget av sin tid, altså romantikken og dens form for gudstro, i minst halvdel av sitt diktterliv, og at Peer Gynt ligger godt innenfor denne halvdel.

Det er Georg Brandes som lette etter forfattere i sin samtid som kunne personifisere «det moderne gjennombrudd», og som tolket Ibsen inn i den retningen han ønsket å føre skandinavisk litteratur. Brandes gjorde Ibsen til en samfunnsrefser og feminist. Det var han ifølge Haugan ikke. Og Ibsen visste det, men lot Brandes og hans krets misforstå ham. Han visste ifølge Haugan at han ble berømt på feil premisser – og lot det stå til.

Ibsen var slett ikke på parti med de «progressive» skikkelsen i dramaene som ble skrevet rett etter Peer Gynt, de såkalte nutidsdramene (Samfunnets støtter, Et dukkehjem, Villanden osv), som vanligvis deles opp i en «realistisk» og en «symbolsk» fase.

Denne Brandes-inspirerte Ibsentolkningen er blitt hengende ved i norsk Ibsenforskning, også i oppfatningen av Peer Gynt. Den har farget oppfatningen av Peer både på teatrene og i akademien, gjort ham til en mer realistisk skikkelse, til en person som ikke oppfyller de talentene han har i seg. I avkristnet utgave

Nytt lys. Jørgen Haugan kaster nytt lys over Norges store dikter.

handler stykket om å virkeliggjøre – eller realisere – seg selv. Et slikt selvrealiseringstema finnes i teksten, så det er en helt legitim og rimelig tolkning i vår tid, men det grunnleggende fra Ibsens hånd er, etter Haugans oppfatning, motsetningen mellom tro og frelse, synd og tilgivelse.

Gud har gjort meg til dikter

Haugan mener vi ikke har sett den åpenbart kristne Ibsen fordi vi ikke har *villet* se ham. Det passer ikke med bildet av vår nasjonalskald, som har vært en av bautaene i oppbyggingen av den norske identiteten siden 1814. Vi nordmenn har hatt behov for en nasjonaldikter som er på parti med «fremskrittet», og store deler av Ibsens forfatterskap er ikke nødvendigvis det – i det minste er det mer komplisert enn å si at han var «forut for sin tid».

– Når du leser Peer Gynt, ser du at det ikke er ment som noe realistisk stykke, men et allegorisk drama. Peer hører stemmer og møter åpenbart ikke-realistiske skikkelser – Dovregubben, den grønklede, diverse troll, bøygen, den magre, nøster som synger og så videre. Og Solveig dukker opp her og der – fra løse luften uten forklaring – hver gang det er behov for henne.

Ingen oppsetning, selv om den har prøvd aldri så mye, har noensinne fått Solveig til å bli en psykologisk realistisk kvinne, fordi hun ikke er skrevet sånn, påpeker Haugan. Hun er selve den kvinnelige selvoppofrelsen, en type romantisering av «det evig kvinnelige» som stod sentralt i perioden romantikken, da Ibsen skrev stykket, men som virker fjernt i vår tid.

«Peer Gynt» er dessuten, fortsetter han, ganske episodisk og løst sammensatt. Det er en fabel, en lek, med et preg av revy. Stykket er ikke så gjennomtenkt som vi kanskje tror. Den berømte scenen i femte akt hvor Peer møter den fremmede passasjerene like før han er skyld i den danske kokkens død, ble skrevet som «en caprice» – et innfall – i følge Ibsen selv. Han skrev hele «Peer Gynt» som i en rus; de utrolige versene og minneverdige sitatene kom i en bølge av inspirasjon som Ibsen selv oppfattet som guddommelig. Slik uttrykte han seg da han sendte brev til kong Karl XV og søkte dikterlønn i 1866, etter at Brand var utkommet:

«Det er ikke for et sorgfrit Udkomme jeg her kjæmper, men for den Livsgjerning som jeg uryggelig tror og veed, at Gud har lagt på mig, – den Livsgjerning, der står for mig som den vigtigste og fornødteste i Norge, den, at vække Folket og bringe det til at tænke stort.»

– Dette mente han helt bokstavelig. Det var jo også en oppfatning av dikteren som stemte helt med romantikkens kunstnersyn. Talentet var gudegivet, sier Haugan.

Spennende på National

Idet vi intervjuer ham har Haugan ennå ikke sett den nye oppføringen på Nationaltheatret i regi av Alexander Mørk Eidem, men han gleder seg til å se den – og har ingen innsigelser på at Eidem setter det opp som en sviende kritikk over vår

Vi har ikke sett den åpenbart kristne Ibsen fordi vi ikke har villet se ham.

tids egoisme og brautende selvskryt. For vår tid ligger så langt unna den historiske perioden som heter romantikken, at en oppsetning som holder seg til Ibsens intensjon ikke ville kunne fungere i dag, mener han og kaller stykket i originalversjonen «håpløst utdatert».

– Eidems lesning av stykket ligger, slik jeg leser omtalene og anmeldelsene, innenfor stykkets tolkningsrom. I tillegg til den religiøse overordnede fortellingen er jo Peer Gynt også en satire hvor Ibsen hudfletter den norske selvgodheten. Jeg synes at det å legge det til Skavlands studio virker som et godt grep. Det er naturlig at hver generasjon finner det i Ibsen som fungerer for sin tid.

En takk til Suzannah

I boken sin legger Haugan inn et livsperspektiv på Ibsen. Vi forstår ikke hvert drama, mener han, før vi leser dem kronologisk og ser hvordan Ibsen utvikler seg fra stykke til stykke. Dramaene er langt på vei dramatiseringer av Ibsens egen livsvei. Ikke alltid direkte, slik at hovedpersonen «ligner på» Ibsen selv, men ved at de setter i scene sentrale spørsmål og prosesser i livet hans da han skrev stykket. Peer Gynt som slo hallingkast og red på bukken på Gjendineggen, har ytre sett lite til felles med tilknappe-

de, pertentlige Henrik Ibsen som trippet ned til Grand Café hver formiddag. Men for begge handlet det om å ville og å våge.

– Ibsen var som en mark uten rygggrad, ifølge Haugan. Den var det Suzannah som hadde. Suzannah disiplinerte Ibsen, og gjorde ham til en stor dikter i stedet for en middelmådig og i dag glemt dramatiker. Hun så verdien i hans fantasi – for fantasien og skaperkraften hadde han til felles med Peer. Hos begge er det en positiv egenskap. Men den må temmes.

– Det har bestandig vært debatt om Henrik og Suzannahs samliv blant Ibsen-forskere. Påfallende ofte har parene hos Ibsen kun et barn, og det kan se ut til at samlivet er opphørt etterpå, påpeker han. Fru Alving i Gjengangere får et barn, og så opphører samlivet. Det samme gjelder Ellida Wangel i Fruen fra havet, Rita Allmers i Lille Eyolf og fru Borkman i John Gabriel Borkman. Fru Solness får riktig nok tvillinger, men så er det også slutt.

Og Henrik og Suzannah hadde bare sønnen Sigurd.

– Min oppfatning er at samlivet var over etter hans fødsel, og at det var Suzannah som ville det slik. Den store dikteren skulle ikke være hindret av en barneflokk på syv, han skulle ikke hindres av noe. Alt måtte legges til rette for at han skulle vokse som dikter. Suzannah var den oppofrende kunstnerhustruen. Hun var hans Solveig, og han skrev sitt kjente dikt «Tak» til henne.

Den danske synsvinkelen

Haugan, som også skrev sin doktorgrad på Ibsen, mener det har vært en stor fordel for ham at han har arbeidssted København. Det har gitt ham en uavhengighet i forhold til den blytunge norske Ibsen-tradisjonen. Han opplever en ikke ubetydelig grad av flokkmentalitet i det norske miljøet.

– Hos oss er Ibsen et nasjonalsymbol. I Danmark er han bare en dikter. Danske litteraturvitere har aldri hatt noe behov for å gjøre ham om til glansbildet på det norske. ■

Krisekaffe og den eneste rette

På loftet i kjelleren eller nedstøvet helt innerst i dine foreldres bokhyller finner du dem kanskje, ungpikene, mormors og farmors hyggelitteratur fra ungdomstiden. Med unge kvinner på omslaget, med skråklippede tekkelig kjoler med hvite krager. Gjerne med forblåste krøller og kanskje med en sykkel, for å vise hvor kjekk og frisk og sporty hun er.

TEKST: NINA KRAFT
FRILANSJOURNALIST

«Melodien var bløt og innsmigrende, og Jan Fredrik førte henne så hun hadde følelsen av at hun svevet. Det var godt å kjenne armen hans rundt livet.»

Slik går det for seg når Tove forelsker

første sidene, og etter en del misforståelser og «viderverdigheter» finner de to hverandre gjerne på bokens aller siste sider.

Moralske dilemmaer

Det er ikke mange som forundrer seg over at sjangeren «ungpikene» skrantet fra 50-årene, og avled ved en naturlig død cirka 1970, for samfunnet og ikke minst kvinneollen forandret seg så mye at den ble en åpenbar anakronisme. Men nekrologene har vært av varierende karakter.

Debatten raste allerede i samtiden, ifølge *Norsk barnelitteraturhistorie* fra 2005. Rikka Deinboll, som var leder for barnebokavdelingen på Deichmann fra 1922, var mest interessert i barnas leseglede og godtok også bøker som var litt formelpreget. Barnepsykologen Åse Gruda Skard var strengere og mente unge kvinner kunne få en falsk eventyrinnstilling til livet.

På 70-tallet besvarte en elev en eksamensoppgave om et selvvalgt litterært verk ved å skrive om Evi Bøgenæs, og strøk fordi sensor syntes det ikke var høyverdig litteratur. Forfatteren Dag Solstad sa seg helt enig – han kunne ikke skjønne hva en nittenåring kunne finne av moralske dilemmaer i en ungpikenebok, forteller Arnhild Skre i *Heltinner jeg har møtt*. Sjangeren var lenge utelatt fra de fleste litteraturhistorier, f.eks. Sonja Hagemanns *Barnelitteratur i Norge 1914-70*, som kom i 1974. Interessen for kvinnelitteratur på 80-tallet avførte til en nylesning, og enkelte littera-

turvitere som Bente Christensen tok den inn i varmen, som vitnesbyrd om unge jenters liv og hvilke forventninger det ble stilt til dem i første halvdel av 1900-tallet. Også historikere har pekt på at skjønnlitteratur kan være interessante historiske kilder.

Ingvild Herzog, som er daglig leder på Norsk Forfattersentrum, skrev i sin tid hovedoppgaven sin om ungpikelitteratur. Hun slår gjerne et slag for Bøgenæs, Julli Wiborg, Margit Ravn og Annik Saxegaard.

– Unge kvinners liv har ikke vært noe hett tema for de fleste historikere, og i den skjønnlitteraturen som regnes for mest høyverdig, står helst unge menn i sentrum. Hvis man vil finne ut hvordan jenter og kvinner levde, hva de var opptatt av og hvilke krav som ble stilt til dem, er ungpikenebøker spennende kilder, påpeker hun.

Veskene utenfor UB

Herzog er opptatt av alle de små tingene som samtiden anser som så selvfølgelig at det ikke er noen grunn til å si noe om det. Som hvor mye en formiddagskjole i ull kostet i 1931, eller hva man fikk betalt for å få inn et dikt i en Bergensavis i 1935. For ikke å snakke om hvor viktig det er for unge Tove å få permanent i håret selv om hun og moren knapt hadde råd til middag i 1943. Hvordan jenter på 16-17 år arrangerer dansemoro og sier De til gutter på samme alder. Omsyddes swaggere og vådrakter, og hva slags garntyper du ville finne i en velassortert trikotasjehandel i 1940.

seg i Jon Fredrik i Evi Bøgenæs' ungpikeroman *Toves hemmelighet* fra 1943. I bok etter bok beregnet på jenter og unge kvinner i denne halvglemte sjangeren møtes «hun» og «han» på de

Slik detaljer er ungpikene fulle av.

– Da jeg var elleve år og leste *Kitt og Sven* av Evi Bøgenæs fikk jeg sjokk, forteller Herzog.

– Det var helt fantastisk, som å komme rett inn i hverdagen til farmoren min da hun var ung. Jeg leste om rasjoneringskort under krigen og krisekaffe hvor de kokte ny kaffe på gruten for å drøye de lengst mulig. Jeg levde meg inn i hvordan Kitt bekymrer seg for Sven, som er lege i det okkuperte Norge.

Herzog forteller at hennes farmor, som var født i 1915, ikke hadde tilgang på ungpikene da hun var i den alderen selv, for det ble ikke regnet som god litteratur i hennes akademikerhjem.

– Da jeg skrev hovedoppgaven min om det, leste hun dem for første gang og syntes det var kjempespennende. Her fant hun igjen beskrivelser av skikker, holdninger og verdier som hun kjente fra eget liv, som hun ikke hadde sett behandlet i litteraturen før. Som at studentene sine la veskene sine utenfor UB når de kom om morgenen. De som hadde vesken høyest oppe fikk de beste lesesalsplassene. Da jeg leste dette i en ungpikenebok, trodde jeg det var funnet på, men farmor fortalte at det stemte.

Sex i Hamburg

Mellomkrigstidens ungpikene var «i utgangspunktet skapt for å skåne de unge lesende damer for mødrenes romaner, som ellers kunne gi innblikk i upassende

sider av voksenlivet. Sjangeren hadde en innebygd sensurinstans som var blyg, for ikke å si distansert, også i sin framstilling av forelskelser,» står det i *Barnelitteraturhistorie* fra 2005. Herzog mener det et er større variasjon i dem enn mange tror. Det finnes spennende brudd på sjangerforventningene og mange unntak fra de uskrevede regler for hvordan en skikkelig ungpikenebok skulle være.

Annik Saxegaard debuterte f. eks. i 1935 med to bøker, og i den ene, *Vi og Ellingen*, er en flokk av unge kvinner på tur i en skjekte langs på Vestlandet. Handlingen består av uvær og smarte løsninger for hvordan man får krabbet seg inn på et skjær og tent ild slik at man kunne fortære «hermetiske koteletter» med «hermetiske erter til», som betegnes som et «herremåltid». Her er det så visst ingen som klager selv om de er våte til skinnet og må sjau som sjølker. Ingen unge menn dukker opp heller, hvis man ikke regner med offiseren som viser jentene omkring på et krigsskip og fabrikkieren som viser dem rundt på et hvalkokeri.

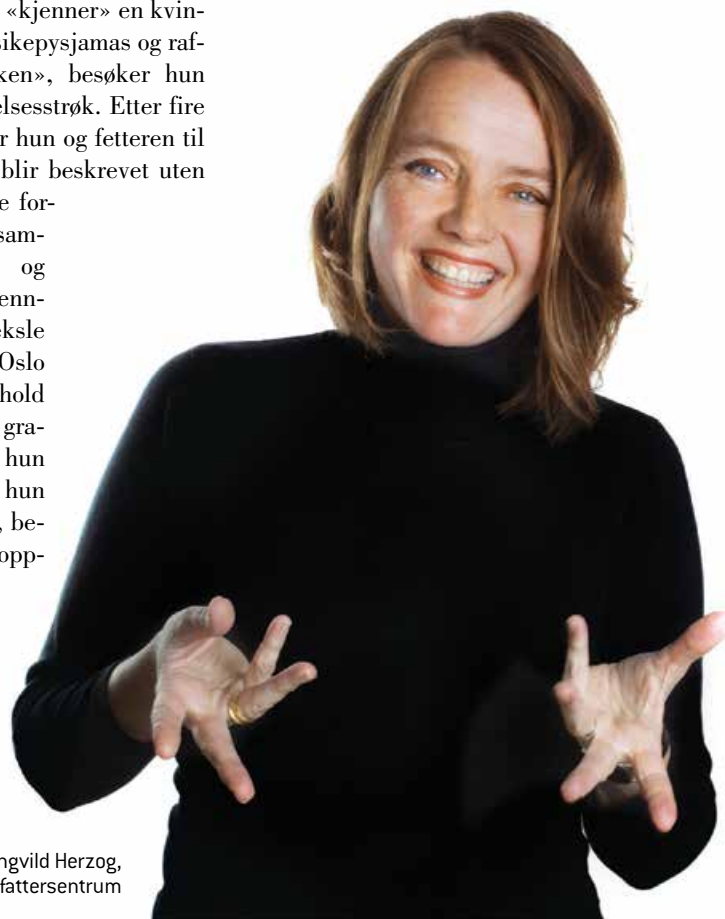
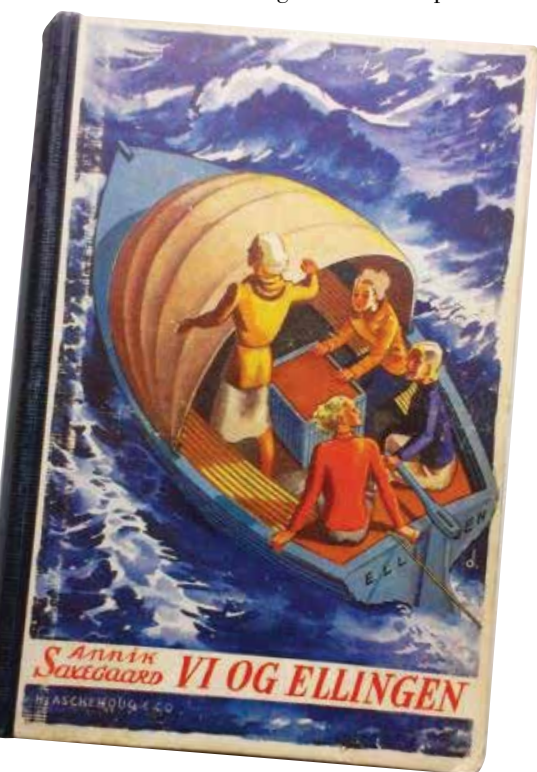
I den andre debutromanen til Saxegaard, *To værelser og kjøkken*, er heltinnen, Benedicte (kalt Benne), journalist og redaktør av kvinnesiden i en stor avis. Benne synes Oslo blir for liten og tar en svipp-tur til Hamburg. Sammen med sin noe yngre tyske fetter, som «kjenner» en kvinne i Berlin med «sort sikepysjamas og raffinerte lysegrønne laken», besøker hun nattklubber og forlystelsesstrøk. Etter fire dagers bekjentskap går hun og fetteren til sengs sammen. Dette blir beskrevet uten oppstyr. Benne er ikke forelsket, men har ingen samvittighetskvaler. Hun og fetter Kurt skilles vennskapelig, uten å utveksle adresser. Tilbake i Oslo innleder Benne et forhold til en ny mann og blir gravid. Denne gangen er hun er forelsket, men siden hun ikke tror at han er det, bestemmer hun seg for å oppdra barnet alene.

Vanligvis ble ungpikenebøker behandlet overbærende av kritikkerne, viser hovedoppgaven til Heidi

Meen, *Kjærlighetens solglitrende paradis*. De ble nesten alltid omtalt for de kom i store opplag, men det ble ikke stilt større krav enn at boken skulle være «kvikt skrevet» og appellere til målgruppen. Men *To værelser og kjøkken* ble for drøy. Anmelderne ga klar beskjed til bokkjøpende foreldre, tanter og besteforeldre om at dette smusset ikke passet som konfirmasjonsgave til unge piker.

Prestedatter med crêpe de chine-kjoler

Skjønt det kunne vel hende at de unge pikene kjøpte bøkene selv. Heltinnene i ungpikenebøkene jobber faktisk, nesten alle som en, ifølge Meen, og tjener egne penger. Noen få går på skole, men ingen går hjemme og drar seg, og vi hører i det hele tatt lite om foreldrene deres. Hovedpersonene i bøkene er sjelden ambisiøse «karrierekvinner», men de er interessert i jobben sin som kontordame, guvernante, butikkdame eller lærerinne, og har ellers det samtiden vurderte som «sunne verdier». Meen sammenfatter de sunne mellomkrigsverdiene til: Selvtendighet, stå-på-vilje, arbeidsmoral, være pent men anstendig kledd, glad i naturen, sporty, kunne lage mat og «skape et hjem», men samtidig ha nok i hodet til at helten, når han innfinner seg, kan finne en «kamerat»

Ingvild Herzog,
Norsk Forfattersentrum

som han kan ha ordentlige samtaler med.

Forfengelige unge piker som «flirter» for mye, blir ikke ungpikébokheltinner. I *I skyggen av Eva* av Margit Ravn fra 1940 er Judith, kalt Ditten, sjalu på sin vakre og mer velstående kusine Eva, som spiller litt piano mens Judith jobber som ekspeditrise i en trikotasjehandel og vasker Evas silkestrømper i fritiden. Ditten flytter på pensjonat for å slippe unna den dominerende kusinen, men Eva kjeder seg, flytter etter og sjarmerer alle menn som hun – og Ditten – møter. Men til sist viser det seg at Dittens beskjedenhet, arbeidsmoral, mangel på lebestift og vakre øyne trumfer Evas blonde skjønnhet. Og alle mennene, inkludert de spennende kunstneren som bor på pensjonatet, viser seg å være mest interessert i Ditten. Til slutt blir Ditten forlovet også, med klokkerens sønn fra hjembygda, mens Eva stakkars – sitter igjen med ingen.

Ditten er prestedatter, en passende bakgrunn for heltinner i ungpiké-

i Oslo, i Aulaen, på danserestaurant og i skiløypa. Men hun klipper ikke håret kort og tar permanent, som de andre unge pikerne – et sted går grensen.

Kari er beruset av sin suksess, helt til den yngre broren hennes blir alvorlig syk (underforstått fordi søsteren ikke passet godt nok på ham). Til slutt finner imidlertid Kari tilbake til de sunne verdiene, kutter ned på forbruket og forlover seg med en ung mann som ikke har råd til hennes nye livsstil.

Gud i kulissene og sosiale skiller

Moderne «chic lit», som ifølge Herzog muligens er den nærmeste parallellen til ungpikéboken i 2014, har som kjent et helt annet forhold til forbruk og klær. Den har også et annet forhold til for eksempel religion – og slik speiler de også samfunnsutviklingen. For selv om en typisk ungpikébok fra mellomkrigstiden og utover på femtitallet ikke er så opptatt av religion i det ytre, hintes det iblant indirekte, gjerne gjennom en eldre og klokere kvinneskikkelse. Idealet til unge Åse i *Vi og Ellingen* er 27-årige Ingrid, som er tannlege og med i Oxford-bevegelsen. I «På den gale siden» av Evi Bøgenes, blir ulykkelige Inger trøstet av din varmhjertede og kristne mor.

Tydeligst er kristendommen hos Julli Wiborg. I *Lykkebarnet* fra 1912, går intrigen ut på at lærerinnen Kiss (egentlig Kristiane) har slått opp med sin kjæreste, Einar, fordi han har et fjernt forhold til Gud, til tross for at han er prestesønn. Det ender med at de blir forlovet igjen, etter at han har oppdaget en mer positiv og glad kristendom enn den faren hans står for – og selv den strenge faren blir sjarmert av Kiss. I *Tante Ovidia* fra 1934 av samme forfatter, er tittelpersonen barnehagelærer på en barnehage for fattige barn på Oslos østkant. Hun er både vakker og velkledd, så her henger ikke god moral sammen med mangel på permanent og lebestift.

Ovidia trekker helten med seg i et skipapell etter skituren og påvirker ham med sitt religiøst motiverte samfunnsengasjement. Svigermor synes først Ovidia er «rent kommunistisk ivrig etter å hjelpe bermen», men den bornerte vestkantfruen viser seg å være ikke så verst under overflaten – og alle er tilfreds når forlovelsen kommer i stand på bokens siste sider, etter at Roar har kvittet seg med «jazzen og alt det andre dille».

Det er typisk at Ovidia bosetter seg på østkanten hos tjenestepiken Gunda, for det viser hvor fordomsfri hun er. Men hun

er ikke fra østkanten, det er ungpikébokheltinner stort sett ikke. Mange heltinner er allikevel sinte og frustrerte av klasseforskjellene; det gjelder f. eks. lærerinnen Kiss, som har en egen omsorg for de barna i klassen hennes som kommer fra fattige familier «graableke, forskræmte og forsultne». Synva i Margit Ravns *De tre Synnøver*, den tøffeste av de tre kusinene med samme navn, er forskrekket over at hennes egen tante tillater at husmennene på eiendommen hennes er så fattige at lever i elendighet, barna deres bli syke, og påvirker tanten til å hjelpe dem. (I ungpikeverden er det nok å vise frem at noen lider, så endrer de bedrestilte straks holdning.)

Datidens fordommer

I Katrine Lies *Frøken Hushjelp* (1921, skrevet under pseudonymet Benny Brat) er hovedpersonen, Hedvig, ikke bare opptatt av at herskapet har plikt til å oppføre seg ordentlig mot hushjelpen. Hun blir hushjelp selv, fordi den avdøde faren hadde mistet alle pengene sine. For stolt til å spille Askepott for den snobbete og ubehagelig tanten og kusinen sin, drar Hedvig ut i verden på egen hånd – først som guvernante i New York og noen sider etterpå til Berlin, hvor herskapet forsøker å bruke henne som intetanende diamantsmugler. Det vil vår heltinne ikke være med på, og slutter på flekken.

Og det er da en moderne leser steiler. Nå blir nemlig Hedvig engasjert som guvernante hos «en jøde», og til tross for at hun knapt har vekslet et ord med ham, blir

bøker. Vi hører lite om prestefedrene, siden døtrene har flyttet hjemmefra før de er blitt ungpikébokheltinner, men prestegården var tydeligvis en bakgrunn som uten videre borget for god moral og gode verdier.

Faren til Kari i Margit Ravns *På Avbetaling* (1931) er også prest, men i motsetning til Ditten ønsker Kari seg ikke bare silketrømper, men aftenkjoler i lyseblå crêpe de chine og moderne skiantrekk, slik at hun kan bli med overklasseklikken

Hedvig øyeblikkelig overbevist om at «jøden» akter å selge henne i «hvit slavehandel». Denne passasjen er skrevet i et hardere, mer opphisset tonefall enn resten av boken.

– Det var jo ikke var uvanlig med antisemittisme i mellomkrigstiden, kommenterer Herzog. Hun påpeker at ungpikesjangeren, som andre underholdningsbøker, røper både samtidens idealer og dens fordommer. Lie var uansett ikke helt typisk for forfatterne. Hun var moren til Jonas Lie, som var politijurist under Quisling og Terboven, så det er grunn til å tro at hun hadde et spesielt syn på jøder.

Herzog trekker gjerne frem Evy Bøgenæs, som selv hadde vært med i motstandsbevegelsen under krigen og allikevel skrev om Inger som havner på den *På den gale siden*. Ingers far er stornazist og tvinger henne til å gå med hirduniform på skolen. Før krigen var den livlige og slagferdige jenta den mest populære i klassen, men som skolens eneste nazistunge blir hun hundset og skydd av alle. Inger mister all selvtilitt, blir redd og folkesky – inntil den kjekke motstandsmannen Knut melder sin ankomst. Han innser at en jente som var fjorten i 1940, ikke skal lastes for sin fars ugjerninger. Så blir til slutt – etter at Ingers far har hengt seg på cella i 1945 – Inger og Knut forlovet.

– Bøgenæs var modig. I 1948, da boken kom ut, var det få som hadde medlidenhet med barna til landsforrædere og medløpere, sier Herzog.

I alle sine dager

Inger går neppe noen stor karriere i møte etter bryllupet, for hvem ville ansette en tyskerunge i 1945 – men hvordan går det med de andre ungpikene? Sluttes de i den jobben som ga dem slik stolthet, blir de hjemmeværende hustruer?

Ofte, men ikke alltid. Den selvstendige Benne gir faktisk opp den godt betalte redaktørjobben for å bli forsørget av sin mann (som tjener mindre enn henne) og bli lykkelig på to rom og kjøkken – som hun hadde sett for seg med skrekk og gru i sine ung-

karskvinnedager. *De Tre Synnøver* av Margit Ravn (1929) ender derimot med at Synvas tilkommende, den unge mannen som eier naboeiendommen, flytter til hennes eiendom – og ikke motsatt. Hun og han skal drive bruket i fellesskap, og det er ingen tvil om at tøffe og handlekraftige Synva kommer å gjøre seg gjeldende, hun blir allerede oppfattet som lederen av alle de ansatte.

Selv mange av de andre ungpikeheltinnene ble husmødre, er det ingen grunn til å se ned på sjangeren, synes Herzog. De aller fleste av leserne i mellomkrigstiden sluttet å jobbe når de giftet seg, så dette er ikke nødvendigvis ideologi, det er også realisme.

Herzog mener ungpikebøkene nok er av ulike litterær kvalitet, men hun vil ikke gå med på at de er triviallitteratur – «populær-litteratur» er et bedre begrep, synes hun. At bøkene er lettlest, med rask handling og stor underholdningsfaktor, synes hun ikke er noe argument mot dem.

– Det blir gjerne slått hardt ned på tekster som ikke byr på stor litterær motstand. Det synes jeg er for enkelt. Det sekundet man avfeier mange generasjoners høyt elskede bøker som smuss og trivielt, tar man fra leserne verdien av deres egen hverdag. Kvinner som endte opp med mann og barn, var ikke mindre verdt.

Allikevel tviler hun på om ungpikebøker er noe for ungdom i 2014.

– De som er på same alder i dag har ikke noe forhold til mye av det som beskrives, sier Herzog. – Jeg tror mange vil bli overrasket over ungpikebøkene om de gav dem en sjanse. Men det til tider gammelmodige språket kan dessverre være en hindring. ■

Ungpikeboken

* Skrevet mellom ca 1910 og ca 1970, den viktigste epoken er 1920-1950

* Målgruppe jenter og kvinner fra ca 14 til 22 år.

* Ung, kvinnelig hovedperson, ca 16-24 år.

* Ender ofte, men ikke alltid, med at «heltinnen» blir forlovet.

* Til genren regnes vanligvis ikke barnelitteratur, og ikke humoristiske bøker beregnet på yngre kvinner, av f eks Barbra Ring og Sigrid Boo.

* Seriebøker av typen Frøken Detektiv og formelpregede norske seriebøker regnes vanligvis også som en annen sjanger.

* Formødre: Dikken Zwiilmeyers bøker, f eks Paul og Lollik og Fire Kusiner. (Zwiilmeyer skrev også barnbøker, som Inger Johanne-bøkene). Av utenlandske forbilder: Little Women av Louise May Alcott (1868-69) og Anne fra Bjørke-ly-bøkene (Anne of Green Gables, 1908) av Lucy Maud Montgomery.

* Nærmeste slektning fra 2014: Kanskje «chic lit».

Noen sentrale ungpikebøker

Julli Wiborg: Lykkebarnet (1912)

Benny Brat, pseudonym for Kathrine Lie: Frøken hushjælp (1921)

Margit Ravn: De tre Synnøver (1929)

Margit Ravn: På avbetaling (1931)

Julli Wiborg: Tante Ovidia (1934)

Annik Saxegaard: To værelser og kjøkken (1935)

Annik Saxegaard: Vi og «Ellingen» (1935)

Margit Ravn: I skyggen av Eva (1940)

Evi Bøgenes: Kitt og Sven (1942)

Evi Bøgenes: Toves hemmelighet (1943)

Evi Bøgenes: På den gale siden (1948)

Fra Biblioteknorge

Myter og tøfler

Dersom man spissformulerer seg, får man som regel motbør. Mariann Schjeides harselas med bibliotekarmytene ler vi litt av, og noen av oss kan bli litt beklemte av at vi kanskje er av dem som holder liv i mytene. Ikke så mye klærne kanskje, men det faktum at vi som personer er inadvendte og sjenerte. Men det er nok ikke nødvendigvis den sjenerte privatpersonen Mariann utfordrer. Hun utfordrer oppfatningen av biblioteket som en inadvendt virksomhet og som dermed en arbeidsplass som egner seg for folk som ikke har så lyst til å omgås folk.

Etter 15 års erfaring fra skolebibliotek i grunn- og videregående skole kan jeg skrive under på nødvendigheten av å jobbe utadvendt og strategisk i forhold til ledelse, lærere og elever. I små bibliotek kan man ikke spesialisere seg, og bibliotekstjenesten skal kommuniseres, det skal formidles og undervises. Og i det digitale landskapet åpnes også nye og innovative muligheter for

formidling der den introverte bibliotekaren kan drive utadvendt virksomhet.

Den svenske rektoren Edvard Jensinger sier det slik: bibliotekarene MÅ være synlige – «man må vara extrovert, annars blir man overkjørt... Strunta i lokalen och bokhyllorna och tänk på vad syftet är med ett bibliotek». En inadvendt skolebiblioteksvirksomhet vil rett og slett få problemer med å overleve.

Vi må øve oss på formidling (i vid forstand), undervisning, presentasjoner og utarbeiding av gode planer og argumentasjon. Selv inadvendte personer kan lære seg ekstroverte triks. Mange skuespillere sier jo at de er sjenerte og sky..... Jeg mener dette selv om jeg omfavner de introvertes styrke til langsom tenkning og fordypning.

Vi må jobbe ekstrovert på vegne av den tjenesten vi representerer. Uten tøfler. (Åsne Hestnes, 24.9.2014).

Om Statsbudsjett 2015

Biblioteka treng kvar krone og me treng prosjekt for å utvikla nye/betre tenester. Men (og det er ofte eit men): Prosjektpengar er dyrkjøpte, sjølv om dei er kjærkomne. Me skal planleggja, søkja, gjennomføra, finna pengar til eigendel og skriva rapportar, samtidig som det ordinære budsjettet minkar år for år på mange bibliotek. Mange av oss har nok med å halda hovudet over vatnet (eller berre stikka det opp av og til og gispa etter luft) og greier ikkje setja av ressursar til prosjektarbeid. Og når det er sagt har Haugesund folkebibliotek fått til mykje dei siste åra, via prosjektmidlar

Det er gjentatt til det kjedsommelege at folkebiblioteka er eit kommunalt ansvar og det er på kommunalt nivå største problemet ligg! Og det trur eg statlege styresmakter ikkje vil ta tak i, fordi kommunane skal ha sitt dyrebare (?) sjølvstyre. Eg ønskjer meg eigentleg ikkje tilbake til tida med øymerkte til-

skot, men det er eit tankekors at eg som nyttilsett biblioteksjef i ein liten kommune kunne visa rådmannen at det kommunale folkebiblioteket kunne betra medietilbodet utan meirkostnader. Fordi kommunen ikkje brukte så mykje pengar på bibliotek at me fekk ut heile det øymerkte tilskotet... Staten sikra altså ein minimumsstandard på mediebudsjettet. Denne standarden finns ikkje lenger. (Torill Borge Horneland, 9.10.2014).

Om Boken

Så var det Ottar Fyllingsnes som for Dag og Tid har vore på bokmessa i Gtbrg og på eit seminar med tittelen «Kvifor les ikkje menn med makt». Ein innleiar, ein redaktør frå Borås,

fortalde om forsøket sitt på å diskutere Jobs bok på møte i handelskammeret i byen. Forvirringa blei stor då det ikkje var Steve Jobs bok som var temaet. (Anders Ericson, 3.10.2014).

vi bibliotek

Bibliotekenes IT-senter
22 08 34 00 - www.bibits.no

Det utadvendte bibliotek

Når bruken av bibliotekene endrer seg, må også bibliotekene og bibliotekarene følge med. De må bli mer utadvendte.

TEKST OG FOTO: KJETIL S. GRØNNESTAD
FRILANSJOURNALIST

Og det var «Det utadvendte bibliotek» som var tema til bibliotekseminaret under Kapittelfestivalen i Stavanger. Temaet slo an. Arrangementet måtte flyttes til en større kinosal slik at alle påmeldte fikk plass.

Biblioteket som debattarena

Loven om folkebibliotek lå bakenfor de fleste innleggene. Ikke minst den delen som sier at folkebibliotekene skal være uavhengige møteplasser og arenaer for offentlig samtale og debatt.

Sven Egil Omdal startet dagen med å vise til Sølvsbergets egen brakdebut som debattarena da Stavanger bibliotek inviterte til rasismedebatt 26. mars 2014. Bakgrunnen var at Borgervernet Rogaland hadde delt ut flygeblad i protest mot asylmottak i Sandnes. Debattplanene skapte mye rabalder. Flere påmeldte debattanter trakk seg i forkant fordi de mente det var problematisk å debattere med nazister.

Biblioteksjef Marit Egaas fikk mye kritikk

fordi hun ville slippe nazister inn i biblioteket. Hun forsvarte sitt valg med å vise til den nye bibliotekloven og mente Sølvsberget var rett arena for slike debatter ikke minst fordi de allerede hadde lang erfaring med å arrangere Kapittel, som ikke bare er en festival for litteratur, men også for ytringsfrihet.

– Slike saker kommer opp med jevne mellomrom, og vi mener den skal tas i det offentlige rom, hvis ikke blir den tatt lukket. Dette er viktig diskusjon, som det er viktig å ta opp på en trygg fellesarena i samfunnet, uttalte Marit Egaas til Sølvsbergets egen nettside da det stormet som verst.

Omdal mente at det å invitere Borgervernet Rogaland inn i biblioteket, var et godt eksempel på bibliotekenes nye rolle som debattarena. Også for de vanskelig debattene. Ifølge loven skal biblioteket være en uavhengig arena. Det betyr at for eksempel biblioteket i en liten kraftkommune skal kunne invitere til debatt om monsternasser, selv om rådmann eller ordfører misli-

ker det. Omdal slo fast at biblioteksjefen har redaktøransvaret for debatter i biblioteket. Biblioteksjefens avgjørelse angående tema og deltakere er endelig. Uten klageadgang.

Rydd plass

Skal bibliotekene fylle rollen som debattarena, må de ha passende lokaler. Det er ikke rom for debatt innimellom overfylte bokreoler. Flere av innleggene under bibliotekseminaret gikk derfor på å rydde bort bøker for å gi plass til andre aktiviteter. Ikke bare debatter, men også andre arrangement som er naturlige å ha i biblioteket.

Gitte Kolstrup fra Universitetsbiblioteket i Stavanger (UBiS) fortalte at de hadde ryddet plass i lokalene for å kunne arrangere forsknings- og bokpresentasjoner, internasjonale velkomstarrangement og debatter. De startet med slike arrangement for å gjøre biblioteket mer interessant for universitetets studenter og forskere.

Kolstrup mente bibliotekene må være

Sven Egil Omdal, journalist og kommentator

Kristin Danielsen, leder for Deichmanske bibliotek i Oslo

Åsne Hestnes, avdelingsleder for biblioteket på Dønski vgs i Bærum

kreative og våge mer. Hvorfor ikke arrangere forskningspresentasjoner i form av vernissage med servering og underholdning? Hun oppfordret til å sette i gang prosjekter uten å først utrede dem i hjel. Evalueringen av prosjektene tas i etterkant, og var de ikke vellykka, ja så er det lov å feile.

Utadventt bibliotekar

Det er ikke nok å ominnrede lokalene for å skape et utadventt bibliotek. Bibliotekarene må også bli utadventte. Dette opptok Mariann Schjeide, og hun startet sitt innlegg med å si at hun nok kom til å provosere, men at hun håpet hun også ville inspirere. For ifølge henne hadde biblioteksektoren fått mer enn sin tilmålte dose med innadventte personer. Hun ville ha flere utadventte bibliotekarer. Bibliotekarer som bød på seg selv, som likte å snakke og jobbe med folk. For ifølge henne hadde bibliotekarene det mest utadventte yrket hun visste om.

Schjeide vil at bibliotekarene skal vise igjen i biblioteket og slo et slag for uniformering av personalet. For på jobb skal du være profesjonell, og brukeren skal vite hvem som er bibliotekar.

Gitte Kolstrup vil ha personalet ut til brukerne. Hun så ikke på det å sitte bak en skranke som god sørvis. Færre folk oppsøker en sittende bibliotekar enn en som står. Aller helst bør bibliotekarene gå ut i biblioteket. Brukerne har lettere for å spørre bibliotekaren om hjelp når de møter han eller henne ute blant reolene. I et utadventt bibliotek kan ikke bibliotekaren gjemme seg bak en skranke.

Mariann Schjeide, leder av Norsk bibliotekforening

Oppsøk brukerne

Åsne Hestnes fra Dønski videregående skole i Bærum, var tydelig på at også skolebibliotekarer må være utadventte. Hvis ikke blir de overkjørt. Det betyr ikke at innadventte folk ikke kan bli bibliotekarer. Det er en treningssak å være utadventt. Det finnes teknikker for å bli utadventt i møte med elever og lærere.

Budskapet fra både skolebibliotek og universitetsbibliotek var at bibliotekarene må henvende seg direkte til elever, lærere, studenter og forskere, og ikke vente på at de oppsøker bibliotekaren. For et bibliotek er ikke bare et rom. Det er også et tilbud som kan formidles utenfor dedikerte bibliotekrom, som i klasserom og lærerværelser.

Markedsfør tilbudene

Men skal folk forstå at biblioteket er blitt utadventt, må de få vite om det.

Gitte Kolstrup mente at studentaviser og lokalaviser er gode å bruke for å reklamere for bibliotekenes tilbud og arrangement. Sosiale nettverk som Facebook og Twitter er naturlige kanaler for å nå de unge. Men hun mente også at de gode gammeldagse plakater hadde sin misjon. Det fordi ungdommer er blitt så skjermvante at de automatisk tror noe må være spesielt viktig dersom det reklameres for på papir.

Mariann Schjeide mente også at bibliotekene må bruke sosiale medier. Ikke minst Facebook. Det er bibliotekenes natur å dele informasjon, noe som også er sentralt i bruken av Facebook. Twitter er en god kanal for å kunne skape medieoppslag.

Gitte Kolstrup, bibliotekdirektør på Universitetet i Stavanger

Brukere i endring

I motsetning til de fleste andre biblioteksjeffer, står Kristin Danielson fra Deichmanske i Oslo, i den privilegerte situasjon at hun skal få et helt nytt bibliotek. Hun trenger ikke ominnrede eksisterende lokaler. Ifølge Danielson skal nye Deichmanske bibliotek i Bjørvika bli en arena for aktiviteter.

Hun fortalte om bibliotekbrukere i endring. At svært mange besøker bibliotekene uten å låne. At bibliotekbrukerne går fra å være konsumenter som finner, henter og leverer på biblioteket, til å bli produsenter (konsument som også er produsent) som vil bruke biblioteket til å oppleve, skape og dele.

Skal det være mulig, må biblioteket fjerne den seiglivet myten om at biblioteket skal være samfunnets siste stille rom. Og Mariann Schjeide slo ettertrykkelig fast at biblioteket ikke skal være noe stille rom.

Den store interessen for bibliotekseminarets tema tyder på at bibliotekene er klare for å riste av seg myten om den forsagte bibliotekaren i byens stille oase, til fordel for å bli frontfigurer i levende kulturhus med debatter, arrangement og opplevelser. I tillegg til litteraturformidling. ■

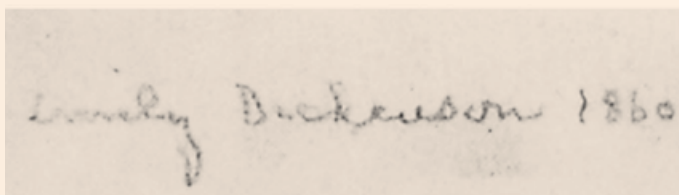
320

Der er et visst Streif av lys
På vintereftermiddager –
Som knuger, lik Tyngden
Av Katedralmelodier –

Himmelsk Smerte,
gir det oss –
Noe arr finner vi ikke,
Men en forskjell i det indre –
Der Meningene ligger –

Ingen kan lære det – Ingen –
Det er Desperasjonens Segl –
En keiserlig smerte
Sendt oss fra Luften –

Når det kommer, lytter
Landskapet –
Skygger – holder pusten –
Når det svinner, er det som
Fjernheten
I Dødens blikk –

AV STEFAN ANDREAS STURE,
LITTERATURVITER OG NORSKLEKTOR

*(Kurt Narvesen: Emily Dickinson.
Samlede dikt 1. Bokvennen 2008)*

Det er ikke urimelig å regne Emily Dickinson (1830 – 1886) blant de mest betydelige amerikanske poetene. Hun har definitivt en plass i den amerikanske kanon og hun er internasjonalt anerkjent. Men dette hendte nesten ved en tilfeldighet. Mens hun levde ble bare sju av de rundt to tusen diktene vi har etter henne, publisert. Likefullt finnes det vitnesbyrd om at hun var klar over sin egen storhet.

Publiseringen, og om Emily Dickinson selv egentlig ville at diktene skulle gis ut, er en gåtefull og spennende historie. Det reiser jo også spørsmålet om lesernes rettigheter. Har vi rett til å lese noe forfatteren ikke skrev for offentliggjøring? Da ville vi kanskje ikke hatt litteratur som kan måle seg med Dickinson eller Kafka. Dessverre så har vi ikke mulighet til å følge opp dette her og nå.

At Emily Dickinson ikke overså utgivelsen av diktene, gjorde at de første redaktørene ryddet opp i det de syntes var snodig ortografi og uryddig tegnsetting. Heldigvis har senere utgaver vært mer trofaste mot hennes staving og utstrakte bruk av tankestreker isteden for komma, punktum og kolon – noe som bidrar til Dickinsons flytende stil og den åpne karakteren hennes poesi har.

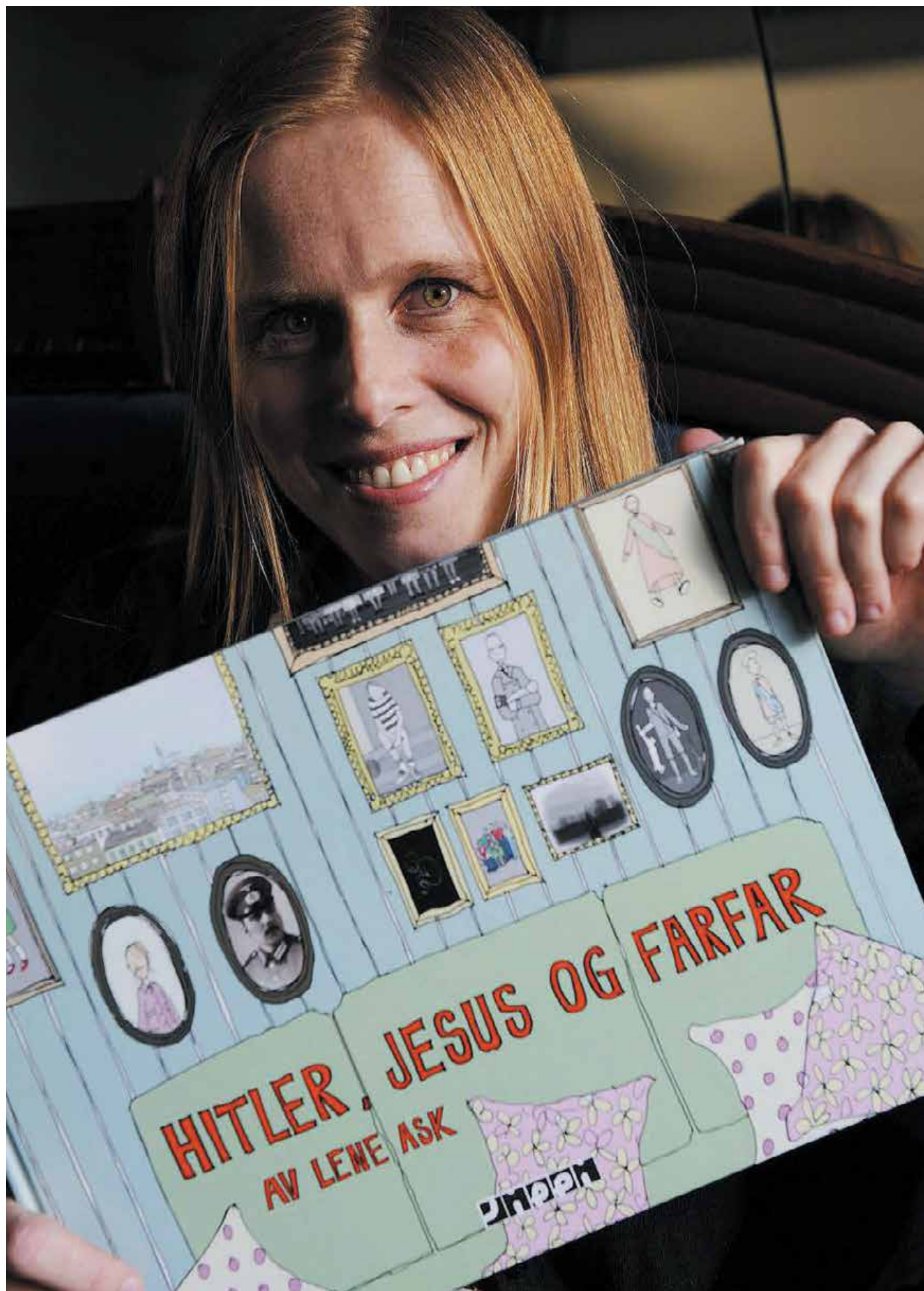
Dikt nr 320 består av fire strofer, med fire vers i hver, en form hun ofte foretrakk og som er et ekko av salmene hun hørte i den lokale kirken. Diktet er en refleksjon, eller meditasjon, rundt lyset på vinterkvelder og hvordan det påvirker oss. I første strofe er det sansene som kommer til uttrykk, vi ser lyset, vi kjenner vinterkveldens kulde og vi hører katedralmelodier. Etter sansene er tiden inne for intellektet, vi er det indre, åndelige og kanskje subjektive – det handler om søken etter mening. I tredje strofe erfarer vi at vi ikke kan lære, før vi i siste strofe møter døden.

Ved bare å reflektere rundt hvordan lyset faller, blir vi tatt med gjennom et helt liv. Først i livet bruker vi sansene til å ta inn livet rundt oss, litt senere prøver vi å bruke vårt intellekt til å gi en mening til verden rundt oss. Så går vi gjennom ulike erfaringer, noen ganger negative, slik som i dette diktet, og helt til slutt er det døden. Dette er selvsagt en svært overfladisk lesning, men det sier likevel noe om omfanget og rekkevidden til dette tilsynelatende lille diktet.

Diktet er åpent og inkluderende ved at det bruker «oss», og ikke «jeg». Den fragmentariske stilen og tankestrekene øker følelsen av åpenhet og fluktuerende mening. Tankestrekene avbryter mer enn de avslutter setningene, og på samme tid binder de sammen tankeskift. Disse tankestrekene virker uformelle og som et signal på at det skal komme mer. Dette er et ekstremt åpent dikt; eller hermetisk, vanskelig og lukket – som det ofte heter om poesi som har mange lag, er polyfonisk, dialogisk og åpner for mange mulige tolkninger. Til og med diktets setting virker som et åpent landskap. Men etterhvert som ettermiddagen blir mørkere, lukker landskapet seg. Alt blir til det mørkeste mørke: døden.

Dickinsons dikt er fullt av personifikasjon, lyset knuger, landskapet lytter og skyggene holder pusten. Men selve diktet er uten mennesker, katedralmelodier er tegn på mennesker – men lyder kanskje ikke innenfor diktets rammer. Likevel, det er oss, diktets stemme og vi som leser. Alt er stille, ventende, lyttende. Så går lyset og døden entrer scenen. Siste strofe dreier seg rundt livgivende pust og død. Pusten holdes og minner om døden, men dødens blikk følges av en tankestrek og oppleves som antydende mer enn avsluttende.

Emily Elizabeth Dickinson (født 10. desember 1830, død 15. mai 1886) var en amerikansk poet. Selv om hun var nærmest ukjent i sin levetid, regnes hun nå som en av USAs viktigste diktere i det nittende århundre. Alt i alt skrev hun snaut 1800 dikt, hvorav de færreste ble publisert mens hun levde.

Verden er et vanskelig og morsomt sted

Lene Asks verden er et sted hvor rotekopper trives; hvor rødhårede tvillinger, bedehuskulturen og Hitler opptrer i samme bok; og hvor geskjeftige nordmenn skal ut og redde de fattige i Afrika. Og hvor følsomme og ensomme barn ser utover havet og lengter sårt etter sine foreldre.

TEKST: NINA KRAFT
FRILANSJOURNALIST

Tegneserieromanene til Lene Ask har vidd og intelligens og vil kunne omvende de mest innbitte motstanderne av kunstarten tegneserie, som nordmenn jo ikke har omfavnet på samme måte som for eksempel franskmenn. Kjernen i voksenbøkene hennes er kanskje allikevel ensomhet og lengsel. Det er hovedtema for den siste boken, som er mindre selvbiografisk og mer alvorlig enn de andre. *Kjære Rikard* handler om en liten gutt på 1800-tallet. Han ble forlatt på et barnehjem i Stavanger, Solbakken, fordi faren hans dro til Madagaskar som misjonær. Boken er basert på brev som Ask fant i Misjonsskoles arkiv i Stavanger.

– Kjære Rikard er en hjertevarm og hjerteskjærende historie, men også en sosial dokumentar fra en del av norgeshistorien vi nesten hadde glemt. Hva var viktigst for deg?

– Da jeg satte meg ned med brevene, tenkte jeg at her kan jeg fortelle mange historier, men jeg måtte velge. Det aller viktigste for meg ble at jeg så denne kjær-

ligheten mellom far og sønn. Det er viktig at denne faren ikke var en drittsekk. Misjonsmiljøet kan lett bli en stereotypi om hvor jævlig disse misjonærene behandlet sine egne barn da de skulle ut og frelse andres barn. Men misjonskallet dreide seg om å ofre noe. Det var et offer å måtte forlate barna, men det var Guds vilje.

Passe personlig

Ask legger til at tegningene er hennes tolkning; de utdragene hun bruker fra brevene har hun ikke endret, og de er gjengitt i original håndskrift, men bildene viser hvordan hun mener personene kan

fortellingen fortelles i få ord og fortattede bilder med en masse informasjon i hvert av dem.

Selv virker hun som sin egen beskrivelse – personlig og svært ærlig. Hun er ikke redd for å fortelle om seg selv, men man må spørre først, hun buser ikke ut med privatlivet. Ord som skriver seg selv på tastaturet er søkende, spørrende, mild, ujålete. Og selvfølgelig er hun rødhåret, det skjønner alle som har sett bøkene hennes.

– Med tegninger kan man alltid se at det er en person bak, at det er subjektivt. Det er ikke fortalt fra toppen av Olympen, men en tolkning, fra ett individ – meg. Jeg forteller ikke at det er selve Sannheten.

Selvfølgelig er hun rødhåret, det skjønner alle som har sett bøkene hennes.

ha følt det. Hun synes tegneserieformen gir henne frihet til å være både personlig – streken er hele tiden hennes – men samtidig ikke for privat og «klam», som hun uttrykker det. Tegneserieromanen er slik hun ser det både personlig – og dermed ærlig – og stilisert på den måten at

– Det er alltid en subjektiv historie man tar utgangspunkt i, også i en tegneserieroman, men fiksjonselementet føles befriende, sier hun.

Oppinnelig er Ask utdannet fotograf ved Kunsthøgskolen i Bergen, men hun syntes

Bibliotekarisk. Lene Asks bidrag til Hele Rogaland leser i 2013.

fotografi som kunstform ble for privat, og for begrensende.

– Med tegneserier kan jeg legge til og trekke fra. Fotografiet er så sterkt i seg selv. Tilskueren tror at motivet «er sånn», at bildet har fanget selve virkeligheten. Et foto virker så objektivt. Selv om man vet at fotografier kan manipuleres med, og at et annet bilde noen sekunder etter på kunne ha fortalt en annen historie.

Åpen slutt

– Jeg ble så glad i lille Rikard, som lengtet

etter faren sin i 20 år, vet du hvordan det gikk med den historiske Rikard?

– Nå skal jeg fortelle deg noe interessant! Det gikk riktig bra med ham til slutt. Jeg hadde en utstilling i Stavanger, og da kom jeg i kontakt med den tidligere arkivaren ved misjonsarkivet. Han møtte selv Rikard da Rikard var over hundre år gammel. Han fortalte at Rikard utvandret til USA, giftet seg med Rakel og fikk tre barn. Rikard bodde på Solbakken samtidig med komponisten Fartein Valen. Elisabeth, storesøsteren til Rikard, var Fartein Valens første

pianolærer, forteller Ask.

Bøkene til Ask har ofte en åpen slutt. Det er et seksten års gap mellom nestsiste og siste brev i *Kjære Rikard*. Vi kan gjette at det ikke ble så vidunderlig å møte faren igjen, som Rikard hadde forestilt seg alle de årene han ventet og ventet som barn. Men vi kan ikke være sikre. I Asks selvbiografiske tegneseriebok med den spennende tittelen *Hitler, Jesus og farfar* er slutten også åpen. I denne boken drar Lene til Berlin for å finne sporene etter sin farfar, som var tysk soldat og møtte hennes nor-

ske farmor under okkupasjonen. Det hun finner, helt konkret, er begrenset, så heller ikke her har historien en grei slutt med rød sløyfe på.

Men på reisen og i stadige (og hysterisk morsomme) tilbakeblikk får vi vite mye

” *Jeg er blitt mer glad i troen som en kulturbakgrunn.*

om Lenes historie, særlig om hennes forhold til Gud og Jesus. Det var et nærmere forhold før, for å si det sånn. For da Lene og hennes eneggede tvillingsøster var tolv, døde faren deres, og hvordan kunne Gud, som vet alt og har kontroll på alt, la det skje? Hvis han altså er bare god?

Bedehuset og misjonsmarken

– Er du troende?

– Jeg trodde jeg hadde tatt et farvel med den tiden med «Hitler, Jesus og farfar», en forsoning mer enn et oppgjør, men nå skjønner jeg at jeg egentlig ikke er det. Det er en del av livet mitt. Jeg er blitt mer glad i troen som en kulturbakgrunn. Jeg liker bedehuset og salmesangen, samtidig er det mye der som er vanskelig. Jeg tror kanskje at jeg ikke tror – bortsett fra noen ganger.

Foreldrene beskriver hun som «kristne på den måten som var vanlig i Stavanger på den tiden», det vil si 70- og 80-årene. Det var hun selv som ble «frelst» og som var medlem av diverse kirkesamfunn, det ene etter det andre – Misjonssambandet, Indremisjonen, Pinsemenigheten i sin religiøse søken. Søsteren var også med i det kristne miljø som barn, men gikk siden mer politiske veier. Selv ble hun svært påvirket av en leder i Muhammedanermisjonen.

– Skrev du også – i tillegg til at du har denne personlige bakgrunnen – boken om Rikard fordi du synes det er noe vi bør vite om våre røtter? Det er jo uventet med en misjonshistorie i norsk samtidsliteratur...

– Riktig. Mange ser på Stavanger som oljebby, men det er også misjonshovedstaden i Norge. Misjonshistorien har vært underfortalt og latterliggjort. Det går mye lenger tilbake enn oljen, og har fortsatt opp til vår tid. Gjennom misjonen fikk vi kjennskap

til en ny og spennende kultur som var helt fremmed for oss på den tida. Jeg husker at jeg så en neger første gang selv, lenge før vi lærte at det var feil å kalle folk for neger. Jeg husker at det var skikkelig skuffende at han hadde på seg både klær og sko. Vi var vant med helt annen påkledding fra bildene misjonærene viste oss...

– Du ser misjonsmiljøet på slutten av 1800-tallet

nærmest innenifra, ikke med vår tids litt nedlatende blikk?

– Ikke bare det, håper jeg? Jeg mener også at jeg har et kritisk blikk på det, men det var en annen tid. Det var mange som reiste ut fulle av idealisme, det var en forløper for vår tids utviklingshjelp. De ville hjelpe, de ville det beste, og det beste de kunne bringe de fremmede i Afrika var – for dem – kristendommen. Jeg har stor respekt for eksempel for Johanne Borchgrevink, som drev pikeskole på Madagaskar. Misjonærene måtte jo justere verdensbildet sitt også når de så helt nye forhold. I arkivene leste jeg to slags brev. Den ene type var adressert til administrasjonen, og der står det slikt som misjonen ville vite. De private brevene er noen ganger er åpnere om hva misjonærene opplevde, og hvordan de savnet familien. Mellom linjene kan man ane fortvilelse og sorg.

Hanne Krogh og djevelen

Ifølge Asks selvbiografiske bøker var Lene Ask og tvillingsøsteren hennes livredder for Oppstandelsen, for at Jesus skulle komme tilbake og suge til seg alle de rettferdige og la de andre – foreldre og venner – bli igjen. Det finnes en tegning i «Hitler, Jesus...» hvor figurer suser opp til Guds sønn som åpenbarer seg over borrettslaget, mens de som blir igjen fortvilet roper «Mooooor, kommer du ikke?» «Ta meg med, jeg er kirketjener!» Men også: «Se far, jeg kan fly!» Mens pappaen sitter igjen i bønnestilling på hustaket og speider etter sønnen.

Ask har en egen måte å vri kjente forestillinger og bilder til det motsatte. Den uskyldige duoen Bobbysocks, for eksem-

Fakta:

Navn: Lene Ask

Alder: 40

Sivilstand: Gift, to døtre på 5 og 8

Yrke: Lever av å være forfatter og illustratør

Har skrevet: Primært for voksne: Jesus, Hitler og farfar, Da jeg reddet verden og Neste gang blir alt riktig. For barn: tre bøker om den rotete familien Rotle, og fire bøker om tvillingene Jo og Jenny.

pel. I Asks versjon befinner djevelen seg på TV (særlig det syndige, men akk så spennende programmet *Dynastiet*) og på radioen hvor lokkende toner frister små rødhårede piker: «La det swinge, til du mister all kontroll.» «I dag har djevel brukt dere», sier søndagskolelæreren når pikene har danset til Grand Prix-låten med tannbørster som lekemikrofoner.

– Det er ikke så mange som har funnet djevelen i Hanne Krogh og Bettan?

– He he, dette er tatt fra virkeligheten. Det var ikke jeg som mimet etter Bobbysocks, men jeg var der da vi fikk kjefte. Jeg husker det som veldig skremmende. I miljøet var det regnet som syndig å danse slik at man mistet kontroll, sier Ask.

Tilsynelatende motpoler til syndig dans finner vi i Jens og Jonas. I boken «Da jeg skulle redde verden» begir en rødhåret

” *I miljøet var det regnet som syndig å danse slik at man mistet kontroll.*

jente fra Oslo seg til Afrika for å «gjøre store ting. Jeg skal forsøke å forandre verden.» På forhånd ser hun for seg at Stoltenberg sier på TV: «Og til slutt vil jeg ønske det norske folk et godt nytt år, og takke Lene Ask for de fine tegningene.» Når hun sitter på flyet tenker hun: «Jeg tror Gud vil vise meg vei.»

Vel nede i Afrika treffer hun hvite turister som er så velvillige til alt afrikansk at de har sluttet seg til en masai-stamme samt afrikanere som både har klær og sko og snakker i hele setninger, og dessuten konverserer flytende om Golfstrømmen og samene. Men hun møter også voldtekt, kvin-

nelig omskjæring, tvangsgifte og mødre og barn som dør fordi familiens mannlige overhode ikke vil betale for sykehus. Og hvordan noen av afrikanerne hadde en tradisjonell olje som de smører på syke barn slik at de dør og de ikke har så mange å fø på.

Jonas med glorie

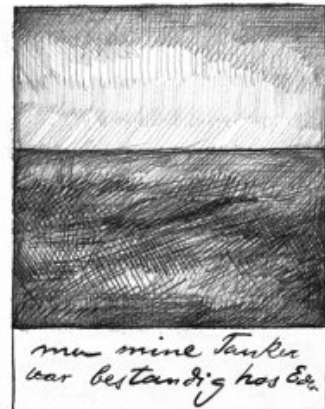
– Du tegner et beksvart bilde av kvinners og barn liv i Afrika. Det er ingen grenser for paternalisme og elendighet – samt hvit naivitet og misforstått idealisme?

– Jeg fikk på pukkelen av bladet «Utop». De mente jeg burde si unnskyld til alle afrikanere for negative stereotyper. Jeg skjønner det jo på et vis, for deres politiske sak er å fremme minoriteters anseelse og motvirke diskriminering, men jeg synes man bør kunne ha to saker i hodet samtidig. Jeg må kunne beskrive det jeg ser og opplever, men være klar over med hvilke øyne jeg ser det med.

– Alle ser verden fra sitt ståsted. Da Norad sendte meg til Tanzania noen uker for å avgi rapport fra virkeligheten der i form at tegninger, måtte jeg løse det på min måte. Jeg kunne ikke gi en objektiv fremstilling av hvordan det var etter bare to uker. Løsningen ble at jeg skrev meg selv inn i historien, og jeg sier rett ut at dette skjønner jeg ikke, kjønnsstenkningen er ubegripelig, og for meg som selvstendig kvinne var mye av det jeg opplevde i forhold til kvinnens stilling hårreisende. I det området jeg var, var omskjæring av kvinner fremdeles en utbredt praksis. Noen syntes det var en selvfølgelig del av kulturen, andre var i mot.

– Du tegner Jens Stoltenberg med utstrakte armer som om han er korsfestet og Jonas Gahr Støre med glorie, begge to med små svarte barn i favnen. Hva synes du om Jens og Jonas?

– Det to der, ja! De var på en måte oppdragsgiverne mine. Det var nok velment, selv om jeg oppfattet oppdraget som umulig. Søsteren min og jeg pleide å leke en

Brev og bilder. Lene Ask forteller Rikards historie gjennom brevveksling mellom Rikard og faren.

lek hvor vi måtte velge en eneste person som kunne frelse verden, og hvor de eneste valgmulighetene var Jonas og Jan Egeland. Søsteren min valgte Jonas, mens jeg stemte på Jan.

– Det er farlig! Vi er så redde for å gjøre og si noe galt, så vi gjør som alle andre. Som da Mandela døde, og mange la ut på Facebook hvor mye han hadde betydd for dem personlig. For dem personlig?

Forfatterne må komme seg ut av Ullevål Hageby og inn i Groduddalen.

– Når lekte dere denne leken sist?

– Tja, var det ikke i fjor?

Ut av Groduddalen

– Hvilket forhold har du til politisk korrekthet?

Legg merke til hvor få fargede personer det finnes i barnebøker. Hvis du velger en karakter med flerkulturell bakgrunn, må du begrense karakterens

handlingsrom, og da kan det lyde falskt og hult. Den eneste måten å motarbeide det på, er å skildre det vi ser. Kunsten – barnebøker eller voksenbøker eller bindende kunst – kan ikke bare lages av personer med de samme referanserammene. Forfatterne må komme seg ut av Ullevål Hageby og inn i Groduddalen og fortelle hva de ser der. ■

– Les *Den brennende sengen*

– Huff, det er kanskje ikke den boka man får mest cred for i de litterære salonger. Men det er altså den første voksenboka jeg leste og den gjorde uslettelig inntrykk, sier Lene Ask.

Hun snakker om *Den brennende sengen* av Faith McNulty – en av bøkene som har gjort mest inntrykk på henne.

– Før dette hadde jeg bare lest uskyldige bøker som *Anne fra Bjørkely* og *Frøken detektiv Nancy Drew*, forklarer Ask.

– Jeg ble interessert i boka fordi moren min og venninne hennes snakka så mye om den. Jeg skjønnte at den inneholdt noe farlig, for de slutta alltid å snakke om den når de så at vi barna hørte etter. Så jeg leste den i skjul. Og det var en grusom historie om en brutal og alkoholisert mann som mishandler kona og barna. Til slutt heller kona bensin rundt senga og tenner på. Boka er bygd på en sann historie, og for meg åpna denne boka en dør ut verden.

Svenske dikt og amerikansk tegneserie

Asks stjerne hos litteraturguruene tar seg nok opp når hun nevner den andre boken som har gjort inntrykk på henne. For det er Karin Boyes *Dikter*.

– Denne boka var enormt viktig for meg da jeg var ungdom. Både diktene hennes og boka i seg selv. Jeg hadde den med meg i kofferten da jeg flytta hjemmefra første gang. Jeg stilte boka øverst i den lille bokhylla med framsida ut, slik at hun kunne følge meg fra fotografiet som var på coveret på boka. Når jeg trengte trøst kasta jeg et

som har gjort mest inntrykk innenfor den sjangeren er Chris Wares *Jimmy Corrigan, The smartest Kid on earth*.

– Da jeg leste denne tegneserien, var det som om jeg forstod hvilke muligheter tegneseriemediet har. Denne boka er på en måte utdannelsen min. I tillegg er den veldig trist og vakker. Anbefaler alle å lese denne, jeg lover at dere vil bli hekta.

Rolige hender

– Hvilken forfatter bør trekkes mer opp i lyset?

– Å, det er sikkert skikkelig mange. Men her en dag tenkte jeg på Mari Lindbäck. Jeg liker bøkene hennes veldig godt, spesielt den andre som kom i 2011 og heter *Jeg har ganske rolige hender*. Bøkene hennes er lavmelte og intense. Dramatiske men veldig jordnære. Hun burde absolutt blitt invitert på alle mulige slags litterære festivaler.

– Hvilke klassikere klarer du ikke å lese?

– Her kunne jeg nevnt tusenvis! Jeg er skikkelig dårlig til å lese bøker bare fordi man bør lese dem. Hvis det er for mange som har lest og analysert bøkene, er de likt som brukt opp. Jeg liker å lese bøker jeg ikke har hørt så mye om. Derfor kommer det for eksempel til å ta lang tid før jeg orker å lese om Knausgårds *Min Kamp*, selv om jeg likte godt de to første romanene hans.

– Hvilke barnebokforfattere fra de siste ca 30 årene tror du blir stående om fremtidige klassikere?

– Det er vanskelig å spå om fremtiden, men jeg er ganske sikker på at Gro Dahle og Svein Nyhus sine bøker kommer til å bli husket fra denne perioden. Jeg tror også at mange av dagens smårollinger kommer bli nostalgiske og varme i hjerte hvis de ser igjen Kari Grossmanns bøker på et antikvariat om 30 års tid.

Pen og klok

– Er det forresten lov å nevne seg selv? Jeg og Mari Kanstad Johnsen lager for tiden en bok som kommer til å bli skikkelig fin. Den heter: *D FOR TIGER*. Jeg håper den kommer til å bli en klassiker!

– Hvilken litterær skikkelse beundrer du eller skulle du gjerne ha lignet?

– Jeg skulle gjerne ha lignet hvilken som helst litterær skikkelse som er pen og klok.

– Hvordan skal man få voksne til å velge gode bøker for barn og ikke lettvinde bøker eller bøker de selv husker fra de var barn?

– Voksne må lese bøke-

ne før de gir dem til barna, og ikke være så snerpete og så redde for at barna skal ta skade av bok som de synes er skummel eller ubehaglig. *Glassklokken* av Bjørn Arild Erslund handler om en dame som tar vare på dyr som er påkjørt. Hun stopper dem ut og setter dem under en glassklokke. En natt finner hun en død jente. Datteren min ville at jeg skulle les denne boken kveld etter kveld da hun var liten. Hun hadde alltid hørt: *Pass deg for bilene*. Nå fikk hun endelig et sted å plassere disse redslene hun hadde hatt for biler. Vi er så redde for å besudle barn med litteratur, men de blir besudlet av livet selv. Barn fortjener litteratur om sin egen samtid, Egner og Lindgren er fint, men de fortjener som oss voksne også noe nytt. ■

Lene Ask: Barn fortjener også noe nytt.

” Jeg liker å lese bøker jeg ikke har hørt så mye om.

blikk opp på henne, og det var ofte nok. Hun overtok liksom for krusifikset. Det ble igjen hjemme.

Lene Ask har slått igjennom som tegneserieskaper, men egentlig var ikke tegneserien hennes favorittlestestoff før hun begynte å lage tegneserier selv. Den boken

Vandring blant døde diktere

De er her alle sammen: Molière, Balzac, Proust, Oscar Wilde. Og deres beundrere besøker dem trofast. Vi snakker selvsagt om den legendariske kirkegården Père Lachaise i Paris.

TEKST: NINA KRAFT
FRILANSJOURNALIST

Jim Morrisson i The Doors.

Yvonne – en god ledsger blant de døde poetene.

En blank, rødbrun kastanje faller i hodet på meg. Det er ikke den første; hele kirkegården i 20. arrondissement er full av kastanjetrær, og nå kaster de svære trærne nøttene sine mot jorden. I denne spøkelseslandsbyen er trærne mer aktive enn «innbyggerne», som ligger i hvert sitt lille mausoleum, bak hver sin steinstøtte, kanskje med en skulptur, et kors eller en engel på toppen.

Dikterne her har lagt fra seg pennen for godt, deres tid er omme,. Nå hviler de i samlet flokk – og har fått selskap av kjendiser fra litt nyere tid, som Jim Morrison (1943-71) fra the Doors. Han ser ut til å være attraksjon nummer én, over Chopin, over Wilde, selv over Edith Piaf.

Jeg spør et middelaldrende fransk ektepar med en tenåringsdatter på slep om hvorfor de besøker Père Lachaise en søndag i september. Svaret kommer umiddelbart, med en «såpass skjønner du vel»-mine.

– Eh bien, à cause de Jim Morrison! C'est un culte, n'est pas?

– Altså en større kultfigur enn store franske

klassikere som også ligger her, f.eks Molière eller Balzac, vil jeg vite.

– Mais oui! Bien sur!

Og ved Jim Morrisons grav er det ganske riktig en liten klynge av turister fra alle nasjonaliteter. En austrailer er ivrig opptatt med å fotografere, et par tyskere og noen amerikanske spør om veien, for graven er ganske vanskelig å finne. De står tause og andektige og betrakter den blomsterprydede graven.

Glemt kjærlighet

Omtrent hundre meter lenger syd ligger graven til Héloïse (ca 1090 – 1164) og Abélard (1079-1142), middelalderens store og tragiske

Abélard og Héloïse var superstjerner for to hundre år siden.

ke kjærlighetspar. Der er det ingen turister, og ingen blomster heller. De to elskende som ble så brutalt adskilt i 1119 da Héloïses onkel og verge oppdaget at hun hadde et forhold til sin lærer Abélard, og som begge tilbrakte resten av livet i hvert sitt kloster, hviler nå sammen med foldede hender som to liggende, stive steinskulptur.

Det vi si, man vet ikke om de levningene som ble tatt fra de originale gravstedene og fraktet til Père Lachaise faktisk er restene etter de to, men man tror det. Paret ble gjenforent og fikk nye gravplasser kort tid etter at kirkegården åpnet for å gi den mer publisitet. Abélard og Héloïse var superstjerner for to hundre år siden.

Héloïse brukten resten av livet på å skrive de vakreste kjærlighetsbrev til sin elsker som hennes onkel hadde fått kastret, og fikk temmelig kjølige brev tilbake. Abélard ble en stor katolsk tenker, men kanskje ingen stor elsker. Hun derimot elsket ham trofast til sin død. Graven befinner seg under en nygotisk stenbaldakin, den er avsperrt med kjetting og ser underlig øde og forlatt ut. Det ser ikke ut som om de to har funnet tilbake til hverandre i skulpturell form heller.

Jeg begynner å lengte etter litt liv blant de tause englene og skulpturer av herrer med langt bølgete hår eller flosshatt og voldsomme kinnskjegg. Hvem besøker de døde? Hvem er glad i forlengst avdøde poeter? Hvor blir det av disse gamle franske damene som det pleide å vrirle av i hvert arrondissement i Paris? En av disse ekte sjelene som gir liv til enhver doven et-

La Fontaine og Molière side om side.

termiddag i Paris. Jeg ser henne for meg. Hun er sikkert kledd i svart og heter noe typisk fransk, tenker jeg, som Françoise eller Marie...

Med rosa vaskehatt

Jeg vandrer videre mot graven til Marcel Proust (1871-1922), som er dekket av kastanjer med små metrobilletter under, uvisst av hvilken grunn, pluss noen billige kulepenn. Kanskje den store forfatterens beundrere håper litt av Prousts skrivekunst vil smitte av dersom de legger ved en penn som souvenir?

Hele familien til forfatteren av *På sporet av den tapte tid* er representert, ikke bare Marcel. Det er en pen og pyntelig høyborgelig fransk familiegrav. På venstre side av graven hviler f.eks. Madame Robert Proust, født Weill.

– Det var ikke hans kone, for han var jo homoseksuell. Og se på datoene, hun var en generasjon eldre. Det må ha vært hans mor, for hun var jødinne, så Weill stemmer, spekulerer et eldre par fra Québec.

Det er når canadierne vandrer videre, at hun dukker opp – plutselig og stille, nærmest som en liten ånd. Hun heter ikke Marie, men Yvonne. Og hun er ikke kledd i

svart, men i noen ubestemmelige fargeløse gevanter. På hodet har hun en gammelrose vaskehatt. Yvonne er 74 år og har milde, lyseblå øyne.

– Jeg pleide å gå her ofte før, for å treffe alle vennene mine her på kirkegården. Men nå har jeg kattene mine så det er ikke så mye tid til det lenger, forteller hun.

De utstøtte

Yvannes spesielle «venn» i dag er ikke Proust, men Saddegh Hedayat.

– Hvem er det?

– Men vet De ikke det da, svarer hun med en mine som om det skulle vært en selvfølge. Men synet er ikke så godt lenger, så jeg må hjelpe henne med å finne graven. Saddegh Hedayat viser seg å være Irans kanskje største forfatter i nyere tid, han levde fra 1903 til 1951.

– Han var en stor dikter og frihetsskjemper, og flere av bøkene hans er forbudt i dagens Iran. Det har persiske venner fortalt meg, derfor har jeg blitt interessert i ham. Jeg liker alltid å lese nye forfattere, forteller Yvonne. Hun klapper gravsteinen varsomt.

Kristne, jøder og muslimer ligger fredelig side og side på denne kirkegården. Franskmen og utlendinger ligger i skjønne forening; store forfattere som Georges Perec (1936-1982) og Jean de la Fontaine kjemper om plassen med store can-can-dansere som Jane Avril (1868-1943), kjent fra Toulouse Lautrecs plakater; politikere som Léon Blum, Frankrikes første sosialistiske president (1872-1950) blander seg med filmstjerner som Yves Montand (1921-1991) og Simone Signoret (1921-85). Alle

Fakta om la Cimetière du Père Lachaise:

- Anlagt 1801
- Har navn etter pater François de la Chaise [1624-1701], om bodde i et hus omtrent der dagens kapell ligger
- Over en million graver
- Mange tidligere tiders berømtheter er flyttet hit i årenes løp
- Métro: Gambetta, Père Lachaise, Philippe Auguste
- Hovedinngang: Boulevard de Menilmontant
- Husk å kjøpe kart ved inngangen, evt i barer og blomsterbutikker nær hovedinngangen
- Åpent: 6 Nov til 15 Mars: man-fre: 08.00-17.30, 16 mars til 5 nov 08.00-18.00, litt kortere søn- og helligdager

Honoré Balzac.

Pierre Bourdieu.

Oscar Wilde.

slags folk er velkomne her. Også de som ikke var så vel ansett da de var i live.

Oscar Wilde (1854-1900) var en av de utstøtte. Han døde i Paris, lutfattig og utstøtt etter å ha sonet to års hardt straffarbeid for å ha levd ut sin homoseksualitet. Det var bare fem år etter at han hadde vært Storbritannias i særklasse mest suksessrike dramatiker – «The Importance of Being Earnest», «A Woman of no Importance» og «An Ideal Husband» gikk alle for fulle hus i London 1895.

Nå ligger han under et underlig steinmonument, det ser ut som en slags sfinks. Munnen til figuren er dekket av lebestift, for Oscar har fått massevis av venner posthumt. Og noen fiender, kanskje. I hvert fall har det gått voldsomt for seg ved gravstedet, det kraftige granittkorset på nabograven ligger utover gravstøtten, knukket på to steder – det er tydeligvis vært brukt som stige for at de ivrigste skal nå opp til hodet på Wildes grav.

– Disgusting, lyder det bak meg på slepent middelklassengelsk.

Den engelske damen synes man kunne vist mer pietet både overfor den irske dramatiker og hans naboer på kirkegården. Hennes ledsager, en eldre mann med stokk, tilføyer:

– They have removed his willy, too.

Og ganske riktig, penisen på stenfiguren på Wildes monument er også brukket av. «We are all in the gutter, but some of us are looking at the stars,» sa den store Oscar. Noen av hans fans i det 21. århundre har nok ikke blikket vendt mot stjernene.

Fordums helter

På veien mot Frédéric Chopin møter jeg Vincent, en polakk som forteller fargerikt og energisk om hvordan hele hans lands intellektuelle elite emigrerte etter novemberopstanden i 1930.

Vincent blir stående tankefull foran Chopins grav. Han liker at mange av blomstene er røde og hvite, fargene i det polske flagget, og viser til en liten sløyfe i rødt og hvitt om er bundet til smijernsrekkeverket rundt gravstøtten.

Den sykelige Chopin med døpenavnet Fryderyk Franciszek Szopen er nasjonalhelt i Polen til tross for at han ikke egentlig var så særlig politisk aktiv. Han bodde mestparten av sitt voksne liv i Paris, men døde i England, hvorfra han ble fraktet til Paris og gravlagt her. Ikke så langt unna Morrison, faktisk, skjønt det er vanskelig å se for seg at den delikate Chopin og den amerikanske rockestjernen kunne ha stort til felles. Den

romantiske komponisten ville nok ha følt seg mer hjemme sammen med maleren Eugène Delacroix (1798-1863), han som malte «Friheten leder folket», som var Chopins venn den gang de begge vandret rundt i kjøtt og blod.

Delacroix ligger et stykke vestover, og et stenkast unna ham igjen finner vi Honoré de Balzac (1799-1850. Forfatteren av «Eugénie Grandet», «Le Père Goriot» og nesten hundre romaner til i seiren «la comédie humaine» tok mål av seg for å skildre hele det franske samfunnet, fra politikerne til kurtisanene, fra fattigfolk til prester, fra lavere tjenestemenn i provinsbyer til adel i Paris.

Også Balzac hadde polske forbindelser, nemlig elskerinnen grevinne Eveline de Hamska, kvinnen i hans liv. De to fikk endelig giftet seg i 1841, da Hamskas ekte mann døde, og nå ligger også hun på Père Lachaise, under gravstøttebysten av Balzac. Bysten, laget av David d'Angers, er temmelig uinteressant – det er svært tydelig at den ikke kan være skapt av Rodin, som ellers laget utallige Balzacskulpturer, naken eller svøpt i en slags morgenkåpe. De siste var sikkert realistiske, for Balzac var kjent for å jobbe flere døgn uten avbrudd; han holdt seg bare oppe med svart kaffe.

Mens Balzac har tre-fire besøkende på den-

Marcel Proust.

ne søndags formiddag, er det helt tomt hos Molière (eg. Jean-Baptiste Poquelin 1622-1673). Den store komediedikteren, forfatter av «Tartuffe», «Misantropen» og «Den innbilt syke», ligger side om side med fabeldikteren Jean de Lafontaine (1621-1695), en gjenganger i lesebøkene til franske skolebarn. De to storhetene ligger i hver sin steinsarkofag i kirkegården eldste del, som er en labyrinth i flere etasjer med trapper som går opp og ned mellom gravene.

Duftende ånder

Og det er i en av disse trappe- ne jeg skimter den gammelro- sa vaskehatten igjen. Yvonne er på vei mot flere av de gamle vennene, men blir avledet av unge Elif, som kommer fra Istanbul og studerer sosi- ologi. Elif vil besøke graven til sin helt, som levde lenge etter Molière eller Lafon- taine; han døde for bare tolv år siden. Det dreier seg om sosiologen Pierre Bourdieu (1930-2002), han med teoriene om sosial kapital og kulturel kapital, forfatter av bl.a. «La Distinction».

Etter noen omveier finner vi endelig kultur- sosiologens siste hvilested. Også han ligger der uten en blomst. Yvonne vil gjerne få nye venner og bestemmer seg der og da for å lese Bourdieu. Og kanskje besøke graven hans?

På vei fra Bourdieu sikter vi oss inn mot Sarah Bernhardt, en av de største stjernene for hundre år siden – hun som spilte Ham- let med treben som seksitåring og etter si- gende sov i en likiste. I dag hviler hun un- der en lite anonym stein, kun med en enkelt innskrift. Vi blir alle støv, også den gud- dommelige Sarah.

En annen skuespillerinne, Marie Trintig- nant (1962-2003), ligger litt syd for den

ånd? For åndene kommer ut om natten, fortsetter hun.

– De svever som små lysglimt. Men kanskje må man være eldre og ha opplevd mer for å se dem, sier hun med sine milde øyne.

Elif virker litt paff over Yvannes teori om ånder på kirkegården, men hun er en beloppdragen ung pike og følger lydig etter når den gamle damen styrer oss mot noen av sine bestevenner, først mediet Daniel Delane (1857-1926), dernest spiritisten Alex Kardek. På Delanes grav er det en glassmedal- jong innfelt i steinen.

*Kjenner dere duften av roser?
Den er ekstra sterk på Père Lachaise.*

store Sarah. Marie var datter av Jean-Louis Trintignant, kjent fra en rekke 60-tallsfil- mer og sist sett i den vakre filmen «Amour» av Michael Hanneke. Hun ble myrdet av din kjæreste, Bertrand Chantat, vokalist i den franske rockegruppen Noir Désir (Svart begjær). Saken vakte enorm oppsikt i Frankrike, dels fordi drapet var så brutalt, dels på grunn av Maries berømte skuespil- lerfar. Det er ved hennes grav at Yvonne stopper og sier:

– Det er sunt å spassere på kirkegårder, det gir styrke og energi. Kjenner dere duften av roser? Den er ekstra sterk på Père Lachai- se. Eller kanskje det er en velduftende

– Ta på den og kjenn hvor varm den er. Den gir energi til alle som tror.

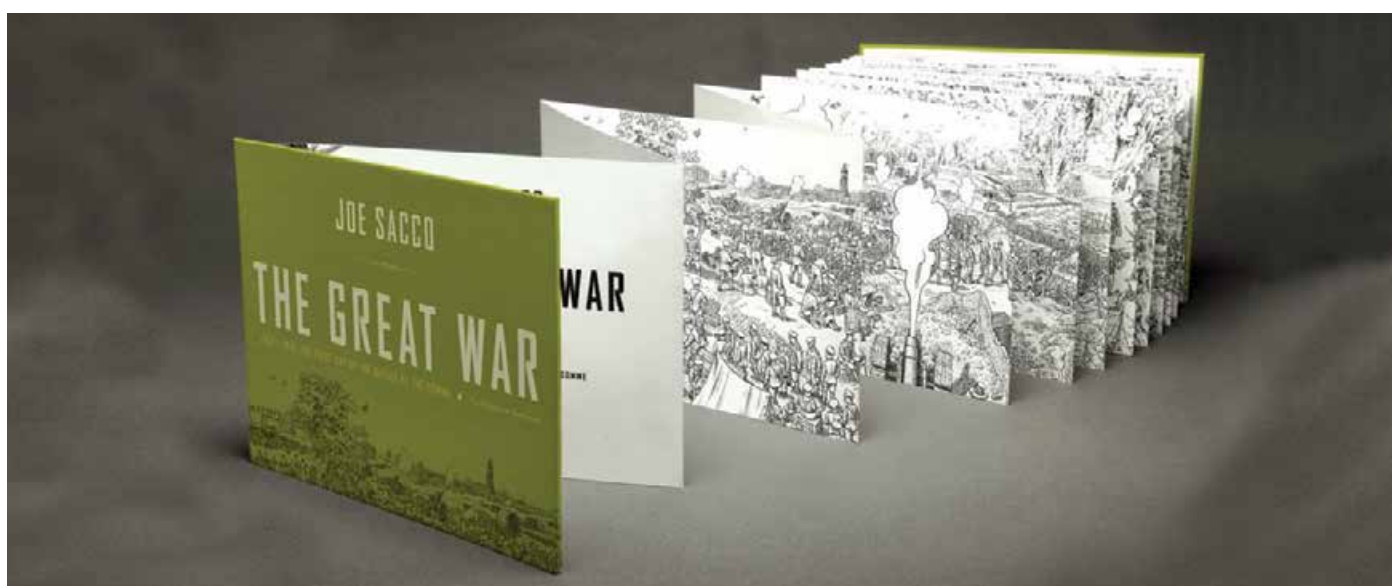
Vi tar på medaljonen, og den er virkelig varm. Men det kan jo være solen som står rett på, for vi er jo fremdeles ved høylys dag på denne varme høstdagen blant de døde poetene i Paris. ■

Skildringer fra skyttergravene

– Kompromissløs realisme om første verdenskrig

AV MORTEN HARPER
FAGBOKFORFATTER OG REDAKTØR
TEGNESERIETEORI.NO

Første verdenskrig er selve gjennomgangsmotivet i den anerkjente franske tegneserieveteranen Jacques Tardis verk. For Tardi er første verdenskrig, fra Østerrike-Ungarn erklærte krig mot Serbia i juli 1914 til freden i november 1918, et symbol på krig generelt. Tardi har ofte et selvbevisst slør over seriene sine, med ironiske antihelter og forkjærlighet for kioskklitteraturens karikeringer, som i krimserien *Nestor Burma*. De to albumene *Skyttergravskrigen* og *Fandens til krig* står derimot for en kompromissløs realisme.

Krigen i nærbilde

I hovedverket *Skyttergravskrigen*, opprinnelig fra 1993, tegner han sort-hvitt og mer detaljert enn ellers, med store bilder i breddeformat. Skildringen er dvelende, og hovedhistoriens faste form med tre bilder per side gir et høystemt preg. Kontrasten mellom fortellerteknikken og de forferdelige krigshandlingene er slående. Serien

oppleves som en minnestund over ofrene, der krigens konsekvenser vises i nærbilde.

Albumet består av episodiske fortellinger. Tardi hopper fra person til person, frem og tilbake i krigens forløp. Dette understreker det felles i soldatenes situasjon, tid og sted spilte ikke noen rolle – skyttergrav var skyttergrav. Det er sterk fortellerkunst når Tardis personer beskriver det groteske i krigshandlingene, drømmen om å komme hjem og om da de ble vervet. Tardi lar oss gå rundt i skyttergraven, bli tatt på skulderen av en soldat, og så sitte ned og høre på hans historie.

Pasifistisk budskap

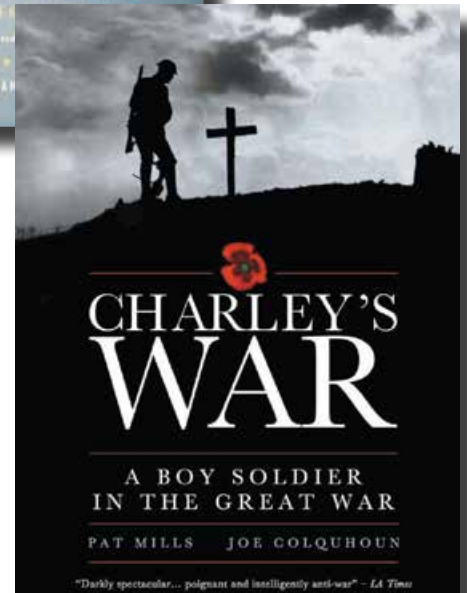
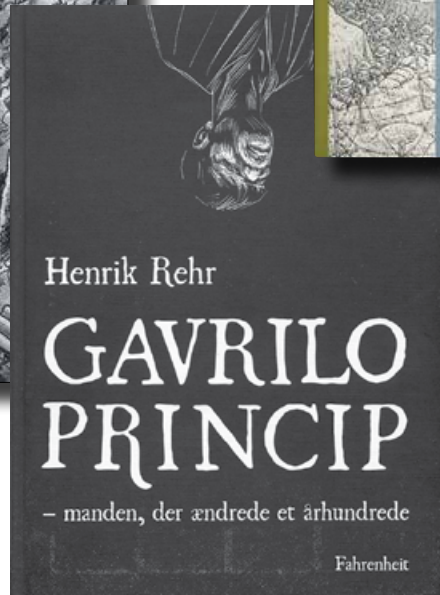
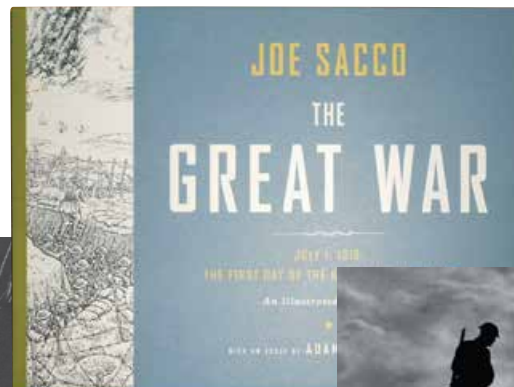
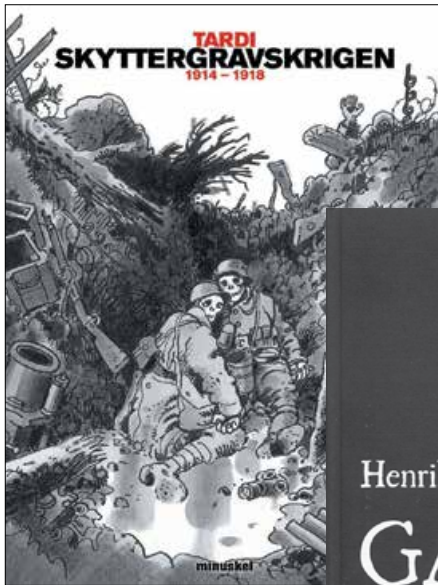
Tardis nyeste album *Fandens til krig* er laget sammen med historikeren Jean-Pierre Verney, og tegner et bredere bilde av det franske samfunnet under krigen. Fortellingen er fiktiv, men hovedpersonen representerer de mange tusen svært unge menn

som ble mobilisert og sendt til det Tardi beskriver som «et kollektivt slakteri». Tardi bruker igjen fortellerformen med tre ruter i breddeformat per side, som gir en episk flyt. Albumet er i farger, der en stadig blekere palett understreker den sløvheten og utmattelsen som hovedpersonen opplever.

Tardis budskap er antimilitaristisk og pasifistisk. Albumenes underliggende poeng er at det i krig skapes en statsvilje uavhengig av det som gagnar befolkningen. Derfor er krigens logikk umenneskelig, er budskapet. ■

Tardi og Jean-Pierre Verney: *Fandens til krig*, 2014, Faraos Cigarer, 140 sider, farger. For voksne. Dansk tekst, serien utgis på norsk neste år.

Mer fra første verdenskrig

Gavrilo Princip

Av Henrik Rehr.

For voksne og ungdom. 2014, Forlaget Fahrenheit, 228 sider, sort-hvitt. Dansk tekst.

Foranledningen til første verdenskrig er blitt en av de sterkeste nordiske tegneserieromanene som er laget. Boken skildrer den bosnisk-serbiske nasjonalisten Gavrilo Princip, som bare nitten år gammel skjøt og drepte tronfølgeren for Østerrike-Ungarn i Sarajevo sommeren 1914. Den gir god innsikt i hovedpersonens motivasjon, samt de historiske omstendighetene opp mot hendelsen og første verdenskrig. Tegningene er realistiske og detaljerte, med stemningssterke gråtoner som forankrer serien i fortiden.

The Great War

Av Joe Sacco.

For voksne og ungdom. 2013, W.W. Norton, 26 sider, sort-hvitt. Engelsk tekst.

Tegneseriejournalisten Joe Saccos panoramaskildring av første dagen i slaget ved Somme 1. juli 1916. Et uvanlig og ambisiøst prosjekt, fortalt som en syv meter lang sammenhengende tegning, der boken kan foldes ut. Sacco tegner detaljert og livaktig, og gir et enestående bilde av slagmarken uten å romantisere eller dvele ved det groteske.

Skyttergravskrigen

Jacques Tardi: Skyttergravskrigen. 2012, Minuskel forlag, 128 sider, sort-hvitt. For voksne.

Skyttergravskrigen oppleves som en minnestund over ofrene, med konsekvensene av første verdenskrig i nærbilder.

Charley's War: A Boy Soldier in the Great War

Av Pat Mills (tekst) og Joe Colquhoun (tegning).

For ungdom. 2014, Titan Books, 320 sider, sort-hvitt. Engelsk tekst.

Britisk klassiker nå utgitt i samlebok. Hovedpersonen Charley lyver på alderen, og er bare seksten år da han sendes i krigen. Med sterk innlevelse gir boken en ungdoms ståsted i det grufulle slaget ved den franske elven Somme. Serien er inspirert av soldaters brev hjem fra fronten, og den tematiserer at det først og fremst var arbeiderklassens sønner som ble sendt til skyttergravene.

Besøk oss på nettet

www.bokogbibliotek.no

KOMMENTARER

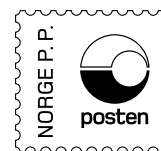
Nye lokaler.

Fra tid til annen har B. o. B. inneholdt meldinger om nye lokaler for folkeboksamlingene og om planer om slike lokaler. Også redaksjonelt har tidsskriftet henledet oppmerksomheten på denne oppgaven som er en av de viktigste i norsk bibliotekvesen for tiden. Den er så viktig fordi situasjonen i dag faktisk er den at en rekke av våre folkebiblioteker og folkeboksamlinger ikke kan drive en effektiv virksomhet, fordi lokalene er for dårlige til det. Det er derfor nødvendig med et tålmodig og inntrengende opplysnings- og agitasjonsarbeid i dette stykke for å få både de kommunale myndigheter landet over og statsmyndighetene til å forstå sakens betydning og foreta noe aktivt for å rette på misforholdet. For et misforhold er det, når boksamlingene blir liggende fullstendig brakk mange steder fordi de ikke har høvelige lokaler å virke i. Et viktig kultur- og opplysningsorgan blir satt ut av funksjon.

Heldigvis ser det ut til at myndighetene i stigende utstrekning begynner å forstå at noe nå må foretas på dette felt. Det er i de

aller siste år et økende antall eksempler på at det skaffes biblioteker og boksamlinger bedre husrom. En hastig oversikt som ikke gjør noe krav på å være uttømmende vil nærmere belyse dette forhold.

B. o. B. har tidligere omtalt den nye bibliotekbygning i Kirkenes, de nye biblioteklokaler i rådhuset i Vadsø, og de nye lokaler i Narvik, Gjøvik, Hamar, Vennesla, og andre steder. I *Vardø* er det prosjektert rommelig plass for biblioteket i det nye rådhuset som det er planer om å bygge der. I *Hammerfest* får biblioteket en stor fløy av den nye kinobygning som man skal begynne å reise i løpet av våren i år. I *Svolvær* er det prosjektert rom for sentralbibliotek i et samfunnshus som det er planer om å bygge, og i *Harstad* er det håp om å få flyttet biblioteket til en kommunal bygning. I *Kristiansund* bygges det et nytt kulturbygg (påbegynt i fjor), der biblioteket får utmerkete lokaler i egen fløy, og i *Ålesund* skal biblioteket få rommelig plass i en ny bankbygning som en mener å få reist i løpet av de nærmeste år. I *Molde* vil biblioteket få plass i Sparebankens nye bygning som

Returadresse: Bok og Bibliotek
DB Partner AS, Postboks 163,
1319 Bekkestua

BOK OG BIBLIOTEK OG BIBLIOTEKFORUM

Norsk bibliotekforenings tidsskrift, Bibliotekforum, går inn 31.12.2014. Fra 2015 vil bladet erstattes med et 8 siders bilag i Bok og Bibliotek.

Bok og Biblioteks utgiver, ABM-media, og Norsk bibliotekforening (NBF) har inngått en avtale hvor alle NBFs medlemmer fra og med 2015 vil få Bok og Bibliotek gratis. De som nå har abonnement på Bok og Bibliotek og er medlem i NBF, trenger da ikke å fornye abonnementet.

Dersom du eller institusjonen din er medlem i NBF og likevel ønsker ekstra abonnement på Bok og Bibliotek, ber vi deg/dere om å ta kontakt med undertegnede slik at vi kan forlenge abonnementet på ordinær måte.

For nærmere informasjon, send meg gjerne en epost eller ring:

Odd Letnes

Tlf 41 33 77 86

Epost: odd.letnes@bokogbibliotek.no

BESTILL ABONNEMENT: WWW.BOKOGBIBLIOTEK.NO